

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**ENDERÛNLU MEHMED HAMİD BEG DÎVÂNİ
İNCELEME- METİN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEFİKA ARARAT

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR

GAZİANTEP

TEMMUZ 2010

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD BEG DÎVANI
İNCELEME - METİN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEFİKA ARARAT

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR

GAZİANTEP
TEMMUZ 2010

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD DÎVÂNİ, İNCELEME – METİN

Şefika ARARAT

Tez Savunma Tarihi: 21.07.2010

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Yrd.Doç.Dr.Murat

CERİTOĞLU

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr.H. İbrahim YAKAR

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Doç. Dr. Bilgehan PAMUK

Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR

.....

Yrd. Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU

.....

..

ÖZET

ENDERUNLU MEHMED HÂMİD BEG DÎVÂNI, İNCELEME- METİN

ARARAT, Şefika

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR
Temmuz 2010, 195 sayfa

XVIII. asır şairlerinden olan Enderûnlu Mehmed Hâmîd, şiirlerini tasavvufî düşünceyi ön plana almadan yazmıştır. Dîvânda bulunan şiirlerin konusunu klasik şiirin klasik temayülleri belirlemiştir. Muhtevaya olduğu kadar şekil özelliklerine de gereken ihtimâmın gösterildiği söylenebilir. Bu çalışmada, Enderûnlu Mehmed Hâmîd Bey'in İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu T. Y. 9767 numarada bulunan dîvânı transkripsiyonlu metne çevrilerek dîvân şekil ve muhtevâ özellikleri bakımından incelenmiştir. Dîvânda, nazım şekillerinden gazel, kasîde, tahmîs, kıta, müfred ve tarihler bulunmaktadır. Çalışmada, Enderûnlu Mehmed Hâmîd'in dîvânı incelenerek şiirleri klasik edebiyatımız ışığında irdelenmiş, şairin hayatı ve edebi kişiliği çeşitli tezkirelerin yanı sıra şairin şiirlerinden yararlanılarak açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Enderûnlu Mehmed Hâmîd, 18. Yüzyıl, Dîvân Şiiri.

ABSTRACT
AN ANALYSIS AND CONTEXTUAL TRANSCRIPTION OF THE DIVAN OF
ENDERUNLU MEHMED HAMİD BEG

ARARAT, Şefika
Master of Art Thesis, Department of Turkish Language and Literature Supervisor:
Asist Prof. H. İbrahim YAKAR
July 2010, 195 pages

Mehmed Hamid from Enderun, who is one of the XVIII. Century poets, usually wrote without emphasizing Islamic mysticism (Sufism). In his collection of poems, the topics are usually determined by the classical inclinations found in our old poetry. It could be said that he had shown importance to both the content and the structure of his poems. In this work, a transcription of the poem collection of Enderunlu Mehmed Hamid Beg, which can be found in University of Istanbul Writings Collection Number T.Y. 9767, has been analyzed according to its contents and its style. In the collection, one can find the dates and various poem types including gazel (lyric poem), kaside (encomium) tahmis (a kind of poem where 3 lines are added at the beginning of each verse in an Ode), kit'a (section), müfred (verse without a rhyme, beginning or ending). In the work, the collection of poems of Enderunlu Mehmed Hamid Beg are analyzed in the light of our classical literature; and the life and literary personality of the poet were explained according to his poems and tezkire's (Works which analyze the life and poems of Divan poets in a subjective manner).

Key words: Enderunlu Mehmed Hamid Beg, 18th century, Divan Poem

ÖN SÖZ

Enderûnlu Mehmed Hâmid, Osmanlı Devleti'nin çözülme dönemi olan XVIII. yüzyıl şairlerindedir. Osmanlı Devleti'nin siyâsî, ekonomik ve sosyo-kültürel bakımdan çöküntüler yaşadığı bu yüzyılın olumsuz şartları klasik şiirimizi etkilememiştir. XVIII. yüzyılda da dîvân şiiri varlığını olgunlaşarak devam ettirmiştir. Bu dönemde edebiyatımız zirve şahsiyetlerden sayılan iki büyük şair yetişmiştir.

Eski şiirimiz açısından velûd bir asır olan bu dönemde edebiyatımız, kendi içerisinde oluşturup biçimlendirdiği gelenek dahilinde değerlendirildiğinde, adı asırları aşan şairlerin yanı sıra üne kavuşmamış şairlerin de varlığı ayrıca dikkati çekmiştir. Bu şairlerin, dîvân şiirinin daha iyi anlaşılıp doğru bir değerlendirmeye tâbi tutulması için araştırılıp bilim dünyasına kazandırılması gerekmektedir.

Tezkirelerden edinilen bilgilere göre eğitilmiş ve mûsikî-şinas bir şair olan Hâmid Beg, döneminde hak ettiği üne kavuşmamıştır. Devlet erkânına yakınlığı da bilinen şairin klasik şiiri özümsemiş olmasına rağmen ünlenememe sebebi olarak özgün söyleyişlere sahip olmaması düşünülmektedir. Mutasavvıf bir şair olmayan Hâmid Beg, lâ-dinî konularda şiir kaleme almıştır. Bilindik mazmunlar kullanmış, birkaç gazelde farklı redifler denemiştir. Divânda toplam 180 şiire yer vermiştir. Bu şiirlerden sadece bir tanesi Farsça diğerleri Türkçe'dir.

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg'in hayatı ve edebi kişiliği Fâtî'nin *Hâtîmetü'l- Eş 'âr*, Esad'ın *Bağçe-i Safâ Endûz* ve M. Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî* adlı tezkirelerinden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma giriş dahil olmak üzere toplam üç bölümden oluşacak biçimde planlanmıştır. Birinci bölümde (giriş kısmında) XVIII. asır Anadolu sahası Türk edebiyatının genel özellikleri üzerinde durulmuş; ikinci bölümde Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg'in hayatı, edebi kişiliği, dîvânın şekil ve muhtevâ bakımından incelenmesi yapılmış, üçüncü bölümde ise dîvânın transkripsiyonlu metni verilmiştir.

İncelenen divanda silinmiş veya yıpranmış bir sayfaya rastlanmamıştır. Ancak müstensihin hatalı yazması, nüshayı istinsah ederken gereken özeni göstermemesi çeşitli yerlerde metin tamiri yapmayı zaruri hale getirmiştir. Metin tamiri yapılan kelimeler () şeklinde gösterilmiştir. Arapça tabirler *italik* olarak verilmiştir.

Çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen ve her daim yanımda olan muhterem hocam Dr. Ozan YILMAZ'a ve görüşleriyle destekçi olup yolumu aydınlatan saygıdeğer tez hocam Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim YAKAR'a teşekkürlerimi sunmayı borç değil, mutluluk bilirim.

Temmuz 2010

Şefika ARARAT

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	i
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. XVIII. YÜZYIL ANADOLU SAHASI TÜRK EDEBİYATI GENEL ÖZELLİKLERİ	1
İKİNCİ BÖLÜM	4
KAYNAK ÖZETLERİ VE ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD BEĞ	4
2.1.KAYNAK ÖZETLERİ	4
2.2. ENDERUNLU MEHMED HÂMİD BEĞ' İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	4
2.3. ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD DÎVÂNININ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ ..	8
2.3.1. Nazım Şekilleri	8
2.3.1.1.Gazel	8
2.3.1.2. Kasideler.....	10
2.3.1.3. Tarihler	12
2.3.1.4. Tahmis.....	12
2.3.1.5. Kıt 'alar	12
2.3.1.6. Müfredler.....	14
2.3.2. Vezin, Kafiye ve Redif.....	17
2.3.2.1. Vezin	17

2.3.2.2. Kafiye.....	20
2.3.2.3. Redif.....	20
2.3.3. Edebî Sanatlar.....	30
2.3.3.1. Meczazla ilgili sanatlar.....	30
2.3.3.2. Anlamla ilgili sanatlar.....	31
2.3.4. Deyimler.....	34
2.4. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	36
2.4.1. Din.....	36
2.4.1.1. Allah.....	36
2.4.1.2. Sure ve ayetler.....	38
2.4.1.3. Peygamberler.....	38
2.4.1.3.1.Hz. Yusuf.....	38
2.4.1.3.2. Hz. Ya'kub.....	40
2.4.1.3.3.Hz. Muhammed.....	41
2.4.1.3.4. Hz. Adem.....	42
2.4.1.3.5.Hz. İsa.....	42
2.4.1.3.6.Hz. İbrahim.....	43
2.4.1.3.7.Hz. Süleyman.....	43
2.4.1.4. Ahiretle ilgili kavramlar.....	43
2.4.1.4.1.Cennet.....	43
2.4.1.4.2.Levh-i mahfuz.....	44
2.4.1.4.3.Cehennem.....	44
2.4.1.5. Tasavvuf.....	45
2.4.1.5.1.Uzlet.....	45
2.4.1.5.2.Rind.....	45
2.4.1.5.3.Zahid.....	46
2.4.2. Cemiyet.....	47
2.4.2.1. Tarihi olaylar.....	47
2.4.2.2. Şairler.....	48
2.4.2.2.1. Mir Naşid.....	48
2.4.2.2.2. Enveri.....	50
2.4.2.2.3. Yezid.....	50
2.4.2.3. Tarihi ve efsanevi şahsiyetler.....	50
2.4.2.3.1.Cem.....	50
2.4.2.3.2. Dara ve İskender.....	51
2.4.2.3.3. Hülagü.....	52
2.4.2.3.4. Karun.....	52
2.4.2.3.5.Aristo ve Felatün.....	53
2.4.2.4. Masal kahramanları.....	53
2.4.2.4.1.Leyla İle Mecnun.....	53
2.4.2.4.2.Ferhad ile Şirin.....	56
2.4.2.5. Kavimler.....	56
2.4.2.5.1.Tatar.....	56
2.4.2.6. Ülkeler.....	57
2.4.2.6.1. Çin ile Hıta.....	57
2.4.2.7. Sosyal hayat.....	58
2.4.2.7.1 Ayş u işret.....	58
2.4.2.7.1.1. Kadeh.....	60
2.4.2.7.1.2. Mey, mül, bade, sahba, şarab.....	62
2.4.2.7.1.3. Saki.....	65

2.4.2.7.2. Küçük su sefası	67
2.4.2.7.3. Hamam, Germabe	67
2.4.2.7.4. Meslekler	69
2.4.2.7.4.1. Pir-i mugan	69
2.4.2.7.4.2. Muğbeççe.....	69
2.4.2.7.4.3. Attar.....	69
2.4.2.7.4.4. Berber	69
2.4.2.7.4.5. Mimar	69
2.4.2.7.4.6. Şiše-ger	70
2.4.2.7.4.7. Gavvas	70
2.4.2.7.4.8. Habbaz.....	70
2.4.2.7.4.9. Bağban.....	70
2.4.2.7.4.10. Meşşâta	70
2.4.2.7.5. Oyunlar	71
2.4.2.7.5. Kumaş Çeşitleri.....	72
2.4.2.7.6. Rüya tabirleri	73
2.4.2.7.7. Gündelik Hayatta Kullanılan Eşyalar	73
2.4.2.7.7.1. Kalem	73
2.4.2.7.7.2. Sih	73
2.4.2.7.7.3. Gav-şeng.....	74
2.4.2.7.7.4.Saat	74
2.4.2.7.7.5.Ayna	74
2.4.2.7.7.6.Micmere.....	76
2.4.2.7.7.7. Zimam	77
2.4.2.7.7.8. Sürme.....	77
2.4.2.7.7. 9. Bürde	78
2.4.2.7.7.10. Pabuç	78
2.4.2.7.7.11. Hokka	78
2.4.2.7.8. Süs eşyaları	78
2.4.2.7.9. Kıymetli taşlar.....	78
2.4.2.8. Güzel sanatlar	81
2.4.2.8.1. Musiki.....	81
2.4.2.8.2. Tezhib	83
2.4.2.9. Âşık-maşuk-rakib.....	83
2.4.2.9.1. Âşık	83
2.4.2.9.2. Sevgili.....	93
2.4.2.9.3. Rakib	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **74**

ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD BEĞ DÎVÂNİ(TRANSKRİPSİYONLU

METİN)..... **74**

 3.1. NÜSHANIN TANITILMASI

 3. 2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ..... **74**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM **21780**

MATERYAL VE METOD

 4.1. MATERYALLER

4.2. DÎVÂNIN İNCELENMESİ VE TRANSKRİPSİYON METODU	217
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	219
BULGULAR VE TARTIŞMA.....	219
5.1. BULGULAR VE TARTIŞMA	219
SONUÇ	182
KAYNAKLAR.....	184
ÖZGEÇMİŞ.....	223
VITAE.....	223

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo: 1: Gazellerin Beyit Sayılarının Göre Dökümü.....	12
Tablo: 2: Kafiye Dökümü.....	17- 18
Tablo: 3: Redif Dökümü.....	19-20- 21
Tablo 4: Transkripsiyon alfabesi.....	74- 75

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e: Adı geçen eser

c. : Cilt

G. : Gazel

K. : Kaside

Kt. :Kit 'a

M. : Müfred

s. : Sayfa Numarası

T. Y. : Türkçe Yazmalar

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. XVIII. YÜZYIL ANADOLU SAHASI TÜRK EDEBİYATI GENEL ÖZELLİKLERİ

XVI. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak XVIII. yüzyıla uzanan ve artık XVIII. yüzyılda kendini iyiden iyiye hissettiren çöküş Osmanlı İmparatorluğu'nun acılı yıllar geçirmesine neden olmuştur. On sekizinci yüzyıl ıstırablıdır.

On yedinci asrın sonunda imzalanan Karlofça Anlaşması'nın hükümleri Osmanlı için oldukça ağır olmuştur. Dirilip ayağa kalkma çabaları sonuç vermemiştir. Topraklarına yeni topraklar katamadığı gibi kayıplar oluşmaya başlamıştır. Kırım kaybedilmiştir. Yeniçeri ocağındaki bozulmalar ve karışıklıklar askeri disiplini sarsmış, devlet kurumlarında çöküşler meydana gelmiştir.

XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için içte isyanlar, karışıklıklar ve mali sıkıntılar; dışarıda ise yenilgiler ve toprak kayıpları ile sonuçlanan savaşlar içinde geçmiştir. Artık XVI. asrın büyüklüğü, gücü ve zenginliği kalmamıştır. Hatta XVII. yüzyılda her şeye rağmen koruduğu haşmetli

görünüü de kaybolmuştur. Bu yüz yıl bütün kurumlarda bir gerileme devridir.¹

Osmanlı Devleti'nin bu asırda siyasi gücünü yitirmesi, ilim ve edebiyat hayatını etkilememiştir. Divan şiirini incelerken Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş, gerileyiş, çöküş diye sınıflandırılan siyasal, toplumsal tarihi ile kesin paralellikler kurmak pek tutarlı bir yaklaşım sayılmaz. Zaten Osmanlı tarihi toplumsal ve kültürel gelişmemiz açısından ele alındığında yükseliş ve çöküş gibi zaman ayrımlarının ne denli geçici olduğu da tartışılabilir. Yıkılış diye adlandırılan dönemde Türk dili daha da gelişmiş, toplumsal idari kurumlarımız modernleşmiş².

III. Ahmed ile II. Mahmud arasındaki devir son klasik dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu asırda baş gösteren çözümlenin sanata yansması daha uzun bir süreye yayılmıştır. Önceki asırlarda baharını yaşayan klasik şiir için mevsim, fasl-ı hazandır artık. Hazan mevsiminin kendine has güzelliklerini yaşayan eski şiir, önceki dönemlerden farklı bakış açılarıyla akmaya devam etmiştir. Folklorik öğelerin ağır bastığı mahallileşme eski şiire yeni bir çizgi belirlemiştir. Toplumların ve çağların da insanlar gibi kendilerine özgü ruhani yapıları vardır. Bu yapı çeşitli sanat eserlerinde ifade imkanı

¹ Büyük Türk Klasikleri c. 6, Ötüken- Söğüt Yayınları, İstanbul 2004, s 194

² İlber Ortaylı, Gösteri, 17. Sayı, İstanbul, 1982, s. 73-74

bulmuştur. Osmanlı'nın ruhu da devir devir soyut dünyadan beslenen klasik şiire yansımıştır.³

Bahsini ettiğimiz yüzyıl, şair kadrosu bakımından klasik edebiyatın en velûd olduğu dönemdir. Hatta şairlerin sayının artmasıyla kalitenin düştüğüne dair şikayetlerine rastlanmaktadır. Kadın şairlerin sayılarında bile gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Fıtnat Hanım bunlardan biridir.

XVIII. asra başlarken Nabi şiirde hala hüküm sürmekteydi. Lale devrinde Nedim'in yetişmesiyle edebiyatımızda Nedim saltanat sürmeye başlar. Özellikle gazel ustalığı bahsinde Nedim yüzyılın en çok konuşulan şairidir. Yüzyılın sonuna doğru Şeyh Galip yepyeni bir ses ve soluk olarak klasik edebiyatımızda baş gösterir. Mevlevi duyuş ve düşüncesiyle klasik şiiri yeni bir üslûpla birleştiren Şeyh Galib ustalığıyla bütün sözleri söyleyip bitirmiş, neticede kendisinden sonra usta şairin yetişmesine izin vermemiştir.

XVIII. yüzyıl edebiyatının belli başlı özellikleri Nâbî, Nedîm ve Şeyh Galib'te görülen ve bunların etkisiyle yüzyıla egemen olan özelliklerdir. Dönemde dikkati çeken özelliklerden biri yerleşme akımıdır. Bu akımla halk edebiyatına söyleyiş bakımından yaklaşma başlamıştır. Yenileşme hareketleri, bir taraftan klasik şiire ikinci baharı ve son gürlüğünü yaşatırken bir taraftan da modern şiirin filiz vermesini sağlamıştır⁴.

³ Osman Horata, (2006). *Tarihi, Sosyo-Kültürel Bağlam, Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss. 437-444

⁴ M. Kayahan Özgül. (2006). *Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*. Hece Yayınları, Ankara, s. 169.

XVIII. yüzyılda dîvân şiirinin geleneksel kaidelerinde değişmeler meydana gelmiştir. Nedîm ile birlikte edebiyatımıza yeni imajlar girmeye başlamıştır. Lale devri şairi Nedîm zevk ve safahat döneminde dîvân şiirindeki sevgilinin özelliklerinde bir takım değişiklikler yapmıştır. XVII. yüzyıldan beri görülen Sebki Hindî akımı bu yüzyılda da devam etmiştir. Yüzyılın sonunda yaşayan Şehy Galib'de Sebki Hindî akımının etkisi görülür. Şarkı, manzûm tarih türlerindeki artış dönem edebiyatının diğer bir özelliğidir. Bu dönemde Nedîm'in şarkıları meşhûrdur.

XVIII. asır Türk şiiri, genel olarak usta şairler yetiştirmiştir. Bu şairlerin dönemin özelliklerinin etkisiyle benimsedikleri tarzları eski şiirimize yeni soluklar getirmiştir. Sebki Hindî akımını benimseyen şairlerin ağır, ağdalı dillerinin yanında sadeleşme çabalarının da olduğu açıktır. Lale devrinde şairlerin şiirlerinde deyim ve atasözlerine sık yer vermeleri, halkın kullandığı konuşma dili ve İstanbul Türkçesi'ni tercih etmeleri eski şiirimizi farklı bir mecraya sürüklemiştir.

Dönemin diğer şairleri arasında Nâzım, Vehbî, Enderunlu Fâzıl, Koca Râgıb Paşa, Surûrî, Fıtnat Hanım ve Haşmet sayılabilir. Düzyazı sahasında tarihçiler Silahdarzâde ve Râşit, tezkireciler de Sâlim, Safâyî, Râmiz, Esrâr Dede'dir. Değişik konularıyla Kanî, İbrahim Müteferrik ve Giritli Azîz Efendi de dikkat çeken yazarlardandır.⁵

⁵ İskender Pala(2008), *Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, , s. 12

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAK ÖZETLERİ VE ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD BEĞ

2.1.KAYNAK ÖZETLERİ

Çalışmamız, Enderûnlu Mehmed Hâmid Dîvânı, T.Y. 9767 DVD numarası ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonunda kayıtlıdır. Dîvân talik yazı türü ile yazılmıştır. 43 varaktan oluşan dîvânda 151 Türkçe gazel, 1 nâ-tamâm Türkçe gazel, 1 Farsça gazel, 1 na't-ı şerîf, 12 kıt 'a, 8 müfred, 1 tahmis, 5 kaside bulunmaktadır. Şairin hayatı hakkındaki bilgilere Nail Tuman'ın yazdığı *Tuhfe-i Naili* adlı kitaptan, Fatîn Davud'un *Tezkire-i Hâtimetü'l- Eş'âr* adlı eserinden ve Esad Mehmed Efendi'nin *Bağçe-i Safâ- Endûz* adlı yapıtından elde edilmiştir.

2.2. ENDERUNLU MEHMED HÂMİD BEĞ' İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Enderûnlu Mehmed Hâmid hicri 1101/ 1192, miladi 1738/ 1778 yılları arasında yaşamış XVIII. asır şairidir. *Tuhfe-i Naili*'de⁶ İstanbul'da doğduğu ve Kamil Abdullah Paşa'nın oğlu olduğu yazılıdır.

Bağçe-i Safâ-Endûz'da⁷ doğum ve ölüm yıllarına ilave olarak babasının ölümünden sonra "Mustafâ Hân-ı Sâlis bin yüz yetmiş ikide kilere almıştır." şeklinde bir bilgiye rastlanmaktadır. Ayrıca Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg ile ilgili olarak Fatîn Davud'un *Tezkire-i Hâtimetü'l- Eş'âr* adlı

⁶ Nail TUMAN(2001) *Tuhfe-i Naili, Bizim Büro Yayınları*, İstanbul, s.

⁷ Yrd. Doç. Dr. Rıza OĞRAŞ(2001) *Esad Mehmed Efendi Bağçe-i Safâ-Endûz* s. 110 <http://www.kulturturizm.gov.tr>

tezkiresinde⁸ “ Nâzım-ı mûmâ-ileyh Mehmed Hâmid Beg ferîkândan müteveffâ Abdullah Kamil Pâşâ'nın sulbünden bin yüz elli bir târîhinde Dersaâdet'de kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup yüz yetmiş iki târihinde enderûn-ı hümâyûn da vâki kilâr-ı hassa odasına ırâğ olunarak nakdîne-i evkâtını tahsîl-i maârife sarf ile her fende kesb-i mahâret ve bâ-husûs fenn-i mûsikide akrânını sebkat itmiş iken yüz doksan iki senesi vukû bulan veba-i kebîrde mat ' ûnen dâr-ı bekâya rihlet eylemiştir. Mûmâ-ileyh şîrîn- zebân bir şâir-i hoş-elhân olup eş 'ârı bî-kayd u noksân vâki olmuştur.”⁹ gibi bilgiler yer almaktadır.

Enderunlu Mehmet Akif (Mir'at-ı Şiir)¹⁰ adlı çalışmanın özet bölümünde “ kilâr-ı hassa şairleri” başlığı altında “Hâmid-i Diğeri” adıyla geçen şâir Hâmid Beg'dir.

Tezkirelerden edindiğimiz bu bilgilere göre Hâmid Beg, padişah ve çevresine yakın bir şâirdir. Bunun yanı sıra şair, I. Abdulhamid Han için yazdığı beşinci kasidesinde kiler ocağından bahsetmektedir. Cömertliğı, lütûf ve ihsânının okluğı ile övdüğü padişahın kilâr odasına ve buradaki hizmetkarlarına merhamet edip şefkatte bulunduğunu yazmıştır.

Haţâyâne düşürdü aña Hâmid böyle târîhi

Teraħhüm eyleyüb yapduñ kulub-ı ehl-i kilârı (1188) (5. K.8)

⁸ Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFÇİ(1996) *Hâtimetü 'l- Eş 'âr*, s.97, www.kulturturizm.gov.tr

⁹ Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFÇİ, a.g.e. s. 97

¹⁰ Mehmet KILCI(2001) Yüksek Lisans Tezi, *Enderunlu Mehmet Akif (Mir'at-ı Şiir) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Hâmid Beg'in devlet görevinde bulunduğu ve bununla ilgili bazı sıkıntılar yaşadığı beyitlerin birinde şâir tarafından ifade edilmiştir.

Elem-i manşib-ı devletden olur âzâde

Zîver-i dûş kılan câme-i istîgnâyı (G. 151. 5)

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg'in tahsilli bir şâir olduğu bilgisine tezkirelerden ulaşılmıştır. Ayrıca dîvânda yer alan Farsça gazel, şairin Farsça'ya da vakıf olduğunu göstermiştir.

Tezkire-i Hâtimetü'l- Eş 'âr'da¹¹ şairle ilgili “şîrîn- zebân bir şâir-i hoş-elhân olub eş 'ârı bî-kayd u noksân vâki olmuştur.” olduğu söylenmiştir. Hâmid Beg, dili şirin ve nağmeleri hoş bir şair olarak nitelendirilmiştir. Buradaki “elhân” tabiriyle şiirindeki ezgiselliğin yanında mûsikîşinaslığına da değinildiğini düşünmekteyiz.

Şiirlerinden edindiğimiz intibaya göre Hâmid Beg, klasik şiir kültürünü özümsemiş, kalemi güçlü ve lirik bir şairdir. Bilindik imajlar ve mazmunlar çevresinde dolaşmıştır. Şiirlerinde orijinal hayaller bulunmamakla birlikte bazı rediflerinde farklılık göstermiştir. “ küçüldür büyüdür” (G. 39), “câvîd” (G. 19), “ bir iki üç”(G. 14) gibi redifler Hâmid'e özgüdür. Ayrıca 28. Gazelinde satranç oyunun taşlarını “aşık-maşuk-rakip” üçlüsünün arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere ilginç bir şekilde tertip etmiştir.

Her bâziyi kûl itmiş 'adû bûs-ı lebiyle

¹¹ Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFÇİ, a.g.e. s.97

Gör kâfiri rûh-ı dil-i bîmârıyla oynar (G. 28.2)

Bağçe-i Safâ-Endûz' da¹² “ mûsikîde üstad imiş.” ibaresinin yanında, Tezkire-i Hâtîmetü 'l- Eş ' âr'da¹³ “bâ-husûs fenn-i mûsikide akrânını sebkat itmiş” bilgisi kayıtlıdır. Şairin dîvânını incelerken bazı beyitlerde mûsikî makamlarıyla karşılaşmamız tezkirevilerin verdiği bu bilgileri doğrulamaktadır. Hâmid Beg, mûsikîde üstad olan bir şairdir.

O şâh-nâza şabâ diñlesün (beri) gelsün

Bir iki nağme-i pür sûz-ı işfahân buldum (G. 89. 5)

(...)

Figânını çıkarın el-ğazer ki 'uşşâkıñ

Hüseynî perdesine Hâmidâ hasendür bu (G. 113. 5)

Yukarıya aldığımız beyitler Hâmid Beg'in musikişinas bir şair olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Geleneksel divan şiiri çizgisinde olmasına rağmen Hâmid Beg, devrinin yeniliklerinden etkilenmiştir. Eski şiirin sevgili özelliklerinden olan siyah göz, şairin şiirlerinde yer yer mavi göze dönüşmüştür. Nedîm'in çağdaşı olan şairin, yeniliklere temayülü olduğu görülmüştür. Şair beyitlerinin birinde her gece seher vaktine kadar gözünü uykusuz bırakanın, iki gözü mavi olan sevgilinin gamı olduğunu söylemektedir.

Nûr-ı 'aynim ol iki çeşm-i kebûduñ gamıdur

¹² Yrd. Doç. Dr. Rıza OĞRAŞ, a.g.e.s. 110

¹³ Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFÇİ, a.g.e. s. 97

Eyleyen tâ-be-seher her şeb bîdâr beni (G. 136. 2)

Sonuç olarak Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg'in dîvânında nazım şekillerinin hepsinin yer almadığı görülmüştür. Bu bakımdan dîvân müretteb bir dîvân değildir. Ayrıca nazım şekillerinin sıralanışı, klasik düzene uygunluk göstermemektedir. Şair hakkında dil, imaj ve edebî estetik bakımından özgünlük taşımayan; ama bunun yanı sıra bazı beyitlerinde ustalık göstermiş, orta dereceli, lirik bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

2.3. ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD DÎVÂNININ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.3.1. Nazım Şekilleri

2.3.1.1. Gazel

Dîvânda 154 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerden biri Farsça yazılmıştır. Diğer bir gazel ise 25a numaralı varakta “nâ-tamâm gazel” olarak der- kenârda bulunmaktadır. Bir gazel ise na't türünde yazılmıştır. Gazellerin beyit sayısı 4 ile 10 arasında değişmektedir. Divandaki gazellerin toplam beyit sayı 866'dır.

- a. 4 beyitli gazeller: 4 gazel
- b. 5 beyitli gazeller: 84 gazel
- c. 6 beyitli gazeller: 42 gazel
- d. 7 beyitli gazeller: 18 gazel
- e. 8 beyitli gazeller: 3 gazel
- f. 9 beyitli gazeller: 2 gazel
- g. 10 beyitli gazeller: 1 gazel

Gazellerin beyit sayısı, sıra numaralarına göre dökümlenerek Tablo:

1. 'de verilmiştir.

87. gazelin makta beyitinin ikinci dizesi nüshada mevcut değildir. Ayrıca 108. na-tamam gazelde, 98, 117, 127, 128, 136, 142 numaralı gazelerde mahlas beyiti bulunmamaktadır.

Divanda bulunan gazelerde kullanılan 16 farklı aruz kalıbı şöyledir:

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün: 26 gazelde

Fâ ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fâ ' lün: 8 gazelde

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün: 2 gazelde

Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lün: 23 gazelde

Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün: 29 gazelde

Mef' û lü/ fâ ' i lâ tün / mef' û lü / fâ i lâ tün: 2 gazelde

Müs tef ' i lün/ Müs tef ' i lün/ Müs tef ' i lün/ Müs tef ' i lün: 1 gazelde

Mef ' û lü / Fâ ' i lâ tün / Me fâ ' î lün / Fâ ' i lün: 30 gazelde

Me fâ ' î lün/ Me fâ ' î lün/ Fe'û lün: 1 gazelde

Me fâ ' i lün/ Fe ' i lâ tün/ Me fâ ' i lün/ Fe ' i lün: 11 gazelde

Mef ' û lü / Me fâ ' i lü / Me fâ ' î lü / Fe ' û lün: 8 gazelde

Me fâ ' î lün / Fe ' î lâ tün / Me fâ ' î lün / Fa' lün: 8 gazelde

Fâ'i lâ tün/ Me fâ'i lün/ Fe'i lün: 1 gazelde

Müf'te i lün/ Müf'te i lün/ Fâ'i lün: 1 gazelde

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün: 1 gazelde

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün: 1 gazelde

Enderunlu Mehmed Hamid Divanı'nda zel, sin harflerinden gazel bulunmamaktadır. Bunun dışında elif harfinden 6, be harfinden 1, te harfinden 3, se harfinden 1, cim harfinden 4, ha harfinden 2, dal harfinden 2, re harfinden 33, ze harfinden 8, şın harfinden 1, sad harfinden 1, zad harfinden 1, tı harfinden 1, zı harfinden 1, ayın harfinden 1, gayın harfinden 1, fe harfinden 2, kaf harfinden 4, kef harfinden 8, lam harfinden 4, mim harfinden 15, nun harfinden 11, vav harfinden 3, he harfinden 18, ye harfinden 22 gazel mevcuttur.

Şair divanda bulunan gazelleri lirik bir üslupla eski şiirimizin geleneksel çizgisine uygun bir şekilde yazmıştır.

2.3.1.2. Kasideler

Enderûnlu Mehmed Hâmid Dîvânı'nda 5 kaside bulunmaktadır. 1. kaside 27 beyit, 2. Kaside 19 beyit, 3. Kaside 12 beyit, 4. Kaside 12 beyit ve 5. Kaside 8 beyit olmak üzere kasidelere ait toplam 78 beyit vardır.

Kasidelerde 3 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Bunlar kullandıkları kasidelere göre şöyledir:

a. Me fâ' i lün/ Fe'i lâ tün / Me fâ' i lün/ Fe' i lün: 1. kaside

b. Me fâî lün/ Me fâî lün/ Me fâî lün/ Me fâî lün: 2, 3 ve 5. kasideler

c. Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün: 4. Kaside

Divanda bulunan beş kasideden üçü kıt'a formundadır. Bu üç kasidenin ilk beyitleri kendi arasında kafiyeli değildir. Ayrıca dört kaside aynı zamanda tarih manzumesidir. Enderûnlu Mehmed Hâmid Dîvânı'nda yer alan kasidelerin sırasıyla özellikleri şunlardır:

1. Kaside: "Me fâ i lün/ Fe'i lâ tün / Me fâ' i lün/ Fe' i lün" kalıbıyla yazılan kaside 27 beyitten oluşmaktadır. "-At" kafiyeli ve "zamânıdur demidür" redifli olan kasidede mahlas beyiti 24. beyittir.

2.Kaside: 19 beyitten oluşan kaside "Me fâ lün/ Me fâî lün/ Me fâî lün/ Me îfâlün" kalıbıyla yazılmıştır. Kaside aynı zamanda tarih manzumesidir. "-Am" kafiyeli olan kaside I. Abdülhamid Han'a sunulmuş bir mehdiyedir. 18. Beyitte mahlas kullanılmıştır.

3. Kaside: 12 beyittir. "Me fâî lün/ Me fâî lün/ Me fâî lün/ Me fâî lün" kalıbıyla yazılmıştır. Kıt'a formunda ve aynı zamanda tarih manzumesi olan kaside I. Abdülhamid Han'ın viladeti üzerine yazılmıştır. "-An" kafiyelidir. Mahlas beyiti 11. beyittir.

4. Kaside: "Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün" kalıbıyla yazılan kaside "ele" kafiyelidir. 12 beyitten oluşmaktadır. Kıt'a formunda ve aynı zamanda tarih manzumesidir. I. Abdülhamid Han'ın tahta geçişinin yeni senesinde yazılmış bir medhiyedir. Mahlas beyiti 12. beyitte yani son beyittedir.

5. Kaside: “Me fâî lün/ Me fâ’î lün/ Me fâ’î lün/ Me fâ’î lün” kalıbıyla yazılmış olup 8 beyittir. Divandaki en kısa kasidedir. “âri” kafiyeli olan kaside tarih manzumesi olmakla beraber aynı zamanda kıt’a formundadır. Mahlas beyiti, 8. yani son beyittir. Kaside I. Abdülhamid Han’a nasb için sunulmuştur.

2.3.1.3. Tarihler

Dîvânda bulunan 4 kaside aynı zamanda tarih manzumesidir. Bunların dışında herhangi bir tarih manzumesine, beyitine ya da mısrasına rastlanmamaktadır. 2. ve 3. kasidelerdeki tarih beyitlerinde mahlas kullanılmamışken 4. ve 5. kasidelerin tarih beyitlerinde mahlas kullanılmıştır.

2.3.1.4. Tahmis

Divanda bir adet tahmis bulunmaktadır. Bağdâtlı Rûhî’nin gazeli Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg tarafından tahmis edilmiştir. Tahmisin bend sayısı 5’tir. “Fêi lâ tün/ Fe’i lâ tün/ Fe’i lâ tün/ Fe’i lâ tün” kalıbıyla yazılan tahmis, aaa(aa) bbb(ba) ccc(ca)... şeklinde kafiyelenmiştir. Mahlas 5. yani son bendtedir.

2.3.1.5. Kıt ‘alar

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg Dîvânı’nda 12 adet kıt ‘a bulunmaktadır. Kıt ‘aların toplam beyit sayısı 24’tür. Her kıt’ada 2 beyit bulunmaktadır. Bu kıt’aların kafiyeleniş şekli şöyledir:

1. kıt 'a: aaxa, 2. kıt 'a: aaxa, 3. kıt 'a: aaxa, 4. kıt 'a: aaxa, 5. kıt 'a: aaxa, 6. kıt 'a: aaxa, 7. kıt 'a: xaxa, 8. kıt 'a: aaxa, 9. kıt 'a: xaxa, 10. kıt 'a: aaxa, 11. kıt 'a: aaxa, 12. kıt 'a: aaxa

Bu arada aslında nazm olan ve aa xa şeklinde kafiyelenen 10 tane kıt 'a mevcuttur. Asıl kıt 'a şekli olan xaxa düzeniyle kafiyelenen 2 kıt 'a (7, 9) bulunmaktadır.

Hâmid Beg Divanı'ndaki kıt 'aların vezinleri aşağıdaki gibidir:

- a. Mef'û lü/ Me fâ' î lü/ Me fâ' î lü/ Fe'û lün: 1, 5, 7 numaralı kıt 'alar
- b. Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lün: 2, 6 numaralı kıt 'alar
- c. Me fâ ' î lün/ Me fâ ' î lün/ Me fâ ' î lün/ Me fâ ' î lün: 3, 10 numaralı kıt 'alar
- d. Me fâ'i lün/ Fe' i lâ tün/Me fâ' i lün/ Fe' i lün: 4 numaralı kıt 'a
- e. Me fâ'i lün/ Fe'i lâ tün/ Me fâ'i lün/ Fâ'lün: 8 numaralı kıt 'a
- f. Fa ' i la tün / Me fa ' i lün / Fa ' lün: 9 numaralı kıt 'a
- g. Mef' û lü/ Fâ'i lâ tün/ Me fâ'î lü/Fâ'i lün: 11 numaralı kıt 'a
- h. Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lün: 12 numaralı kıt 'a

2.3.1.6. Müfredler

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg Dîvânı'nda 8 adet müfred bulunmaktadır. Beyitlerde 7 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Müfredlerin kalıpları sıralarına göre şunlardır:

- a. Mef' û lü/ Fâ'i lâ tün/ Me fâ'î lü/ Fâ'i lün: 1. ve 6. müfredler
- b. Me fâ ' i lün / Fe ' i lâ tün / Me fâ ' i lün / Fe ' i lün: 2. müfred
- c. Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün: 3. müfred
- d. Fâ'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fâ' lün: 4. müfred
- e. Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe' i lün: 5. müfred
- f. Mef' û lü/ Me fâ'î lü/ Me fâ'î lü / Fe'û lün: 7. müfred
- g. Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün: 8. müfred

Müfredlerin 6'sı aa, 2'si ab kafiye düzenine sahiptir.

Tablo: 1 Gazellerin Beyit Sayılarının Göre Dökümü

Beyit Sayıları	Kullanılan Gazeller
4 beyit	51, 98, 108, 117
5 beyit	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 42, 49, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61,

	62, 63, 64, 65, 67, 70, 71, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 93, 96, 99, 100, 101, 104, 106, 107, 110, 111, 113, 115, 116, 120, 121, 122, 125, 126, 129, 131, 132, 134, 136, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 148, 150, 152, 153
6 beyit	4, 5, 10, 16, 18, 23, 25, 36, 38, 40, 45, 46, 47, 50, 53, 57, 66, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 77, 81, 85, 92, 94, 95, 103, 105, 109, 112, 114, 119, 123, 124, 127, 128, 133, 135, 149
7 beyit	14, 20, 21, 31, 37, 41, 43, 48, 89, 91, 97, 102, 118, 130, 137, 141, 147, 151
8 beyit	19, 39, 44
9 beyit	12, 154
10 beyit	144

2.3.2. Vezin, Kafiye ve Redif

2.3.2.1. Vezin

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg Dîvânı'ndaki şiirlerin hepsini aruz vezniyle yazmıştır. Dîvânda 20 farklı aruz kalıbına yer verilmiştir. Divanda en çok kullanılan aruz kalıbı “Me fâ ‘ î lün / Me fâ ‘ î lün / Me fâ ‘ î lün / Me fâ ‘ î lün” kalıbıdır. Vezinlerin dökümü şöyledir:

a. Fâ‘i lâ tün/ Fâ‘i lâ tün/ Fâ‘i lâ tün/ Fâ‘i lün

1, 11,15, 21, 31, 38, 41, 42, 53, 62, 65, 67, 75, 79, 81, 90, 100, 101, 111, 115, 123, 125, 137, 139, 143, 146, 154 numaralı gazelerde, 4. Kasidede ve 12. Kıt ‘ada kullanılmıştır. Toplam 29 kez kullanılmıştır.

b. Fâ ‘ i lâ tün / Fe ‘ i lâ tün / Fe ‘ i lâ tün / Fâ ‘ lün

3, 19, 29, 63, 68, 71, 72, 145 numaralı gazelerde ve 4. Müfrede kullanılmıştır. Toplam 9 kez kullanılmıştır.

c. Fâ‘i lâ tün/ Fâ‘i lâ tün/ Fâ‘i lâ tün/ Fâ‘i lâ tün

17. ve 126. gazelerde kullanılmıştır. Toplam 2 kez kullanılmıştır.

d. Fe ‘ i lâ tün / Fe ‘ i lâ tün / Fe ‘ i lâ tün / Fe ‘ i lün

2, 12, 14, 16, 24, 25, 34, 39, 40, 48, 51, 58, 69, 73, 77, 86, 96, 102, 106, 133, 135, 136, 151 numaralı gazelerde; 2. ve 6. kıt 'alarda; 5. müfredde kullanılmıştır. Toplam 26 kez kullanılmıştır.

e. Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün

4, 7, 8, 20, 32, 45, 47, 50, 61, 80, 83, 84, 87, 88, 92, 94, 98, 105, 108, 120, 121, 124, 128, 129, 132, 149, 150, 153, numaralı gazelerde; 2,3 ve 5. kasidelerde; 3. ve 10. kıt 'alarda; 3. müfredde kullanılmıştır. Toplam 34 kez kullanılmıştır.

f. Mef' û lü/ Mâ ' i lâ tün / Mef' û lü / Fâ i lâ tün

10. ve 140. gazelerde kullanılmıştır. Toplam 2 kez kullanılmıştır.

g. Müs tef 'i lün/ Müs tef 'i lün/ Müs tef 'i lün/ Müs tef 'i lün

6. gazelde kullanılmıştır. 1 kez kullanılmıştır.

h. Mef ' û lü / Fâ ' i lâ tü / Me fâ ' î lü / Fâ ' i lün

5, 13, 18, 26, 27, 30, 35, 36, 46, 49, 52, 56, 57, 64, 70, 74, 76, 82, 93, 95, 99, 107, 109, 114, 117, 122, 131, 141, 142, 144. gazelerde kullanılmıştır. 30 kez kullanılmıştır.

ı. Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Fe'û lün

22. gazelde kullanılmıştır. 1 kez kullanılmıştır.

i. Me fâ' i lün/ Fe' i lâ tün/ Me fâ' i lün/ Fe' i lün

23, 43, 54, 59, 60, 78, 97, 104, 116, 118, 138, 147. gazelerde; 1. kasidede; 4. kıt 'ada kullanılmıştır. Toplam 14 kez kullanılmıştır.

j. Mef ' û lü / Me fâ ' i lü / Me fâ ' î lü / Fe ' û lün

28, 55, 66, 85, 110, 112, 134, 148. gazelerde; 1, 5. ve 7. kıt 'alarda; 7. müfredde kullanılmıştır. Toplam 12 kez kullanılmıştır.

k. Me fâ ' i lün / Fe ' i lâ tün / Me fâ ' i lün / Fa' lün

9, 33, 37, 89, 103, 113, 127, 130. gazelerde ve 8. kıt 'ada kullanılmıştır. Toplam 9 kez kullanılmıştır.

l. Fâ' i lâ tün/ Me fâ' i lün/ Fe' i lün

119. gazelde kullanılmıştır. 1 kez kullanılmıştır.

m. Müf' te i lün/ Müf' te i lün/ Fâ' i lün

152. gazelde kullanılmıştır. 1 kez kullanılmıştır.

n. Fa ' i la tün / Me fa ' i lün / Fa ' lün

9. kıt 'ada ve 38b numaralı varağın der-kenârında bulunan mısralarda toplam 2 kez kullanılmıştır.

o. Mef' û lü/ Fâ' i lâ tün/ Me fâ' î lü/ Fâ' i lün

11. kıt 'a; 1. ve 6. müfredlerde kullanılmıştır. Toplam 3 kez kullanılmıştır.

p. Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün

Tahmîste kullanılmıştır. 1 kez kullanılmıştır.

r. Me fâ ' i lün / Fe ' i lâ tün / Me fâ ' i lün / Fe ' i lün

2. müfredde kullanılmıştır. 1 kez kullanılmıştır.

s. Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lün

44. gazel ve 8. müfredde kullanılmıştır. 2 kez kullanılmıştır.

ş. Fa ‘ i la tün / Fa ‘ i la tün / Fa ‘ i lün

91. gazelde kullanılmıştır. 1 kez kullanılmıştır.

2.3.2.2. Kafiye

Kafiye klasik edebiyatımızda, vezinden sonra kelimeler arasındaki uyum ve ahengi sağlayan en önemli öğedir, kulağa ve göze hitap eder. Bağlı buldukları geleneğin estetik nizamına sıkı sıkıya bağlı bulunan Dîvân şairleri, kafiye konusunda titiz davranmışlardır. kafiye kullanımında etkili unsurlardan biri de şiirde kullanılan nazım şeklidir.¹⁴

Dîvânda bulunan gazellerin 13 tanesinde, kasidelerin 4 tanesinde, kıt ‘aların 2 tanesinde, müfredlerin 3 tanesinde sadece kafiye olup redif bulunmamaktadır. Müfredlerin 2 tanesinde kafiye bulunmamaktadır. Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg’in şiirlerinde kullandığı kafiyelerin dökümü Tablo: 2. ‘de verilmiştir.

2.3.2.3. Redif

Dîvân şiirinde redifin önemli bir yeri vardır. “Redifin en önemli görevi, kafiye bulmakta güçlük çekilen kelimeleri mısra sonuna getirebilmekte sağladığı kolaylıktır. Anlamı ve görevi aynı olan ses ve kelimelerden oluştuğu için şairin redif öncesinde kullandığı kelime oldukça önem kazanır. Şiirde anlamın kuvvetlendirilmesi, kafiye zenginleşmesi ve ahengin artması çok zaman redife bağlıdır.”¹⁵ Ayrıca Ömer Faruk Akün’ün ifadesi ile “

¹⁴ Muhsin Macit (1996), *Dîvân Şiirinde Aheng Unsurları*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 84

¹⁵ İskender PALA,(2008) *Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, s. 29

Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan redif, ona “yek aheng” diye vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır.”¹⁶

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg Dîvânı’nda 141 tane gazelde, 1 tane kasidede, 10 tane kıt ‘ada, 5 müfredde ve tahmîste redif kullanılmıştır. Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg’in şiirlerinde kullandığı rediflerin dökümü Tablo: 3.’de verilmiştir.

¹⁶ Ömer F. Akün. (1994). Divan Edebiyatı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 9, TDV, İstanbul, s. 402.

Tablo: 2 Kafiye Dökümü

Kafiyeler	Kafiyelerin Kullanıldığı Şiirler
-At	1. K, 1. G, 42. G, 46. G, 57. G, 88. G, 125. G,
-em	2. K,
-An	3. K, 50. G, 113. G, 114. G,
-ele	4. K,
-ârı	5. K,
-âre	2. G,

-âr	3. G, 20. G, 22. G, 23. G, 28. G, 37. G, 45. G, 59. G, 63. G, 66. G, 73. G, 74. G, 86. G, 94. G, 95. G, 98. G, 99. G, 104. G, 115. G, 116. G, 119. G, 126. G, 128. G, 131. G, 135. G, 136. G, 137. G, 148. G, 4. Kt, 7. Kt, 2. M
- ûn	4. G, 13. G, 25. G, 96. G, 132. G,
-â	5. G, 6. G, 7. G, 12. G, 14. G, 15. G, 27. G, 32. G, 35. G, 38. G, 64. G, 76. G, 108. G, 134. G, 142. G, Tahmis, 10. Kt
-ân	8. G, 9. G, 11. G, 16. G, 19. G, 24. G, 29. G, 34. G, 39. G, 51. G, 53. G, 55. G, 60. G, 62. G, 68. G, 70. G, 71. G, 79. G, 81. G, 84. G, 87. G, 89. G, 92. G, 97. G, 100. G, 101. G, 102. G, 105. G, 109. G, 123. G, 124. G, 127. G, 129. G, 130. G, 138. G, 140. G, 152. G
-ârA	10. G, 147. G, 2. Kt
-Ar	17. G, 31. G, 77. G, 91. G, 120. G
-îd	18. G, 107. G,
-Am	21. G, 72. G, 82. G, 143. G, 4. M
-âh	26. G, 90. G, 112. G, 117. G, 8. M
-âs	30. G
-âm	33. G, 75. G, 154. G
-er	36. G, 52. G, 56. G, 93. G, 103. G, 110. G, 122. G, 145. G, 9. Kt. 1. M
-û	40. G, 111. G,

-îr	41. G
-Al	43. G
-et	44. G, 3. Kt
-en	47. G, 67. G, 106. G, 6. M
-ûş	48. G
- m	49. G
-ül	54. G, 83. G, 146. G
-âb	58. G, 118. G
-âd	61. G
-ânA	65. G, 149. G
-âf	69. G
-Ab	78. G, 1. Kt
-eh	80.G
-ek	85. G, 144. G
-âne	121. G,
-Aş	133. G
- âl	141. G
-ağ	150. G
-âyı	151. G
-eb	153. G
-îşe	5. Kt
-ârl	8. Kt
-ât	11. Kt.

-âk	7. M
-----	------

Tablo: 3 Redif Olarak Kullanılan Sözcük ve Eklerin Dökümü

Redifler	Rediflerin kullanıldığı şiirler	Redifler	Rediflerin kullanıldığı şiirler
zamânıdur demidür	1. K,	-iñ mı var	53. G
baña	1. G	bunca zamândur	55. G
şabâ	2. G	füzûn olur	57. G
-i hevâ	3. G	-dadur	58. G

olur cânâ	4. G	- mîdur	59. G
neden revâ	5. G	açılır	60. G
-dur heb	7. G	itmiş	61. G
it	8. G	-dan hâlâş	62. G
-est	9. G	-a ğarâz	63. G
rahm it	10. G,	zabıt	64. G
elinden el-ğ yâ □	11. G,	hazz	65. G
-dan gec	12. G,	- a ne mâni'	66. G
olur mı hic	13. G	-den ferâğ	67. G
bir iki üç	14. G	şaf şaf	68. G
itmek de güc	15. G	-ı yok	70. G
-i ferah	16. G	oldık	71. G
-dür o zülf ühâl ü ruh	17. G	yok	72. G
-ım câvîd	19. G	-ı firâk	73. G
-dur sensiz	20. G	-iñum seniñ	74. G
henüz	21. G	-a dek	75. G
-ından geçilmez	22. G	-dan haber virüñ	76. G
iderüz	23. G	ğamzeleriñ	77. G
şeb ü rûz	24. G	- lñ	78. G
degilüz	25. G	-dur gözleriñ	79. G
-ımız	26. G	-siñ	80. G
-da gez	27. G	-dur perçemiñ	81. G

tahrîr	29. G	olma gel	82. G
ider	30. G, 35. G	göl	83. G
başdurur	31. G	bil	84. G
-yı serv- kıaddüñdür	32. G	gel	85. G
virür	33. G, 56. G	olurum	86. G
bir olur	34. G	-mıdur bilmem	87. G
-dedür	36. G, 42. G	yoğ mu sultânım	88. G
gelür	37. G	buldum	89. G
-lığ nedür	38. G	-ımdur benim	90. G
- i küçüldür büyüdü	39. G	-slñ begim	91. G
nedür	40. G	olur çeşmim	92. G
olur	41. G	isterüm	93. G
-l var	43. G	itdüm	94. G
-dUr	44. G, 8. Kt	-ıyım	95. G
-im var	45. G	oldı tamâm	96. G
gelür geçer	46. G	-ımızda bizim	97. G
-im var	47. G	-dur göñlüm	98. G
-lar	48. G	-a hasretim	99. G
bilür	49. G	âyîneden	101. G
olmuşdur	50. G	-den	103. G, 107. G
dökülür	51. G	-a geldim ben	104. G
nihân olur	52. G	-l	143. G, 148. G

-ından	105. G	düşdi	145. G
-dan	108. G, 4. M	dağî	147. G
-imden	110. G	ey sâkî	149. G
nedür bu	112. G	oldı	150. G
-dür bu	113. G	-dur beni	152. G
-den âh	114. G	şimdi	153. G
elinden âh âh	115. G	mı degül	Tahmis
-ı söyletme	116. G	eyle	1. Kt, 6. Kt
-ı seyr eyle	118. G	-sine raḥm eyler	2. Kt
var dilde	119. G	eyle yârabbi	3. Kt.
itme	120. G, 4. Kt	ķırıldı	5. Kt
gice	122. G	-ıldı	7. Kt
üstüne	123. G	vir	11. Kt
açıldıķça	124. G	şolmasun	12. Kt
-dür nigâh	125. G	-iñ	6. M
-da	126. G, 131. G	- em	7. M
murâdımcâ	127. G		
gördükçe	128. G		
gelse	129. G		
var bende	130. G		
-l	132. G, 133. G		

ile geçdi	134. G		
gibi	135. G, 144. G, 146. G		
beni	136. G		
idi	137. G		
mı ıodı	138. G		
seni	139. G		
bilür mi	140. G		
-iñi	141. G		
getürmedi	142. G		

2.3.3. Edebî Sanatlar

2.3.3.1. Mecazla ilgili sanatlar

a. Teşbih

Âfitâb-âsâ idmeseñ gerçi sen 'arz-ı cemâl

Mâni'-i nezzâredir ammâ begim hayret baña (G. 1. 4)

Kıyalı hâşılı rindân-ı hevâ-yı 'indinde

Sâgar-ı mey gibi maqbûle geçer gamzeleriñ (G. 77. 4)

Hezâr diller icinde kim oldu Yûsuf-veş

Göñül çekil ne bakarsuñ çeh-i zeķândur bu (G. 113. 2)

b. Teşhis

'Adûña nâ'il teşmîm-i 'ârız-ı gül olur

Tenûr-ı gamda göñül şübhesiz yanar kül olur (G. 54. 1)

c. İstiare

Kıl vaşf-ı ebruvânım dirseñ lisânla

Ben idemem oraları ancak kalem bilür (G. 49. 3)

Dâne-i hâline itmezdim nigeş meh-rûlarıñ

Murg-ı dil bir kere olsa dâm-ı hicrândan hâlâş (G. 62. 3)

d. Mecaz-ı Mürsel

Âğûş-ı merâm dile gelseydi gelürdi

Hâmid eger ol mûyî miyân bunca zamândur (G. 55. 5)

Dâne-i hâline itmezdim nigeş meh-rûlarıñ

Murg-ı dil bir kere olsa dâm-ı hicrândan hâlâş (G. 62. 3)

2.3.3.2. Anlamla ilgili sanatlar

a. Tecâhül-i ârif

Kıl vaşf-ı ebruvânım dirseñ lisânla

Ben idemem oraları ancak kalem bilür (G. 49. 3)

b. İstifham

'Uşşâk-ı belâ-keşden olub nefret o 'irâz

Ağyâra begim muttaşıl ibâh nedür bu (G. 112. 4)

c. Tenasüb

Meyl ideli kenâr-ı cûy-ı sirişk çeşme

Ol serv-i nâz-ı zevk-âb-ı revân bilür mi (G. 140. 4)

'İzârîñ mihr-i enver mi meh-i tâbân mîdur bilmem

Lebiñ reşk-i dür ü yâķût yâ mercân mîdur bilmem (G. 87. 1)

d. Telmih

Kışışa-i Mecnûnı naẓm itmezdi erbâb-ı sühân

Ger zühûrumdan ħaberdâr olsalardı bî- gümân (G. 100. 4)

Benim keyfiyetim yâr ile Hâmîd şimdi dillerde

Ziyâde söylenür Leylâ vü Mecnûn dâstânından (G. 105. 6)

e. İrsal-i mesel

'Aceb mi eyleseler şekfe dest-i cevriñden

Fütâde-gân-ı ğam-ı 'aşķ-ı bî-taĥammül olur (G. 54. 3)

'Uřşâķa giderek o tıfl bûseler virür

Zîrâ nihâl-i tâze yetişdikce ber virür (G. 56. 1)

Zülf-i pürçînine rabķ olsa 'aceb mi diller

Bend olur silsileye Hâmîd esîrân şaf şaf (G. 68. 6)

f. Hüsn-i talil

Meyve-dâr olmağcün naĥl-i riyâz-ı kâmım

Giryeler eyledim ol rütbe ki başdurdı reşi (G. 133. 2)

Sen sürme-i sipihr-i bahâsiñ ki reşkiyle

Mihriñ derûnı yandı görünce cemâliñi (G. 141. 4)

Çıkub 'arz itme seher ol (ruḥ-ı) müstesnâyı

Yakma âteşlere gel mihr-i cihân-ârâyı (G. 151. 1)

g. Mübalağa

Hasret-i kıddüñ ile bağda zâr itdikçe

Murğlar nûşa gelür zann idüb enhâr beni (G. 136. 3)

h. Tezat

Tâ cezb idince bir dili 'arz-ı cemâl ider

Evvel sitem-ger 'yân şoñra nihân (u) olur (G. 52. 3)

ı. Tevriye

Hezâr 'aşkına bir gün o gül-'izâr gelür

Miyâneden bir birûdet gider bahâr gelür (G. 37. 1)

i. Leff ü neşr

Düşmen-i bed-güyâ dâim vir cevâb-ı nîkter

Nefḥa-i murdârı zîrâ bûy-ı 'anber başdurur (G. 31. 6)

Şâf diller zerre-veş renciş ile tekdîr olur

Ab-ı pâke düşse ger bir kaçre hûn tağyîr olur (G. 41. 1)

j. Darb-ı mesel

Şemîm-i zülfiñle dâim rûyîñ eylersiñ nihân

Pâdişâhım görmedi derdiñde bir gün'âşıkân (G. 100. 1)

k. Tecrîd

Hezâr diller icinde kim oldu Yûsuf-veş

Göñül çekil ne bakarsuñ çeh-i zeķândur bu (G. 113. 2)

2.3.4. Deyimler

Enderûnlu Mehmed Hâmid Dîvânî'nda zaman zaman deyimlere rastlanmaktadır.

Gün görme-

Şemîm-i zülfiñle dâim rûyîñ eylersiñ nihân

Bâdişâhım görmedi derdiñde bir gün'âşıkân (G. 100. 1)

Pabuç fırlat-

Üstüme Hâmid hücûm itdikde kelb-âsâ raķîb

Kefşimi elķa idüb sür'atle çıkdım bâma dek (G. 75. 6)

Gözü açıl-

Ne hâşiyet vardır o şûhuñ ruķunda ey Hâmid

Ki bir nigâhla bîñ çeşm-i 'âşıkân açılır (G. 60. 5)

Yular ver-

Süvâr-ı eşheb-i nâz olsa pâymâle beni

Rakîb o demde gelür destine zimâm virür (G. 33. 3)

Dostun kadrini bil-

Nef-i zârdur getüren hâtır-ı mazlûma ne

Dostıñ kadrini bilmege sebebdür düşmen (G. 33. 3)

Dükkan aç-

Dükân-küşâ-yı ser-i çârsû-yı 'aşk oldık

Netfesi ya ziyân eylerüz ya kâr ider (üz) (G. 23. 4)

Kulak asma-

Gülşen-i 'ömre vezân olsa gerek bâd-ı ecel

Gûş-ı cân asma hezâra gül-i ra'nâdan gec (G. 12. 3)

Siyah elbise giy- ve matem tut-

Siyâh -pûş olub itmez misin gönül mâtem

'Îzâr-ı dilbere kim hâtt-ı müşg-bâr gelür (G. 37. 3)

Ziyete bakma-

Ziyete şarf-ı nigâh eylemez erbâb-ı kemâl

Yüri var nev-hevesim aţlas u dîbâdan gec (G. 12. 4)

Ter dür-

Ter dürüb olsa nola her bâr bâ-ârâ-yı hüsni

Dîdeden çıkmaz hayâl-i kâkülüñ sünbül gibi (G. 146. 2)

2.4. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Din

2.4.1.1. Allah

Enderenlu Mehmed Hamid divanında dini -tasavvufi konulara çok sık rastlanmaz. Ancak Hâmid Beg, sevgilinin cefaları karşısında zaman zaman Allah'a sığınıp ondan yardım ister. Bu derterin ona reva olup olmadığını çeşitli edebi sanatlar yardımıyla Allah'a sorar. Divanda konuyla ilgili kelimeler " Allah, Hüda, Hazret-i Yezdân, Yarab, Hâlık "olarak tespit edilmiştir¹⁷. Şair güç ve kudret sahibi olan ezeli Allah'a elemelerin sebebini sorar.

Her dem baña bir gûne olma 'ârız-ı elem

Ey kâdir-i kayyûm olan Allah nedür bu (G. 112. 3)

Şair, Allah'tan Hz. Muhammed'in düşmanlarının kabrini kahr ateşiyle cehenneme çevirmesini istemektedir.

Âteş-i kahrîñla eyle kabrini hemcûn cahîm

Kimse (olmasun) resûl-ı Ekreme yâ rab 'adû (G. 111. 2)

Şair" bihamdillah" lafzıyla Allaha'a şükranlarını sunar. Allah'ın kendisini hakirlik korkusu ve dünyanın çeşitli garilelerinden koruduğunu ifade ederek şükür eder.

¹⁷ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 6. 5), (G. 22. 3), (G. 95. 4), (2.K. 16 ve 9), (G.39. 5)

Ümîd-i ye'isden âzâdeyim biḥamdillah

Ne bîm-i zillet ü ne kayd-ı nişân var bende (G.130. 3)

Şair "Hüda" kelimesini kullanarak yine Allah'ın kendisini kara sevdadan koruması için dua etmektedir.

Hüdâ dili qarâ sevdâdan eylesün maḥfûz

Ḥayâl-i kâkül-i 'anber-feşân var bende (G.130. 34)

"Hüda" lafzını başka bir beyitte daha kullanarak şair, her şeyin evvelini ve ahirini bilen Allah'ın tecellisini arzulamaktadır.

Hüdâ tecelli eylesün mecâzâtîñ

Ne âhiri bulunur fikrimiñ ne evveli var (G. 43. 2)

Allah'ın istediği her şeyi yapmaya muktedir olduğunu, insanın bunu görebilmesi için ibret gözüyle bakması gerektiği beyitte şair tarafından dile getirilmektedir.

Çeşm-i 'ibretle nigâh it ki ḥakîm-i muṭlaḳ

Ḳuvvet-i za'fla insânı küçüldür büyüdür (G. 39. 2)

Allah'ın insanların kaderini yazdığı, Hamid'e de aşık olmayı Levh-i Mahfuz'a yazdığı beyitte ifade edilir.

Kilk-i ḳudretle seniñ Ḥâmide 'aşkıñ itmiş

Levh-i mahfûz üzere hazret-i yezdân taḥrîr (G. 29. 5)

Şair gazellerinin yanı sıra kıt'alarının bazılarında da "Yarabbi" diyerek Allah'a seslenir. Övgü, yeri, hikvet, düşünce gibi konularda yazılan kıt'alar, Enderunlu Mehmed Hamid için de yer yer Allah'tan meded ummaya vesile olmuştur.

Bu ben bî-çâreye lütf-ı inâyet eyle yârabbi

Rehâ-yâb-ı belâ vü derd ü miḥnet eyle yârabbi

'Ömürlerdir ki ben esb-i ğam-ı devrâne pâmâlim

Yed-i kudretle ref'-i ḥâk-ı zillet eyle yârabbi (3. Kt.)

2.4.1.2. Sure ve ayetler

Enderunlu Mehmed Hamid, divanında yer yer ayet ve surelere iktibas yoluyla yervermiştir.

Hâlık-ı *'âlem-i lâ-yüs'el amma yef'al*

Böyle dem dem şeb ü rûzânı küçüldür büyüdür (G.39. 5)

2.4.1.3. Peygamberler

2.4.1.3.1.Hz. Yusuf

Beyitlerde Hz. Yusuf güzel yüzlü sebebiyle anılır. Hz. Yusuf'un güzel yüzü sevgiliye teşbih edilir. Aynı zamanda babası Hz. Yakub ile birlikte anıldığı da olmuştur. Kuyuya atılması olayına telmihte bulunulduğu yerlerde babasının çektiği gam ile Hamid'in gamı arasında ilişki kurulmuştur¹⁸. Şair aşağıdaki

¹⁸ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 62. 2), (G. 74. 5), (G. 113. 2), (G. 126. 2 ve 3)

beyitte, Hz. Yakub henüz gam esiri olmadan çocuk gönlün Yusuf gibi keder kuyusuna düştüğünü söylemektedir.

Yûsuf –âsâ tıfl-ı dil düşmüşdi çâh-ı mihnete

Pîr-i Ken'ân olmadan Hâmid esîr-i gam henüz (G.21. 7)

Babasıyla birlikte zikredildiği bu beyitte Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasından ötürü sıhhat haberi beklenmektedir.

Sirişk-i dîde-i Ya'kûb-ı dil bir dem sükûn bulsa

Peyâm-ı şîhhat alsam Yûsufumdan kârbân gelse (G.129. 4)

Hamid Beg, arkadaşlarının hilesiyle incinmemesi gerektiğini zira Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasının candan kimseler tarafından yapıldığını, bu durumum Hz. Yusuf için hayırlı olduğunu şu beyitle açıklamıştır.

Olma âzürde-i mekr-i rüfekâ kim zirâ

Ba'î□ oldu şeref-i Yûsufa keyd-i ihvân (G.102. 2)

Hamid'in divanında yer alan şiirler tasavvufi bakış açısıyla yazılmadığı için Hz. Yusuf'un da daha ziyade güzelliği üzerinde durulmuştur. Bu güzellik sevgilinin güzelliğine atfedilmiştir. Sevgilinin servi boyu, pazara çıkan Karun'un hazinelerinden daha kıymetlidir.

Eger bâzâra çıksañ şad-tû-yı gencine-i kârûn

Yine yûsuf cemâlim nâ-behâ-yı serv- kıaddüñdür (G. 32. 2)

Mısır'ın tahtına oturan Yusuf ile güzellik tahtının sahibi sevgili asında yer yer bağlantı kurulur.

Ey Yûsuf-ı erike-i Mısr-bahâ vü nâz

Delv-i dili düşürdüm o çâh-ı zekândan âh (G. 114. 4)

2.4.1.3.2. Hz. Ya'kub

Enderûnlu Mehmed Hâmid'in Divanı'nda Hz. Ya'kub, oğlu Hz. Yusuf ile birlikte anılmıştır. Hz. Yusuf'un kuyuya atılması olayına telmih yapıldığı beyitlerde Hz. Ya'kub'a da rastlıyoruz. Hâmid güzelliği ile Hz. Yusuf ile sevgili arasında kurduğu ilişkiyi gamlı olmaları münasebetiyle kendisi ile Hz. Ya'kub arasında kurmuştur. Hamid sevgilinin "çâh-ı zekânı" na düşerek bazen Hz. Yusuf, bazen de sevgilinin cefasından dertli olduğu için oğlunun ölüm haberini alıp gamlı olan Hz. Ya'kub'a benzer. Hz. Ya'kub için "pir-i kenan" lafzı kullanıldığı gibi direkt olarak Hz. Ya'kub kendi adıyla da zikredilmiştir.

Yûsuf -âsâ tıfl-ı dil düşmüşdi çâh-ı miñnete

Pîr-i Ken'ân olmadan Hâmid esîr-i gam henüz (G.21. 7)

Kendisi ile Hz. Ya'kub arasında ilişki kurduğu aşağıdaki beyitte Hamid, Ya'kub'un Yusuf'u ile Ya'kub gönüllü kendisine ait olan sevgiliyi bir tutmuştur. İki sevgiliden de hayırlı haberler beklenmesi bakımında Hamid ile Hz. Ya'kub aynıdır.

Sirişk-i dîde-i Ya'kûb-ı dil bir dem sükûn bulsa

Peyâm-ı şîhat alsam Yûsufumdan kârbân gelse (G.129. 4)

2.4.1.3.3.Hz. Muhammed

Enderünlü Mehmed Hamid'in divanında Hz. Muhammed için yazılmış bir "Na't-ı Şerif" vardır. Bunun dışında peygamberin anıldığı bazı beyitlere rastlanmakla birlikte şiirlerini lâ-dini konularda yazan Hamid'in Hz. Muhammed'i çoğunlukla anmadığını görmekteyiz. Şair, Hz. Muhammed için " el-Resul-i Ekrem, muhbir-i yeganeyi hayrül-beşer" gibi sıfatlar kullanmıştır. Hamid bu beyitinde Hz. Muhammed'den geceleyin, Hamid'in gözüne aydınlık yüzüyle görünmesini dilemektedir.

'Ârz eyle çeşm-i Hâmide rûy-ı münevverüñ

Ey *muhbir-i yegâne-i hayru'l-beşer* gice (G. 122. 5)

Hz. Muhammed'in düşmanlarını kabrini Allah'ın kahır ateşiyle cehenneme çevirmesini istediği bu beyitte yine Hz. Peygamberin adı geçmektedir.

Âteş-i kahrîñla eyle kabrini hemcûn ca hîm

Kimse (olmasun) *resûl-i Ekreme* yâ rab 'adû (G. 111. 2)

2.4.1.3.4. Hz. Adem

Semavi dinlere göre Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinden öğrendiğimiz kadarıyla Allah'ın topraktan yarattığı ve ilk peygamber sıfatını verdiği Adem, Havva ile birlikte cennetteki yasak meyveden yemiş, cennetten kovularak Dünya'ya gönderilmiştir. Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg, divanında bir beyitinde bu olaya telmihte bulunur. Konu itibariyle tasavvufi olmayan bir gazelde yer alan beyit, sevgilinin cennete benzeyen mahallesinden kovulan aşık ile asıl cennetten kovulan Adem arasında ilişki kurar.

Cennet-i kûyîndan iħrâc eyledin ben pür-ğamı

Bî-güneh lâyıķ mı giryân eylemek bir *âdemi* (G. 143. 1)

2.4.1.3.5.Hz. İsa

Peygamber olan Hz. İsa Hamid Beg'in divanında kasidelerin birinde ve bir müfredte yer alır. Hz. İsa için divanda “ İsa ve mesîhâ” adları kullanılmaktadır. Enderunlu Mehmed Hamid Beg, divanında Hz. İsa'ya annesi Hz. Meryem ile birlikte yer verir. Allah'ın izniyle Meryem'in eşsiz hamile kalması olayı telmih sanatıyla hatırlatılmaktadır.

Ey *mesîhâyı* zuhûra getüren Meryemden

Eyle iħrâc-i dil çâh-ı 'amîķ-ı ğamdan (4. M)

Allah, Hazret-i Meryem'in oğlu Hazreti İsa'nın hakkı için düşmanın dinini ve devletini mahvetsin.

Müdemmer eylesün 'âdâ-yı dîn ü devletin mevlâ

Be- hakk-ı hazret-i *İsâ* bin-hazret-i Meryem (2. K. 4)

2.4.1.3.6.Hz. İbrahim

Enderunlu Mehmed Hamid Beg'in divanında Hz. İbrahim'in adı geçmemektedir. Sadece bir beyitte Hz. İbrahim'in ayağını yere vurmasıyla Kabe civarında yerden çıkan zezem suyuna telmih vardır.

Ka'be dil mudrab-ı pây-ı hayâliñdir seniñ

Ben dü-çeşmimden revân itsem 'aceb mi zezemi (G. 143. 2)

2.4.1.3.7.Hz. Süleyman

Dîvânda Süleyman peygamber'in anıldığı bir beyit mevcuttur. "Sen istersen devletin tahtında kendini Süleyman bil. (ancak) Allah'ın yanında güçte karınca ile birsin." şeklinde nesre çevirdiğimiz beyite şair bu peygambere yer vermiştir.

Tüvânda mûr ile yeksânsiñ nezd-i ilahîde

Sen isterseñ serîr-i devlete kendiñ **Süleymân** bil (G. 84. 4)

2.4.1.4. Ahiretle ilgili kavramlar

Divanda Ahiretle ilgili kavramlara çok sık rastlanmaz. Daha önce zikrettiğimiz üzere bu durum Hamid'in mutasavvuf bir şair olmamasından, lâ-dini konularda şiir yazmasından kaynaklanmaktadır.

2.4.1.4.1.Cennet

Allah'ın dünya hayatını dini hükümlere uygun geçiren kısımları için ayırdığı yer olan Cennet, beyitlerde bu dini yönünden ziyade güzelliği bakımından sevgilinin mahallesine teşbih olarak kullanılmıştır. Âdem

peygamberin kovulması arasında bağ kurulmuş, Âdem peygamberle âşık arasında da bu sebeple ilişki oluşturulmuştur.

Cennet-i kûyiñdan iħrâc eyledin ben pür-ğamı

Bî-güneh lâyıķ mı giryân eylemek bir âdemi (G. 143. 1)

Sevgilisini "Huri" olarak gören Hamid Beg, sevgilinin mahallesinin âşıklarının, o semti irem bağı olarak gördüğünü söylemektedir.

Ĥûri misiñ ki şûret-i nev'-i beşerdesin

Dildâde-gân-ı kûyiñı *bâğ-ı irem* bilür (G. 49. 4)

2.4.1.4.2. Levh-i mahfuz

Allah'ın kudretiyle olacak şeylerin üzerine yazıldığı levha olan levh-i mahfuz, Hâmid Dîvânında bir beyitte geçmektedir. Allah kudret kalemiyle senin aşkını Hamid'e levh-i mahfuz üzerine yazmış.

Kilk-i Ĥudretle seniñ Ĥâmide 'aşkıñ itmiş

Levh-i mahfûz üzere Ĥazret-i yezdân taħrîr (G. 29. 5)

2.4.1.4.3. Cehennem

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg Dîvânı'nda, "cehennem" kelimesiyle "caħîm" ifadesi şeklinde bir beyitte karşılaşmıştır. Şâir, Hz. Muhammed'e düşman olanların kabrini Allah'ın kahır ateşiyle cehennem gibi yapmasını istediği beyit aşağıdadır:

Âteş-i Ĥahrîñla eyle Ĥabrini hemcûn *caħîm*

Kimse (olmasun) resûl-ı Ekreme yâ rab 'adû (G. 111. 2)

2.4.1.5. Tasavvuf

2.4.1.5.1.Uzlet

Dervişler benliklerini yok etmek için uzlete çekilirler. Divanda Hamid devlet saraylarını uzlet köşesi gibi görüp yücelik payesini de insanlardan gizlenmek olarak düşünmüştür.

Künc-i '*uzletdir* sarây-ı vâsi'-i devlet baña

Halkdan olmağdur nihân (çün pâye-i) 'izzet baña (G. 1. 1)

2.4.1.5.2.Rind

İçki, mey, sahbâ, cam, kadeh, meyhaneden bahseden divan şairleri rindane bir yaşamın izlerini sunmak isterler. Dünyanın gailelerini hoş gören rindler divan şiirinde olumlu tipler arasında yer alırlar.

Hamid divanında rind ile "şişe-ger, cam-ı dıraşan" kelimelerini bir arada kullanarak geleneğe uyar.

Şişe yapıcısı, parlak kadehi rindin midesinin sindirmesine göre küçültüp büyüterek yapmaya çalışır.

Yapmağa hâzime-i (*rinde*) göre say' eyler

Şişe-ger câm u dıraşânı küçüldür büyüdür (G. 39. 3)

"Bir gamlı kadehi mecliste zapt etmiş olan o rinde güneşe bakmak ayıp olur." şeklinde nesre çevirdiğimiz aşağıdaki beyitte Hâmid Beg, meclis

ve kadeh kelimelerini bir arada kullanarak eski şiir geleneğine uygun bir tablo çizmiştir.

Mihre nigâh-ı 'ayb itmek olur o *rinde* kim

İtmiş bezimde bir kadeh-i ğam-zedâ zabt (G. 64. 2)

Hâmîd Beg, beyitte şarap meclisinde daima dudağının mevzusu konuşulsun diyen sakiye, mutluluk şarabı yetiştirmesini ve rintlere kadeh sunmasını söylemektedir.

Sürülsün bahç-i la'lim bezm-i meyde dâ'imâ derseñ

Hümâ-yı şahbâ yetiştür câm şun *rindâne* ey sâķî¹⁹ (G. 149. 2)

2.4.1.5.3.Zahid

Zahidler, divan şiirinde rindlerin karşı tipleri olarak yer alırlar. İtikadi konulara sıkı sıkıya bağlı, katı, dünya görüşleri dar kalıplara sıkışmış insanlardır. Şâirlerle araları aşkı anlayamadıkları için iyi değildir. “ Vâiz” ve “ sûfi” tiplerinin geçtiği beyitler de zahid tipi içerisinde incelenmiştir.

Enderunlu Mehmed Hamid Beg, zahid tipine bu anlayış içerisinde yer vermiştir.

Dudağını öptükçe zahitlerden azar işitem ne olur. (zira) bade içme heveslileri (zahitlere göre) azarlanmaya layık olur.

La'lin öpdükce nola *zühadden* çeksem 'itâb

Bâde nûşân-ı heves-şâyeste-i ta'zîr olur (G. 41. 2)

¹⁹ Konuyla ilgili diğer beyit: (G. 77. 4)

Âşığın bakışları, kötü işler yapan kaştadır. Zahidin gözleri (ise) mihrabın köşesindedir.

Nazarı 'âşığın ebrû-yı siyeh-kârdadur

Zâhidiñ dîdeleri gûşe-i mihrâbdadur (G. 58. 2)

Ey vaiz bağı seyretmeye, saza, sevgiliye, gül renkli şarabı (görene) kadar öğüdünün tutkunuyum. (ama bunlar söz konusu olunca) öğüdün bana kar etmez.

Mübtelâyım pendiñ ey *vâ'iz* baña kâr eylemez

Seyr-i bâğ u sâz u maḥbûba mey-i gül-fâma dek (G. 75. 2)

Şair zaman zaman sufi tipini de zahidin yerine koyar ve aynı şekilde taassup içinde olan bir tip olarak düşünür. Şair beyitinde bu kişilere “ eşek” tabirini kullanır.

Sûfî bu ta'aşşub saña bir fâ'ide virmez

Gel meclise bir dem sürelim gel eşek gel²⁰ (G. 85. 4)

2.4.2. Cemiyet

2.4.2.1. Tarihi olaylar

Hamid Beg Dîvânı'ndaki tarihi olaya Kербela Olayı örnek olarak verilebilir. Bu talihsiz olay şâirin şiirlerinde zaman zaman farklı hayaller kurmak maksatlı kullanılmıştır. Şâir aşağıdaki beyitte, bu can yakıcı olay için,

²⁰ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 47. 3), (G. 144. 5)

halkın kerbela şahına daha matem tutmadan önce ağlayıp inlediğini işlemiştir.

Rûhum eylerdi figân ol vaķ'a-i cân-sûz icün

Halk şâh-ı kerbelâya tutmadan mâtem henüz (G. 21. 3)

Dil-rîşim ol kadar ki degül kâbil-i beyân

Sultân-ı Kerbelâya cefâ-yı Yezîdden (G. 107. 3)

2.4.2.2. Şairler

2.4.2.2.1. Mir Naşid

Hamid Beg'in divanında Mir Naşid isimli bir şâirden bahsedilmektedir. Marmara Üniversitesi'nde Ömer Zülfe²¹ tarafından hazırlanmış bir tezde Naşid (1162/1749) yılında Mora'da doğdu. Adı İbrahim'dir. Mahlası, "şiir inşa eden, okuyan, şair" anlamlarına gelir. Babası Topal Osman Paşa, (ö 1733) Namık Kemal (ö 1888)'in dedesidir. Naşid, babasının 1760 yılındaki ölümünden sonra Enderun'a Kılar-ı hassa'ya alınmış.(1206/1791) yılı, Ekim'in dördü Salı günü ölmüş, aynı gün Üsküdar Ayazma Camii haziresine gömülmüştür. Kanaklar, Naşid'in yetenekli bir şair olduğu konusunda birleşirler. Mensur hal tercemesinde, yeni ve orijinal hayaller bulmada başarılı olduğu bir anda iricalen kaside söyleyebilecek kadar yetenekli olduğu bildirilir.

²¹ Ömer ZÜLFE (1998)*Nâşid (1749- 1791) Dîvân: İnceleme Tenkitli Metin*: Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, s. 4

18. yüzyılın karakteristik özelliklerinin görüldüğü şiirlerde, Nedim (ö 1730) ve Nabi etkisi kendini hissettirir. Ayrıca Sebk-i Hindî'nin izlerine de rastlamak mümkündür.” gibi bilgiler kayıtlıdır. Enderunlu Mehmed Hâmid Beg, gazellerinde Mir Naşid'i değerli bir şahıs olarak görmüştür. Naşid'in şiirlerini, kelamını yer yer övmüştür.

“(Sana) Tabi olan Hâmid bu yeni icadına temiz edalı Mir Naşid gibi bir iki iç (kere) layık olsa.” şeklinde çevirilebilecek aşağıdaki beyitte Hamid Beg, Mir Naşid'i övmüştür.

Olsa lâyıķ bu nev- îcâdıña peyrev Hâmid

Mîr Nâşid gibi pâkîze-edâ bir iki üç (G. 14. 7)

Diğer bir beyitte Hamid Beg, şiirini Mir Naşid'e sunmayı ve değerini ancak onun bileceğini açıklamaktadır.

'Arz eyle **Mîr Nâşide** Hâmid bu nazımıñı

Ķadriñ seniñ faķat o kerîmü'l şîyem bilür (G. 49. 5)

Hamid Beg, temiz ve saf şiirinin benzerini Mir Naşid'in taklit edeceğini düşünüp vereceği hazır cevabı seyretmemizi arzulamaktadır.

Bu nazm-ı pâkiñi tanzîr iderse ey Hâmid

Kelâm-ı *Nâşid-i* hâz(ır) cevâbı seyr eyle (G. 118. 7)

2.4.2.2.2. Enveri

Divanında Enderûnlu Mehmed Hâmîd Beg, “Enverî” adlı şâiri bir beyitinde nazmı ve nüktesi orijinal olmayan bir şâir olarak değerlendirir.

Nikât ü ma'ni-i ter olmayacak nazmında

Ne fâ'ide tatalım *Enverî* imiş lakabın (G. 78. 2)

2.4.2.2.3. Yezid

Muaviye'nin oğlu olup Kerbela olayı sebebiyle divan şiirinde yer alan olumsuz bir tiptir. HamidBeg, şiirinde Yezid'in Kerbela Sultanlarına verdiği cefadan ötürü derli olduğunu ve bu acıyı anlatmanın mümkün olmadığını söylemektedir.

Dil-rîşim ol kadar ki degül kâbil-i beyân

Sultân-ı Kerbelâya cefâ-yı *Yezîdden* (G.107.3)

Hâmîd Beg, beyitte Yezid olarak sevgilisine seslenmektedir. Yezîd gibi zalim ve acımasız olan sevgiliye ay gibi parlak yavruya ettiği işlerin ne olduğunu sorduğunu görmekteyiz.

Ey zâlim ü bî-rahm *Yezîd* itdigün ef'âl

Ferzendine zehrânuñ â gümrah nedür bu (G. 112. 5)

2.4.2.3. Tarihi ve efsanevi şahsiyetler

2.4.2.3.1.Cem

Cem'in, Pişdadiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İslam edebiyatlarında zevk ve eğlence sembolü olarak adının efsaneleştiği, onun iktidar, ululuk sembolü ve bunun gibi birçok yönden şiirlere konu olduğu

söylenmektedir²². Hamid Beğ divanında Cem'i büyük bir padişah olarak düşündüğünden I. Abdülhamit'e sunduğu kasidesinde, I. Abdülhamit'in ululuğunu, Cem'e sorup kesinleştirmek istemektedir. O namlı padişahın şevketini Cem, İskender ve Dârâ'ya sorsan, asla inkâr etmezler.

Budur ol pâdişâh-ı nâm-ver kim şevketin şorsan

Cem ü İskender ü Dârânîñ aşlâ yoğdur inkârı (5. K. 2)

Şâir bir gazelinde sarhoşluğunun, Cem'in henüz neşe veren kadehi icat etmesinden önce başladığını söylenmektedir.

Bâde-i şîr-efken-i 'aşkıñla ben sermest idim

Neş'e dâr-ı sâğar-ı hestî degilken *Cem* henüz (G. 21. 4)

2.4.2.3.2. Dara ve İskender

Tarihte iki İskender vardır. Birine Büyük İskender denir. Asıl İskender-i Zulkarneyn budur. Hem peygamber, hem padişah olmuştur. Ab-ı Hayatı bulmak için Hızır ile beraber zulumata giden İskender'in bu olması gerektir. Diğeri Makedonya hükümdarı olan Filip'in oğlu İskender'dir. Dara ise, İran'ın Keyaniyan sülalesinin dokuzuncu ve sonuncu hükümdarıdır. Mecazen büyük hükümdarlara da Dara denir. İskenderle yaptığı büyük muharebe mağlup olmuş ve kaçarken ölmüştür. İskender ile Dara çok kere beraber zikredilir²³. Cem dolayısıyla daha önce verdiğimiz beyitte İskender ve Dara da Cem gibi

²² İskender PALA, Pala, İskender. (2009). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. 18.Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, ss.82-83

²³ A. Sırrı Levend, Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhümlar, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s.163

büyük hükümdarlar olarak düşünülüp I. Abdülhamit'in ululuğuna şahit tutulmaktadır.

Budur ol pâdişâh-ı nâm-ver kim şevketin şorsan

Cem ü *İskender ü Dârânîñ* aşlâ yokdur inkârı (5. K. 2)

2.4.2.3.3. Hülagü

Çingiz'in torunu ve Tuluy'un oğludur. İran'da hükümet süren İlhaniye Devleti'ni tesis etmiştir²⁴.

Enderunlu Mehmed Hamid Beg şiirinde Hülagü'yü yağmacı bir hükümdar olarak düşünmüştür. Hülagü'nün divan şiirinde yağma, çapul ve kötü niyetli padişah kişiliğiyle anılmaktadır²⁵. Hamid, bu durumda Hülagü'yü geleneğe uygun biçimde kullanarak zalim sevgiliyle arasında ilişki kurmuştur, Hülagü nasıl memleketleri yakıp yıkarsa sevgili de öylece âşıkların gönlünü yağmalar.

Hülâgü-veş yaçar o şâh-ı hüsnüm dilleri Hâmid

İder her lahza tahrib-i memâlikhâne şâhâne (G.121. 5)

2.4.2.3.4. Karun

Divan Edebiyatında zenginliği ve cimriliğiyle anılan Karun hazineleriyle birlikte Hz. Musa'nın duasıyla yerin dibine geçmiştir. Hamid Beg, divan şiiri geleneği ekseninde Karun'u zengin olması bakımından ele almış, beyitinde Karun'un hazineleriyle sevgilinin boyunu kıyaslamış ve nihayetinde sevgilinin selvi

²⁴ A. Sırrı Levend. a.g.e. s.150

²⁵ İskender PALA, a.g.e. s.194

boyunu Karun'un hazinelerini yüz katından daha kıymetli bulmuştur. Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg, beyitte Yusuf yüzlüm diye seslendiği sevgilisinin Karun'un hazinelerinin yüz katıyla pazara çıksa bile, yine de bunların servi boyundan kıymetsiz olduğunu açıklamıştır.

Eger bâzâra çıksañ şad-tû-yı gencine-i *ķârûn*

Yine Yûsuf cemâlim nâ-behâ-yı serv- ķaddüñdür (G. 32. 2)

2.4.2.3.5. Aristo ve Felatün

"Divan şâirleri kasidelerinde Yunan filozoflarından Eflatun ile Aristo'nun da adlarını zikrederler. Bunlar akıllı hikmet ve doğru re'y timsali olarak geçerler.²⁶"

Kemâl-i rey ü idrâki virür duyanlara hayret

Aristo vü Felâ tûnolsalar mevcûd der- 'âlim (2. K. 3)

2.4.2.4. Masal kahramanları

2.4.2.4.1. Leyla İle Mecnun

İslam edebiyatlarının klasik mesnevisi olan Leyla ile Mecnun hikâyesine çeşitli vesilelerle Hamid Beg Divanı'nda da telmih yapılmıştır. Bunun yanında Hamid Beg, sevgiliyi ve âşığı zaman zaman teşbih yoluyla Leyla ile Mecnuna benzetmiştir. Mecnun yer yer Kays adıyla da anılmıştır. Hamid Beg, beyitlerin birinde Kays'a Leyla'dan vazgeç diyen dostların kendisine de sevgiliden geçmesini söylediklerini belirtir. Zira mesnevide Mecnun'un Leyla'dan vazgeçmesi istenmiş ve bunun için dilekler de

²⁶ A. Sırrı Levend, a.g.e. s.169

bulunulmuştu. Hamid Beg, aynı durumun kendisi için de söz konusu olduğunu belirtmektedir.

Yârdan sa'y ider âhbâb beni tebrîde

Dimedede *Qaysa* nedir fâ'ide *Leylâdan* gec (G. 12. 7)

Aşağıdaki beyitte "mecnun" deli, çılgın, divane anlamıyla kullanılmıştır. Sevgilinin aya benzeyen parlak yüzünü seyreden ve siyah saçının zincirine düşenin mecnun olacağı açıklanmıştır.

Cemâl-i mehveşîñ seyr eyleyen meftûn olur cânâ

Düşüb zülf-i siyâhîñ kaydına *Mecnûn* olur cânâ (G. 4. 1)

Hamid Beg, diğer bir beyitinde Leyla'nın Kays'ın mezarını ziyaret edip, sayesinde aşkıyla ünlendini söylemektedir.

Mezâr-ı *Qaysı* ziyâret idüb dimiş *Leylâ*

Maḥabbetiñle seniñ bunca nâm-ı nişân buldum (G. 89. 4)

Diğer bir beyitte Hamid Beg, kendi aşkıyla Leyla ile Mecnun'un aşklarının kıyaslayarak kendi aşk hikayesinin Leyla ile Mecnun destanını bastırarak kadar dillerde söylendiğini belirtmektedir.

Benim keyfiyetim yâr ile Hâmid şimdi dillerde

Ziyâde söylenür *Leylâ vü Mecnûn* dâstânından (G. 105. 6)

Hamid Beg, beyitinde aşka heves edenlerin ömrünün, Mecnun'un her saat Leyla'yı andığı gibi sevgiliyi anarak geçireceğini açıklamaktadır.

Zinhâr gönül 'aşka heves eyleme zirâ

Her sâ'atı **Kaysîñ** ğam-ı **Leylâ** ile geçdi (G. 134. 2)

Leyla ile Mecnun'un aşk hikayesini sevgilisine duyduğu aşkı anlatmak için her vesilede anan Hamid Beg, Kays'in gözlerine Leyla'nın yolunun toprağının sürme gibi çekilip gözlerinden kanlı yaşlar akıttığını anlatmaktadır.

Dîdeden **kays** revân eyler idi hûn-ı sirişk

Tûtiyâ gibi çeküb hâk-i reh-i **Leylâyı** (G. 151. 6)

Enderunlu Mehmed Hamid Beğ kendi aşkıyla Mecnun'un aşkını kıyas etmeye devam ederek söz ustalarının kendisinin ortaya çıkışından haberi olmaları durumunda Mecnun'un kıssasını yazmayacaklarını söylemektedirler.

Kışşa-i **Mecnûnı** nazm itmezdi erbâb-ı sühan

Ger zuhûrundan haberdâr olsalardı bî- gümân (G. 100. 4)

Yine bu husuta Hamid'in şu beyiti örnek olarak gösterilebilir;

Dili sen **Leyle**-i firqatde meyl-i h'âb ider şanma

Huşûş-ı 'aşkda **Mecnûna** gâlibdir o dîvâne²⁷ (G. 121. 3)

²⁷ Leyla ve Mecnun ile ilgili diğer beyitler: (G. 38. 2), (G. 96. 2), (G. 132. 1), (G. 13. 2), (G. 61. 1)

2.4.2.4.2.Ferhad ile Şirin

İran edebiyatının mesnevi konularından biridir. Hamid Beg Divanı'nda yer yer telmih yoluyla kullanılmıştır. "Şirin" ise tatlılık bakımından sevgilinin ağzına teşbih edilmiştir. Şâir, divanında geleneğe uygun bir kullanım sergilemiştir. Yine bu olayla ilgili olarak dağ kazması bakımından "küh-ken" kelimesine de rastlanmaktadır. Ferhad, Divan şiirinde bir aşkın sembolü olarak geçen şahıslardan biridir. Şirin'e olan aşkı, Hüsrev'in bu aşkı engellemek için sürekli engeller çıkarması, elinde Küngüyle Bî-sütûn dağına delmeye gitmesi, bu dağda taşlar üstüne Şirin'in suretini kazması, yine bu dağda feci bir suretle ölümü tercih etmesi vs. hadiseleriyle birlikte anılır²⁸. Hamid Beg, aşağıdaki beyitinde kendini Ferhad gibi bir dağ kazıcı olarak düşürmüştür. Ancak Ferhad "bi-sütun" dağına delerken Hamid sevgilinin şirin dudağını kazmaktadır.

Bu gün bir âhenîn metîn gördüm dest-i Hâmidde

Yine var ise bir *şîrîn* lebe *kühken* olmuşdur (G. 50. 6)

Ferhad'ın macerasını aklına getirme diyen Hamid bu maceranın içli, yaralı olduğunu söylemektedir.

Getürme hâtırına mâcerâ-yı *Ferhâdı*

Derûnı yaralıdur kûh-sârîdür söyletme²⁹ (G. 116. 3)

2.4.2.5. Kavimler

2.4.2.5.1.Tatar

Tatar ırkı mecazen 'zalim, gaddar, merhametsiz' anlamına gelmekte olup, bu sebeple daha çok gamze ve saç ile birlikte kullanılmaktadır³⁰.

²⁸ Dursun Ali Tökel. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 256.

²⁹ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 137. 6)

³⁰ İskender PALA, a.g.e s. 385

HamidBeg, beyitte acımasız Tatar askerlerinin, can ülkesinde, sevgilinin gamzesinin kılıcı gibi bir kılıcı arasalar bile bulamayacaklarını açıklamaktadır.

Tîr-i gamzeñ-veş bulunmaz bir hadeng-i cân-sitân

Cüst ü cû olunsa yek ser leşker-i *Tâtârda* (G.126. 4)

2.4.2.6. Ülkeler

2.4.2.6.1. Çin ile Hıta

Çin ülkesiyle, Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen addır. Hıta genellikle misk kokusuyla birlikte yer alır. Misk ahularının yetiştiği bölge olduğu için Çin ve Hıta edebiyatımız da genellikle birlikte kullanılır ve sevgilinin saçıyla birlikte anılır. Hamid Beg beyitlerde geleneğe uyar. Beyitlerinin birinde sevgilinin saçının kokusunun Çin ve Hıta ülkelerine yayılıp oradaki attarları işsiz bıraktığını anlatmaktadır.

Neşr idüb nükhet-i giysûsunı tâ *Çin ü Hıta*

Kıldıñ 'aţtarları kârdan âvâre şabâ (G. 2. 4)

Hamid Beg, başka bir beyitte saba rüzgarının sevgilinin altın külah içindeki misk saçının kokusunu Çin sakinlerine iletmesini arzulamaktadır.

Şabâ bûy-ı lâţifiñ sâkinân-ı *Çine* 'arz itsün

Çıkar zîr-i külehten zülf-i müşginiñ perîşân it (G.8. 2)

Şâir, sevgilinin iki kat olup büklümleşmiş saçının Çin ve Hita'nın miskini kiskandıracağını şöyle nazm etmiştir;

'Uşşâk-ı zâra zülf-i dütâdan haber virün

Maḥsûd-ı müşg-i *Çîn ü Hıttadan* haber virün (G. 76. 1)

2.4.2.7. Sosyal hayat

2.4.2.7.1 Aş u işret

Bezm olarak da tabir olunacak “aş ve işret” içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek demektir. Divan edebiyatında çok sık karşımıza çıkan meclis sevgilinin aşkının terennüm edildiği yerlerdir.

Hamid Beg Divanı'nda da işret meclislerinden sahneler mevcuttur. XVIII. asır şairlerinden Hamid Beg'in Nedim'in çağdaşı olduğu düşünüldüğünde şâirin, bahar mevsiminde daha da revac bulan işret meclislerini anması gayet tabidir. Divanda konuyla ilgili olarak “bezm, aş ve işret ve meclis” kelimeleri kullanılmaktadır. Meclislerin en önemli kişinin sultan olduğunu bilen şâir, sevgilisine “sultanım” diye seslendiği beyitinde baharın geldiğini, çimenliği gidilip bu zamanlarda aş ve işret meclislerinde bulunulması gerektiğini anlatmaktadır.

Bahâr oldı çemen-zâra 'azîmet yok mu sultânım

Bu demlerde bezm ile '*aş u işret*' yok mu sultânım (G. 88. 1)

Hamid Beg, mecliste gül yüzlü sevgilisinin ağzına kadar dolu kadehi gördükçe yüzünün bakılamayacak kadar tazelendiğini söyleyerek meclis tasviri yapmaktadır.

Bakılmaz rûyına kesb-i terâvet eyler ol rütbe

O gül-rû *bezm-i* meyde sâğar-ı ser-şâr gördükçe (G. 128. 2)

Mevzu şarap meclisi olunca sakiye seslenen Hamid Beg, şarap meclisinde dudağının bahsinin sürmesi için sakiden mutluluk şarabı yetiştirip rintlere sunmasını istemektedir.

Sürülsün bahç-ı la'lim *bezm-i* meyde dâ'imâ derseñ

Hümâ-yı şahbâ yetiştür câm şun rindâne ey sâkî (G. 149. 2)

Hamid Beg, mecliste sevgilinin kırmızı dudağına dokunduğundan artık sevinç artıran kadehi görmesine gerek kalmadığını aşağıdaki beyitte açıklamaktadır.

Bezmdede la'l-i leb-i yâre tokunmuş Hâmid

Görmesün ğayrı gözüm câm-ı neşât-efzâyı (G. 151. 7)

Hamid Beg, keyif üzere yazdığı kasidelerinin birinde mecliste kusur edilmemesi gerektiğini zira bu zamanların 'ayş ve işret' zamanları olduğunu söylemektedir.

Tedârük ü nesağ-ı bezmdede kuşûr itme

Bu demler '*ayşla* *işret* zamânıdur demidür³¹ (1. K. 5)

2.4.2.7.1.1. Kadeh

İşret meclislerinin vazgeçilmez unsurlarından olan kadeh divanda "kadeh, cam ve sağar" kelimeleriyle karşılanır. Hamid sakiden kendisine cam sunmasını istemektedir. Ayrılık derdi Hamid'in canını yaktığından hekimlerin dediğine göre şarabın iyi geleceği düşünölmektedir.

Fırkat-i cevr-i destim cânıma geçdi sâķî

Câm şun baña be-ķavl-i hûkemâ bir iki üç (G. 14. 4)

Şâir başka bir beyitte yine sakinin kendisine cam verdiğini söylemektedir. Hamid Beg, kendisine açğözlü dediği bu beyitte şaraba doymadığını ifade etmektedir.

Nehîm-i mürtekib-nûş-ı *câm*-ı şahbâyım

Eliyle sâķî-i gül-ķehre baña cân virür (G. 33. 4)

Hamid Beg, şaraba düşkün rindlerin midesine göre şişe yapanların kadehi küçöltüp büyölterek ayarladığını sanatkarane bir üslupla açıklamaktadır.

Yapmağa hâzime-i (rinde) göre say' eyler

Şişe-ger *câm* u dirahşânı küçöldür büyödür (G.39. 3)

³¹ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 14. 5), (G. 77. 1), (G. 137. 4), (G. 117. 4), (1. Kt.)

Tam bir işret meclisi tasviri yapılan aşağıdaki beyitte şâirin, kadehlerin çekilip sakinin teşrif etmesini ve yaralı gönüllerin yüzüne kan gelmesini istediğini görmekteyiz.

Olub meclis müheyyâ sâķîi ârâm-ı cân gelse

Çekilse *câmlar* rûy-ı dil-i bîmâra ķân gelse (G. 129. 1)

O gül yüzlü şarap meclisinde ağzına kadar dolu kadehi gördükçe o derece tazelenir ki yüzüne bakılmaz.

Bakılmaz rûyına kesb-i terâvet eyler ol rûtbe

O gül-rû bezm-i *meyde* sâġar-ı ser-şâr gördükçe³² (G. 128. 2)

Hamid Beg, felek sakisinin bir kere bile neşe şarabıyla dolu sevinç parlaklığının sagarını kendisine sunmadığını söyleyerek sitemini belirtmektedir.

Şunmadı sâķî-i devrân bize bir kerre dîriġ

Mül-i neşâd ile tölü *sâġar*-rahşân-ı feraġ (G. 16. 6)

Cam'ın Cem ile birlikte anılması divan şiiri geleneğinde oldukça sık rastlanılan bir durumdur. Hamid Beg, bu geleneġe uymaktadır.

Bâde-i şîr-efken-i 'aşķıñla ben sermest idim

Neş'e dâr-ı *sâġar*-ı hestî degilken Cem henüz (G. 21. 4)

³² Konuyla ilgili diġer beyitler: (G. 83. 1), (G. 117. 4), (G. 135. 3), (G. 3. 2), (G. 6. 4), (G. 151. 7), (G. 154. 8), (I. K. 4)

Şarabı ilaç gibi düşünen şâir devrin gamlarının devasının bu olduğuna ve bu yüzden sakinin gamlı Hamid Beg'e cam sunması gerektiği hükmüne varmaktadır.

Hele sen Hâmid-i mağmûm u zâra *câm* şun durma

Budur ancak devâ-yı ter gam-ı devrâne ey sâkî (G. 149. 6)

Şâir "sagar"ın aynı zamanda âşıkların ahının dumanını bastırdığını, acıyı dindirdiğini de düşünmektedir.

Dûd-ı âh-ı sîne-i sûzânı sâgar başdurur

Zulmet-i leyli ziyâ-yı mihr-i enver başdurur (G. 31. 1)

2.4.2.7.1.2. Mey, mül, bade, sahba, şarab

İşret meclislerinde kadehler şarabla doludur. Şarab gah nazlı olur, gah neşe ve gah keder verir. Ancak her durumda da âşık memnundur. Aşk hastalığını gönüllü olarak kabullenen âşıklar bu uğurda her cefaya razıdır. Şarap gönüllerini eyler. Şarab, divan şiirinde sevgilinin dudağıyla birlikte anılır. Kırmızılığı bakımından dudağa benzetilir.

HamidBeg, divanda şarap için "mey, mül, bade, sahba ve yine şarap" kelimelerini kullanmıştır. Geleneğe uygun kullanımlara, hayal ve imajlara rastlarız. Hamid Beg, sevgilinin dudağını şarap gibi düşünmüş, onunla sarhoş olanın gül renkli badenin düşkünü olamayacağını söylemiştir.

Sermest olan *şarâb*-ı leb-i la'l-i yâr ile

Meyâl-i nûş-ı *bâde*-i gülgün olur mı hiç (G. 13. 3)

Şâir meclis tasviri yaparak sevgili ile rakibin bir arada olduğunu ve sevgilinin külahı eğri, şarap kadehi elde, sinesi açık bir vaziyette bulunduğunu anlatmaktadır.

Hem-bezm imiş rakîb ile o mâh dün gice

Sîne-küşâde *sâğar-ı mey* elde kec-külâh (G. 117. 4)

Hamid Beg, zahid tiplemesine yer verdiği beyitte, sevgilinin dudağını öptükçe zahitlerden azar işitmesini önemsememektedir. Çünkü bade içenlerin azarlanmasının doğal olduğunu ifade etmektedir.

La'lin öpdükce nola zühhadden çeksem 'itâb

Bâde nûşân-ı heves-şâyeste-i ta'zîr olur (G. 41. 2)

“O ay yüzlü gece şarap meclisinde yabancılarla birlikte olup sabahtan akşama kadar (da) uykudadır.” Şşklinde nesre çevirdiğimiz beyitte Hamid Beg, güzel bir ifade oluşturmuştur.

Gice bîdâr olub âgyâr iledir bezm-i *şarâb*

Şubhdan şâma dek ol mâhliqâ h'âbdadur (G. 58. 3)

Hamid Beg, beyitte “saki” diye seslendiği sevgilisine “mecliste dudağının bahsi daima sürsün istersen, mutluluk şarabı yetiştirip rintlere kadeh sun” demektedir.

Sürülsün bahç-ı la'lim bezm-i *mejde* dâ'imâ derseñ

Hümâ-yı *şahbâ* yetiştür câm şun rindâne ey sâkî (G. 149. 2)

Hamid Beg, felek sakisinin bir kere bile neşe şarabıyla dolu sevinç parlaklığının sagarını kendisine sunmadığını söyleyerek sitemini belirtmektedir.

Şunmadı sâkî-i devrân bize bir kerre dîriğ

Mü-i neşâd ile tölî sâğar-ı rahşân-ı ferağ (G. 16. 6)

Hamid Beg, şarabı sevgilinin göbeğinden içtiği taktirde kıyamete kadar mutluluktan sarhoş kalacağını ifade etmektedir.

Haşre dek keyifle sâkî batarım mest ü ħarâb

Bir içim *bâde* virürsen baña bâ-sâğar-ı nâf (G. 69. 4)

Şâir aşk derdinin şarap kadehini ezelde içtiğinden kıyamet gününe kadar sarhoş olacağını söylemektedir.

Çekdim ezelde sâğar-ı *şahbâ*-yı derd-i'aşk

Tâ rûz-ı haşr Hâmid âniñ neş'e dâriyim³³ (G. 95. 6)

2.4.2.7.1.3. Saki

Meclislerde içki sunan kişilerdir. Meclislerin vazgeçilmez ögesidir. Meclise neşe ve canlılık veren odur. Ortada dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Şâirin gözünde sevgili, bir saki sayılır; yahut bizzat saki sevgili mesabesinde. Bazen saki mutrib olarak da görev yapar. Bütün bu hallerde saki, mutlaka güzelliğiyle dikkat çeker. Hatta âşık, içkiden değil sakinin güzelliğinden sarhoş olmalıdır³⁴.

Enderunlu Mehmed Hamid Beg, divan şiiri geleneği dışına çıkmamıştır. Şiirlerinde sakiyi bilindik bir imaj çerçevesine oturtmuştur. Zaman zaman sakiyi sevgili yerine koymuş ve ondan çeşitli taleplerde bulunmuştur. Şâir sakiye sevgiliye seslendiği gibi gül yüzlü dediği beyitte sakinin kendisine verdiği şaraba aç gözlülük yapıp doymadığını anlatmaktadır.

Nehîm-i mürtekib-nûş-ı câm-ı şahbâyım

Eliyle **sâkı** gül-çehre baña câm virür (G. 33. 4)

Hamid Beg aynı şekilde sakinin yanağının düşüncesinin yorgun gönüllerde olduğunu ve benzerlik kurarak yakıcı ateşin suyun dibinde bulunduğunu şu beyitle görmekteyiz;

³³ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 14. 5), (G. 22. 4), (G. 44. 5), (G. 154. 8), (G. 6. 4), (G. 77. 1), (G. 137. 4), (G. 104. 2), (G. 127. 2), (G. 146. 4), (G. 16. 5), (G. 83. 1), (G. 21. 4), (G. 69. 4), (G. 78. 1), (G. 3. 2), (G. 151. 7), (G. 154. 8), (G. 149. 3, 5), (G. 95. 6), (G. 33. 4), (1.K 4, 5), (1. Kt.)

³⁴ İskender PALA, a.g.e. s. 338

Sâkıya fikr-i ruḥıñ kim dil-i bitâbdadur

Gör ki ol âteş-i pür şu'le-i tehi âbdadur (G. 58. 1)

Sevgilisini devrin sakisi olarak düşünen şâir kalbinin şişesinin gam taşıyla kırılmasından sakinin mutluluk duymasını kendine reva görmemektedir.

Señg-i gamla münkesir oldıkça albim şişesi

âmidâ itmek revâ mı *sâkî* devrâna azz (G. 65. 5)

Enderunlu Mehmed Hâmid Beg'in tipik bir işret meclisi tasviri yaptığı beyitinde meclisin hazırlanıp sakinin gelmesini arzuladığını görmekteyiz.

Olub meclis müheyyâ *sâkî* ârâm-ı cân gelse

Çekilse câmlar rûy-ı dil-i bîmâra ân gelse (G. 129 1)

Hamid Beg'in divanındaki gazellerden biri saki rediflidir. Şâir, bu gazelde "sahba, peyname, bezm, mey, cam" kelimelerini yer yer tenasüplü olarak kullanmıştır. Örneğin kadehi neşe binasının temeli gibi düşünen Hamid Beg, sakiye seslenerek hali yıkık olan âşığa da temel atmasını istemektedir.

Temeldür çün binâ-yı neş'eye peymâne ey *sâkî*

Esâs-ı endâz-ı şev ol âli vîrâne ey *sâkî* (G. 149. 1)

Yine aynı gazelin başka bir beyitinde Hamid Beg, sakinin suyunun, şarap içtikçe gönlünden cehennem alevi yükselen âşığa kar etmediğini söylemektedir.

Olur içdikce şahbâ şu'le-i nâr-ı dilim ber ter

Müfid olmaz şuyîñ hiç sîne-i sûzâne ey *sâk*³⁵ (G. 149. 5)

2.4.2.7.2. Küçük su sefası

Nedim'in çağdaşı olan Hamid Beg'in beyitlerin birinde "Küçük Su" dan bahsettiğini görmekteyiz. Hamid Beg, sevgilinin kendisini Küçük Su'ya davet ederek gönlünü şad ettiğini ifade ettiği beyitte devrin sosyal manzarasını görmekteyiz.

*Küçük şûya*o serv-i bâğ-ı 'işve eyleyüb dâ'vet

Dil-i maḥzûn zâr Hâmidi gâyetle şâd itmiş (G. 61. 5)

2.4.2.7.3. Hamam, Germabe

Eskiden hamamlar toplumun temizlik ihtiyacın gideren önemli yerler idi. Özellikle kış aylarında fazlaca rağbet gören hamamlar zaman zaman toplu eğlence ve sohbetlere de sahne olurdu. Divan şâirlerinden gerek hamamda gördükleri bir mahbubu, gerekse bu tür eğlence meclislerini konu alan şiirler yazmaları gelenek halini almıştır³⁶.

Hamid Beg Divanı'nda "hamam, germabe, sabun köpüğü, külhan" gibi terimlere rastlanmaktadır. Hamid Beg, bu hamam eğlencelerine geleneğe uygun bir biçimde yer vermektedir. Sevgilinin büyücülük vasfıyla kavun ve

³⁵ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 3. 2), (G. 14. 4), (G. 16. 5), (G. 69. 4), (G. 146. 4), (G. 149. 2, 3, 4, 6), (.1. kt)

³⁶ İskender PALA, a.g.e s.168

karpuzu küçültüp büyütmesini, sabun köpüğü ile su kabarcığı yaptığını sanmamamızı isteyen Hamid Beg, beyitte sevgilini büyücülük yönünü de ifade etmiştir.

Kef-i şâbun ile *hammamda* yapar şanma habâb

O perî sihr ile bostânı küçüldür büyüdür (G. 39. 4)

Sevgilinin hamamda çirkin tenli rakiple zevk içinde olduğunu gören Hamid Beg, içinin yakıcı gam ateşiyle hamam ocağına döndüğünü söylemiştir.

Rakîb-i zîşt-tenle eylerden zevk-i *ger mâbe*

Derûnum âteş-i cân- sûz-ı gamla *külhân* olmuşdur (G. 50. 2)

Yine rakibin sevgiliyi hamama davet edip oyalaması yüzünden şâir içinin kıskançlık ateşiyle dolduğunu anlatmıştır.

Muhterik oldu vücûdum nâr-ı gayretle rakîb

Ol perîyi eylemiş da'vet idüb *hammâma* dek (G. 75. 4)

Şâir beyitte sevgiliye yüzünün kızarmasının nedeninin rakibin gidip kendisini hamamda yalnız bırakması mı olduğunu sormaktadır.

Nedir bu sülhî-i rû bilsen ey perî-ruhsâr

Rakîb-i sek seni *germâbeye* tenhâ mı kodı (G. 138. 4)

2.4.2.7.4. Meslekler

2.4.2.7.4.1. Pir-i mugan

Şâir; aşağıdaki beyitte, meyhanecinin bu dünya meyhanesinde kendisine gönlünce kadeh sunmadığını açıklamaktadır.

Baňa netîce bu meyhâne-yi cihân icre

Piyâle şunmadı *pîr-i muġân* murâdımca (G. 127. 4)

2.4.2.7.4.2. Muğbeççe

Hâmidâ nâr-perest bir büt-i *muğbeççe* için

Cân u dil-tûn-şifat olmada sûzân şeb ü rûz (G. 24. 5)

2.4.2.7.4.3. Attar

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg, aşağıdaki beyitte sevgilinin saçının kokusunun Çin ve hıta ülkesine kadar yayılıp bu sebeple atarların işsiz kaldığını sanatkarane bir üslupla açıklamaktadır.

Neşr idüb nûkhet-i giysûsunı tâ Çîn u Hıtâ

Kıldîñ '*attarları* kârdan âvâre şabâ (G. 2. 4)

2.4.2.7.4.4. Berber

Şâirin beyitinde yer verdiği mesleklerden biri de berberdir. Beyitte sevgilinin yüzündeki yemiş ağacı gibi olan ayva tüylerinin aybını berberin düzelterceği ifade edilmiştir.

Pak olur lâbud çıkan kâlâbet-i üstaddan

Haţţ ber-âver dilberîñ 'aybını *berber* başdurur (G. 31. 2)

2.4.2.7.4.5. Mimar

Kaşr-ı dil-i vîrânîñ ez-behr-i merâmmat

Şâyed yapalar var der-i *mimâra* ne mâni' (G. 66. 5)

2.4.2.7.4.6. Şiše-ger

Şiše yapıcısı, parlak kadehi rindin midesinde sindirimine göre küçültüp büyüterek yapmaya çalışır.

Yapmağa hâzime-i (rinde) göre say' eyler

Şiše-ger câm u dıraḥşânı küçüldür büyüdür (G. 39. 3)

2.4.2.7.4.7. Gavvas

Hâmid Beg, beyitte sevgiliye “mutluluk denizinin dalgıcı” diye seslenir. Şâir, sevgilinin bir gün bile gam çekmesini istemez. Çünkü kendisinin, mutluluk denizinin dalgıcı olan sevgiliyi mutlu etmek için sevinç ve ferehlik veren mercanı taşraya ihraç edeceğini söyler.

Çekme gam bir gün olub baḥr-ı şefâ *gavvâsı*

Hâmid ihrâc ideriz taşraya mercân-ı feraḥ (G. 16. 6)

2.4.2.7.4.8. Habbaz

Beyitte yer alan “habbaz” kelimesi “ekmekçi” anlamına gelir. Bu kişinin çeşitli vesilelerle ekmeği küçültüp büyüttüğü ve rüşvet aldığı anlatılır.

Gâh yer rüşvet-i *habbâz* gehi seng-i ta'n

Kâdı-i ehl-i ṭam'a nânı küçüldür büyüdür (G. 39. 6)

2.4.2.7.4.9. Bağban

Beyitte bahçıvan, gülün dikenlerini temizleme göreviyle anılmaktadır.

'Ârz kıl ḥaṭṭ-ı ruḥıñ her hefte bir yere

Hârdan taḥlîs ider dâmân-ı verd-i bâğbân (G. 100. 3)

2.4.2.7.4.10. Meşşâta

Bu kelime gelin süsleyen kadın anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte şâir, sevgilinin yanağındakinin ben mi yoksa meşşatanın süs amacıyla koyduğu bir işaret mi olduğuna karar veremez. Sevgili beyitte gelin olarak tasavvur edilir.

Ruĥıñda ĥâl-i mu'ammer mi yoĥsa *meşşâta*

'Arûs- kâm-ı dil-i Ĥâmide nişân mı kodı (G. 138. 5)

2.4.2.7.5. Oyunlar

Günlük hayatın bazı yönlerinden yararlanan divan şiirinde sosyal hayatın ürünü oyunlara da rastlamak mümkündür. Hamid Beg'in divanında satranç oyunu üzerine yazılmış bir gazel bulunmaktadır. Gazelin tamamında satranç oyununun taşları âşık-maşuk-rakip üçlüsü arasındaki ilişkiyi açıklamak için ustalıkla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra mızrak oyunundan bahsedilen bir beyitte de rastlanmaktadır. Hamid Beg, 28. gazelinde birinci beyitinde satranç oynamaya başlayan yarı gören rakibin at gibi koşarak onu seyretmeye geldiğini anlatmaktadır.

Bâzîçe-i şaıranca ser-âġâz idicek yâr

Ât gibi koşub seyre gelür der-'aġab âġyâr (G. 28. 1)

Gazelin dördüncü beyitinde şâir cefa eden sevgilinin baştan çıkarıcı rakibe boyun eğerek âşığı bir file deġiştğini söylemektedir.

Tâbıolub efsûs ki iġvâ-yı rakıbe

Bir file deġişdi beni ol şûĥ-ı cefâkâr (G. 28. 4)

Mızrak oyunundan bahsedilen beyitte şâir, sinisini naz atının koşu sahası yapan, mızrak oyununa düşkün bir şehsuvarının olduğunu ifade etmektedir.

Fezâ-yı sînemi cevelângâh-ı esb-i nâz eyler

Benim *bâze-i rûmha* mübtelâ bir şeh-süvârım var³⁷ (G. 45. 3)

2.4.2.7.5. Kumaş Çeşitleri

Divanda kumaş çeşidi olarak "diba ve atlas" kumaş adlarına rastlanmaktadır.

Ey serv-i bâğ-ı hüs n ü leâfet dem-i hırâm

Dibâ gerek bu kâmete hârâ neden revâ (G. 5. 4)

Ziynete şarf-ı nigâh eylemez erbâb-ı kemâl

Yüri var nev-hevesim *aflas u dibâdan* gec (G. 12. 4)

Nezd-i merdân-ı hâkikat-bînde yeksândur

Ehl-i fakr-ı jinde-dârân ile *dibâ*-pûşlar (G. 48. 3)

Çün mihr iderek 'âlemi rûşen yine Hâmîd

Ol serv-i revân câme-i *dibâ* ile geçdi (G. 134. 5)

Halk-ı 'âlem aña heb 'âşık-ı şeydâ mı degül

Nâz u reftârîñ ya reşk-âver-i tûbâ mı degül

Lâyık-ı pûşiş-i kemhâ ile *dibâ* mı degül

³⁷ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 28. 2, 3, 5)

Yine şalınmaz o kad-i serv-i dil-ârâ mı degül

Niçün açılmaz o leb-i gonçe zîbâ mı degül (Tahmis 2. Bend)

2.4.2.7.6. Rûya tabirleri

Bir beyitte karşılaştığımız "rûya tabiri" ne göre "kişinin rüyasında kırmızı yakut görmesi bir ay yüzünün dudaklarını öpmek ile tabir olunur.

Rû'yet-i yâkût-ı sürh itmek menâmında kişi

Leblerin taqbîl bir meh-peykerin *ta'bir* olur (G. 41. 6)

2.4.2.7.7. Gündelik Hayatta Kullanılan Eşyalar

Hamid Beg Divanı'nda gündelik hayatta kullanılan eşyalara örnek olarak sih (demir şiş), ayna, pabuç, gav-şeng, kalem, micmere, saat örnek olarak gösterilebilir.

2.4.2.7.7.1. Kalem

Şâir beyitte sevgilinin kaşlarını vasıflandırmaya kendisini muktedir görmemektedir. Kalem kelimesini tevriyeli kullanarak bu anlatma işini ancak bu kalemin yapabileceğini ifade etmektedir. Kalem aynı zamanda sevgilinin kaşlarını anlatan bir sıfat olara düşünölmüştür.

Kıl vaşf-ı ebruvânım dirseñ lisânla

Ben idemem oraları ancak *kalem* bilür (G. 49. 3)

2.4.2.7.7.2. Sih

Demir şiş anlamına gelen bu kelime gündelik hayatta kullanılan eşyalara örnek olarak gösterilebilir.

Sâkiyâ câm –ı meye pâre-i *sîh* vaz' eyle

Yakdı ben hâkî tuşurdı meded nâr-ı hevâ (G. 3. 2)

2.4.2.7.7.3. Gav-şeng

Öküz dürtme sopası anlamına gelen bu gündelik eşya beyitte, öküz ahlaklı rakibi, sevgilinin mahallesinden uzaklaştırmak için kullanılmıştır.

Sürülmez *gâv-şeng* say'-i ile kûyı dil-ârâdan

Rakîb-i gâv-sîret neyleyim dostlar perendim var (G. 47. 4)

2.4.2.7.7.4.Saat

Gündelik eşyalara örnek olarak verilen saat beyitlerde zamanın geçmesini simgeler. Yer yer de zamandan şikayet için bir vesile olur.

Endîşe-i müjeñ begim itmez dağkâ fevt

Dilden mi□âl-i 'akreb-i *sâ'at* gelür geçer (G. 46. 5)

Âgâh ider mürûr iden 'azîz-i dehr

Sâ'at hemîşe âdeme mühiş haber virür (G. 56. 4)

Güzâr-ı 'ömrümün fikr eyle ben mağmûm iken her gâh

Yüri var bir tarafından sen de ey *sâ'at* haber itme (G. 120. 3)

2.4.2.7.7.5.Ayna

Ayna bazı beyitlerde gerçek anlamıyla kullanılmışken bazı beyitlerde sevgilinin yanağına teşbih edilmiştir. Divanda “ âyîneden” redifli bir gazel bulunmaktadır. Aynı zamanda aynanın gönül ve gökyüzü anlamlarına gelecek şekilde kullanıldığına da tanık olumaktayız.

İtdüm görünce 'ârızını ol perînüñ âh

Aşdum kenâr-ı *âyîne* perde-i siyâh (G. 117. 1)

Hamid Beg, hiç kimsenin dünyada sevgilinin eşini göremeyeceğini, görenlerin de ancak aynadan sevgilinin yansımını gördüğünü söylemektedir.

Göremez mi□lini bir kimse ne cihân içre meger

Görülür var ise *âyinede* ol mâhın eşi (G. 133. 3)

Ey peri dâ'im alub destine bir *âyîne*

Kendiñi ruhsârıñı seyret güle olma nigerân (G. 102. 6)

Seyr iden ruhsârıñ ey tûṭî-zebân *âyineden*

Zâr iden mihriñ tûṭî' iñ bî- gümân *âyineden* (G. 101. 1)

Ayna bazı beyitlerde gerçek anlamıyla kullanılmışken bazı beyitlerde sevgilinin yanağına teşbih edilmiştir.

Ateş-i 'aşkı ile sende bir *âyîne-ruḥıñ*

Bilürüm sûḥtesıñ tûṭî-i zebânım câvid (G. 19. 6)

Sen bir perî cemâl güzelsiñ ki sevdiğim

Âyîne-i ruḥıñ gören elbet şafâ ider (G. 35. 2)

Hamid Beg, bakış ustalarının sevgilinin yanağının aynasını seyretmelerini, parlak güneşi seyretmeye tercih etmelerini doğal karşılar. Çünkü sevgilinin yanağı daha parlaktır.

Ey perî *âyîne-i ruhsârîñ* erbâb-ı nazar

Nola tercih itseler hûrşîd-i raşşân üstüne (G. 123. 2)

Aynı zamanda aynanın gönül ve gökyüzü anlamlarına gelecek şekilde kullanıldığına da tanık olunmaktadır.

'Acabâ gerd-i cihân-gîr-i gam-ı devrândan

Var mı bir hâtırı âzâde bir *âyinesi* şâf (G. 69. 3)

Şâir aya teşbih ettiği sevgilisine seslenerek aynayı dünyanın yüzü (gökyüzü) olarak düşünmüştür. Nasıl gökyüzünden perde çekilip gündüz olursa sevgilinin de seher vakti gece renkli saçını yüzünden çekerek parlak yüzünün öylece ortaya çıktığını söylemektedir.

Ruğından sen de ref' it zülf-i şeb-reñgin seher ey mâh

Çekilüb perdesi *âyîne-i devrân* açuldukça (G. 124. 5)

2.4.2.7.7.6.Micmere

“Buhurdanlık, tütsü kutusu” gibi anlamları olan “micmere” sevgilinin gümüş gerdanına teşbih edilmiştir. Sevgilinin gümüş gerdanına altın şal attığını gören şâir, gümüş buhurdanlığa altın kenar çekildiğini sanmıştır.

Şandum çekildi *micmere*-i sîme zer-kenâr

Atdıkda sîm-i gerdeniñe zerd- şâliñi (G. 141. 2)

2.4.2.7.7.7. Zimam

“Zimam” kelimesi yular anlamına gelir. Sevgilinin eline âşığı çiğnemesi için rakib tarafından verilen yular, beyitte rakibin hainliğini vurgulamak için pekiştireç görevi görür.

Süvâr-ı eşheb-i nâz olsa pâymâle beni

Raķîb o demde gelür destine *zimâm* virür (G. 33. 3)

2.4.2.7.7.8. Sürme

Sürme, beyitlerde süs eşyası olarak verilmemiştir. Daha çok gündelik hayatta kullanılan bir eşya olarak işlenmiştir.

'Uşşâķ 'uyûn-ı ĥasrete ben ĥâk-pâyîñ

Ba'd-el vefât-ı 'izâmîñ alub *tûtiyâ* ider (G. 35. 3)

Gül-berg-i rûy-ı âline itsem nigâh eger

Bâb-ı nezzâreyi o gözüm nûrı *sürmeler* (1. M)

Dîdeden ķays revân eyler idi ĥûn-ı sirişķ

Tûtiyâ gibi çeküb ĥâk-i reh-i Leylâyı (G. 151. 6)

Dü çeşmân-ı kebûda *kühî* sitignâ-keş oldıkca

Gözüm nûrı bu giryâna bu nigâh-ı çeşm-ter itme (G. 120. 2)

2.4.2.7.7. 9. Bürde

Bu kelime “hırka” anlamına gelmektedir. Beyitte şâir yaralı gönlünü örtecek bir hırkasının bile olmadığını vurgulamıştır.

Seyf-i zer-ķabzâ-i ebrûsı ile ey Hâmid

Hâtırım olmya mecrûh benim bir *bürdem* yok (G. 72. 6)

2.4.2.7.7.10. Pabuç

Şâir, beyitte ayakkabıyı üzerine saldıran rakibe fırlatmıştır.

Üstüme Hâmid hücûm itdikde kelb-âsâ raķib

Kefşimi elķa idüb sür'atle çıkdım bâma dek (G. 75. 6)

2.4.2.7.7.11. Hokka

“Hokka” şekli itibariyle sevgilinin ağzına teşbih edilmiştir.

Dür-i yâķut ile maşnû'-ı yedd-i ķudret olan

Fem-i cânâne mi ol *hokka*-i dil-cû nedür (G. 40. 2)

2.4.2.7.8. Süs eşyaları

Divanda süs eşyası olarak sadece bir beyitte ‘mengûş’ kelimesiyle karşılaşmıştır. Beyitte aşğın kanlı gözyaşı kırmızı renginden ötürü yakuta benzetilmiş ve bu yakuta benzeyen gözyaşları sevgilinin kulağına küpe olmuştur.

Oldı rîzân-ı nazarda hûn sirişkim gûşına

Eyledim âvîhte yâķûtdan *mengûşlar* (G. 48. 5)

2.4.2.7.9. Kıymetli taşlar

Divanda kullanılan “mercan, yakut, dürr, gevher, altın, güher, cevher, mina” gibi taşlar kıymetli taşlara örnek gösterilebilir. Bunların yanı sıra “ la'l ” taşı da divanda sık karşılaştığımız değerli bir taştır. Ancak kırmızı renginden

ötürü sevgilinin dudağıyla anıldığından inceleme kısmı "sevgili" maddesine bırakılmıştır.

Hâmid Beg, beyitte sevgilinin dudağını inci, yakut ve mercan taşlarına; yanağını parlak güneşe ve aya benzetmiştir. İstifham sanatıyla beyit güzelleştirilmiştir.

'İzârîñ mihr-i enver mi meh-i tâbân mıdur bilmem

Lebiñ reşk-i *dür ü yâ kût yâ mercân*mıdur bilmem (G. 87. 1)

Şâir beyitte Dünya'nın altın hilalini istememektedir. Zirâ sevgilinin gözünün üstündeki iki kaşı şâir için daha değerlidir. Altın hilal ile sevgilinin iki kaşı kıyaslanmıştır.

Der-pîş-i dîde baña dü-ebrevân gerek

Ben neyleyim felek seniñ *altun* hilâliñi (G. 141. 6)

" Gönül, ne vakte kadar inleyip ağlasın, (zira) mina taşının kırılmış ayrılık taşı olması reva mıdır." şeklinde çevirdiğimiz beyitte mina taşı ile gönül arasında ilişki kurulmuştur.

Dil bezm-i gâmda tâbekey itsün figân-ı zâr

Meksûr-ı seng-i hecr ola *minâ* neden revâ (G. 5. 2)

Şâir aşağıdaki beyitte sevgiliyi güzellik denizinin incisi olarak tasvir etmiştir. Hâmîd Beg, bu güzellik denizinin incisinin hasretiyle gece gündüz uyuyamayan ve ağlayan gözlerinden şikayetçidir.

Bir *dür*-i baħr-ı melâħat ħasretiyle rûz u ŧeb

Ĥĩâba varmaz dĩde-i giryân elinden el-ğ Ĩā □ (G. 11. 3)

Allah'ın kudret eliyle yakut incisinden yaptığı hokka, beyitte sevgilinin ağzına benzetilmiştir.

*Dür-i yâķuf*ile maŧnũ'-ı yedd-i ķudret olan

Fem-i cânâne mi ol ħokķa-i dil-cũ nedür (G. 40. 2)

Âŧıģın bakıŧlardan dökülen gözyaŧı kan olmuŧtur. Bu kanlardan da sevgilinin kulaģına yakuttan kũpe yapılmıŧtır.

Oldı rĩzân-ı nazarda ħũn siriŧkim gũŧına

Eyledim âvĩħte *yâķũtdan* mengũŧlar (G. 48. 5)

“Hâmîd Beg, yakut saħan iki gözũme bakmayan o keman kaŧlıya kan lazım değil mi?” olarak nesre ħevirdiđimiz beyitte ŧâir bakıŧları ok gibi olan sevgilinin keman kaŧlarının kan dökücũlũđũnũ vurgulamaktadır. ŧâirin gözyaŧları kanlı olması dolayısıyla renk bakımından kırmızı renkli yakuta benzetilmiŧ ve sevgilinin iŧine yarayacağı dũŧünũlmüŧtür.

İtmez nigh dü dîde-i *yâkût*– rîzime

Lâzım degil mi Hâmîd o ebrû kemâna kân³⁸ (G. 109. 6)

2.4.2.8. Güzel sanatlar

2.4.2.8.1. Musiki

Musiki ilmi şimdi olduğu gibi eski toplumumuzda da önemli bir yer tutardı. Divan şâirleri şiirlerinde musiki terimlerini kullanmışlardır. Özellikle makam adlarını birer mazmun olarak ele almışlar ve çok zaman tevriye sanatıyla beyitlerini süslemişlerdir³⁹.

Divan şâirlerimiz, eserlerinde bu musiki makamlarına yer verirken makamların musiki özellikleri yanında, makama ad olan kelimelerin sözlük ve mecaz anlamlarını da göz önünde bulunduracak çeşitli hayallere konu ederler⁴⁰. Enderûnlu Mehmed Hâmîd Beg'in divanındaki gazelerde musiki terimleriyle karşılaşmaktadır. Bu terimleri ustalıkla kullanması şairin musikişinaslığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda şairin hayatı hakkında bilgi alınmak üzere baktığımız çeşitli tezkirelerde de kendisinin musikide üstad olduğu yazılmıştır. Fatin Tezkiresi'nde şâir için "(...)ba-husus fenn-i musikide akranını sebkat itmiş(...)"⁴¹ Esad Tezkiresi'nde "musikide üstad imiş

³⁸ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 106. 1), (G. 107. 5), (G. 121. 4), (G. 142. 3), (G. 50. 3), (G. 87. 1), (G. 141. 5), (G. 16. 6), (G. 51. 4), (G. 87. 1), (G. 62. 2), (G. 52. 2), (G. 65. 5), (G. 27. 4), (G. 69. 1), (G. 91. 5)

³⁹ İskender PALA, a.g.e s.297

⁴⁰ Dr. M. Nejati Sefercioğlu, e kaynak:

<http://www.geocities.com/msefercioğlu/makaleler/divansiirindemusiki@hotmail.com>

⁴¹ Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFÇİ, a.g.e. s. 96

(...)⁴²” denilmektedir. Bu bilgiler Hamid Beg’in musiki ustası olduğunu doğrulamaktadır.

Şâir gazellerinde “hüseyini, şah-naz, saba, ısfahan, rast” gibi makam adlarına ve “nağme, perde, usul, beste” gibi musiki terimlerine yer vermektedir.

Figânını çıkararı el-ğazer ki '*uşşâkıñ*

Hüseyinî perdesine Hâmidâ ğasendür bu (G. 113. 5)

O *şâh-nâza şabâ* diñlesün (beri) gelsün

Bir iki *nağme*-i pür süz-ı *ısfahân* buldum (G. 89. 5)

Ğül-i şad-berg-i kâmi bizlere düşvâdır teşmîm

Bu ğülzârıñ hezâr-ı *nağme*-senci şimdi zâğ oldu (G. 150. 3)

Rast-revlik bize ğüc geldi peşimân olduğ

Bozduğ evvel ğavrına tâbi-i devrân olduğ (G. 71. 1)

Uşûl ile boşanur Hâmid-i dil-i şeydâ

Ne dem ki *beste*-i zencir-i zülf-i yâr iderüz (G. 23. 6)

⁴² Yrd. Doç. Dr. Rıza OĞRAŞ, a.g.e. s. 110

Ayrıca divanda yer alan bir beyitte çalgıcı anlamına gelen “mutrib” kelimesine yer verilmiştir.

Ġubâr-ı muğdemîn söyler dimez hic giysûvânından

Şabâ itsün uşandıķ biz *mutribiñ işfahânından* (G. 105. 1)

2.4.2.8.2. Tezhib

Hamid Beg, sevgili gümüş gerdanına altın şalı atınca gümüş buhardanlıĠa altın kenar çekildiĠini sandıĠını söyleyerek süsleme sanatından bahsetmektedir.

Şandum çekildi micmere-i sîme *zer-kenâr*

Atdıķda sîm-i gerdeniñe zerd- şâliñi (G. 141. 2)

2.4.2.9. Âşık-maşuk-rakib

2.4.2.9.1. Âşık

Divan şiirinin temeli “aşık-maşuk-rakip” üçlüsü üzerine kuruludur. Âşık, dâima maşuka tutkundur. Hastalık derecesine varan bu tutkunluk ezelden beri gönülden kabul edilmiştir. Sevgilinin türlü cefalarına, eziyetlerine rağmen âşık bu hastalıktan kurtulmak istemez. Gönlü yaralıdır âşığın her daim; ama son tahlilde o bu yaralara zaman zaman sevgilinin merhem-zen olmasını arzulasa da, âh u zâr etse de iyileşmeye pek yanaşmaz. Sevgilinin rakiple eĠleşmesinden kıskançlık duyar; ama bir bakışına da şaraba kanar gibi kanar. Enderunlu Mehmed Hamid BeG, divan şiiri kültürü yoğun bir şâirdir. Sanatını icra ederken her fasılda gelenekten istifade etmiş, eski şiirimizin rüzgarını mısralarında estirmiştir. Musiki-şinas bir şâir olması hasebiyle

mısralarında aheng unsuru bilhassa göze çarpmaktadır. Hâmid Beg divanında aşık için “dil-i şeydâ, üftâde, üftâde-gân, zâr-ı perişân, bende, bi-çâre, gam-hâr, bi-kes, dil-zâr, dil-hâh” gibi sıfatlar kullanmıştır.

Âşık için “dil-i gam-hâr” terkiibini kullanan Hâmid Beg, sevgilinin kakülüne değip geçen saba rüzgarından kendine keremde bulunup teselli vermesini istemektedir.

Güzer eylerseñ eger kâkül-i dil-dâre şabâ

Kerem it tesliye-bağş ol *dil-i gam-hâre* şabâ(G. 2. 1)

Sevgilinin siyah saçının hevesiyle perişan halli âşıklar sonunda Kays gibi sahraya niyetlenir.

Hevâ-yı leyli-i zülfüñle '*uşşâk-ı perişân* hâl

Miñâl-i Kays âhir 'âzim-i hâmûn olur cânâ (G. 4. 3)

Kendisini “bi-çare ten” olarak gören Hâmid Beg, sevgilinin yabancılarla diz dize sohbet ettiğini gördükçe uzaktan bakıp mahzun olur.

Varub zânû-be-zânû gayrılarla şoğbet itdikce

Dûrdan Hâmid-i *bf-çâre -ten* mağzûn olur cânâ(G. 4. 6)

Hâmid Beg, divanında âşıkların gözlerini kanlı yaşlarla dolu olarak tasavvur eder. Âşıkların gözleri o kadar ağlar ki sonunda kuşlar, âşığı nehir sanıp su içmeye gelirler. Şâir bu beyitte âşığın halini tasvir etmiştir.

Hasret-i kıddüñ ile bağda zâr itdikçe

Murğlar nûşa gelür zann idüb enhâr beni (G. 136. 3)

Sevgili âşığın gönül kadehini kılsa bile o çaresizden ses çıkmaz.

O bâde-i nâzla mest seng-i cefâ atub be-dest

Câm-ı dili kılsa şikest bî-çâreden çıkmaz şadâ (G. 6. 4)

Âşık daima sevgilinin kırmızı dudağının şarabıyla sarhoştur. Bu nedenle gül renkli badeyi içmeye meyl etmez.

Sermest olan şarâb-ı leb-i la'l-i yâr ile

Meyâl-i nûş-ı bâde-i gülgün olur mı hic (G. 13. 3)

Hamid Beg, âşığın o kadar çok gözyaşı döktüğünü söyler ki bu gözyaşı bolluğu sevgilinin boyunu suladığı için boyu çok düzgündür.

Bâğ-ı melâhat icre görüñ fey'z-i eşkimi

Yarımdan özge kâmet mevzûn olur mı hic (G. 13. 4)

Şâir, sevgiliye düşen gönlün, aşkını gizlemek ile açığa vurmak arasındaki kararsızlığını şu beyitle ifade etmektedir.

Mübtelâdan müctenib bir şûha düşdi şimdi dil

Gizlemek 'aşk-ı belâ vü âşikâr itmek de güc (G. 15. 3)

Hamid Beg, sevgili olmadığı zaman o kadar çok ağlamıştır ki gözyaşı, yağmur olmuştur.

Beyâz-ı çeşmimiñ çarh-ı siyâhı ebr-i çâpük rev

Sirişk-i hasretim ârâmsız (emtârdur) sensiz (G. 20. 6)

Şâir sevgili için aşk çarşısının köşe başındaki dükkan işletmecisi olduğunu, bunun neticesinde ya kâr ya da zarar edeceğini aşağıdaki beyitte ifade etmiştir.

Dükân-küşâ-yı ser-i çârsû-yı 'aşk oldı

Netîcesi ya ziyân eylerüz ya kâr ider (üz) (G. 23. 4)

Âşık konuşmayı ümid etmenin boşuna olduğunu, zirâ sevgiliyi uzaktan seyretmeye bile izinli olmadığını bilmektedir.

Gayrı ümmîd-i vişâl eylemeniñ 'âlemi ne

Dûrdan seyr ü temâşâsına me'zûn degilüz (G. 25. 3)

Hamid Beg, sevgilinin güneş yanağının ayva tüyelerinin kapatmasıyla karardığını ve âşığın her daim kara bahtlı olup gündüzlerinin akşama döndüğünü söylemektedir.

Buldu zuhûr-ı hıtt ile mihr-i rûhı zevâl

Şâm itdi şubhımız yine baht-ı siyâhımız(G. 26. 4)

Satranç oyununun taşlarından yararlanılarak oluşturulan gazelin beyitlerinden birinde şair, âşığın her zaman sevgilinin mahallesinde, onun yanında olmayı istediğini yazmıştır. Âşık, sevgiliyi takip eder. Ondan haberdar olmak ister. Maşüğunun peşi sıra gider. Âşığın bu halinin anlatıldığı beyitte sevgili şah taşına âşık da onun peşinden yürüyen piyadeye benzetmiştir.

Tâbîolub efsûs ki igvâ-yı rakîbe

Bir file değışdi beni ol şûh-ı cefâkâr (G. 28. 3)

Yine aynı gazelin diğer bir beyitinde sevgilinin piyadeye benzetilen âşığı bir fil taşına değıştiği anlatılarak âşığın ve sevgilinin konuları daha da belirginleştirilmiştir.

Tâbîolub efsûs ki igvâ-yı rakîbe

Bir file değışdi beni ol şûh-ı cefâkâr (G. 28. 4)

Sevgilinin derdiye ağlayıp inleyen aşıkların ahının kıvılcımları göğe yükselir. Şâir gece göğü süsleyen ışıkların yıldızlar değil, âşıkların göğe yükselmiş ah kıvılcımları olduğunu ifade etmiştir.

Çarhı zeyn eyler kevâkib şanma Hâmid giceler

Ber-hevâ olmuş şerâr-ı âhımdur benim (G. 90. 5)

Enderunlu Mehmed Hamid Beg, âşığı, gam kafesinde sürekli ağlayıp inleyen, güzellik bahçesinin goncasının bülbülü olarak düşünmektedir.

Beyhûde eylemem kafes-i gamdan nâleler

Bir gönça-i hadîka-yı hüsnüñ hezârıyım (G. 95. 3)

Âşıklar sevgilinin saçının zinciriyle ayağından bağlı olduğu için gecedен sabaha kadar deliler gibi uyanıktır.

Olub pâlbeste-i zincîr giysû-yı siyehgârîñ

Giceler şubha dek dîvâne- veş bîdâr (dur) gönüm(G. 98. 3)

Sevgili muma, âşık pervaneye benzer. Pervane nasıl muma âşık olup onun ateşinde yanarsa âşıklar da öylece sevgilinin aşk ateşiyle yanıp tutuşur.

Şâir aşağıdaki beyitinde âşıkla sevgilinin göğüs göğse olmasının aslında doğal olduğunu; zirâ pervane ile mumun gece birleştiğini ifade etmektedir. Geleneğe uygun olarak pervane ile âşık, şem ile sevgili arasında benzerlik kurulmuştur.

Olsa 'âşık ıla nola sîne sîne cânân

Gice pervâne ile şem'-i fûrûzân bir olur(G. 34. 4)

Pervane ile âşığın inleyen gönlü arasında ilişki kurulan diğer bir beyitte âşığın gönlünün sevgilinin yüzünü seyretmekten, tıpkı pervanenin yakıcı ateşe atlamaktan duyacağı mutluluk gibi haz olacağı anlatılmaktadır. Ayrıca ateşin yakıcılığı ile sevgilinin yüzü arasında da benzerlik oluşturulmaktadır.

Seyr-i rûyîñdan gelür elbet dil-i nâlâna hazz

Âteş-i sûzândan eyler begim pervâne hazz(G. 65. 1)

Pervanenin mumun ışığını sarfetmekten vazgeçmemesi gibi âşık da ateş yanaklı sevgiliden vazgeçemez.

Dil niçe ey âteşin- ruhsâr ider senden ferâğ

Eylemez pervâne şarf-i şem'-i rûşenden ferâğ(G. 67. 1)

Şâir, âşığı pervaneye benzettiği beyitte pervanenin karanlık gecenin mumuna hasret olduğunu söyler ve “yani âşığın sevgilinin yanağının ayına hasretim” diyerek söylemek istediğine açıklık getirir.

Pervâneyim çerâğ-ı şeb-i târa hasretim

Yânî ki mâh-ı ârız-ı dildâra hasretim(G. 99. 1)

Âşık, feryad ve figanını sevgiliye duyurmak istemez. Hamid Beg, yine âşığın pervane gibi yandıkça susmasını ve sevgiliye sesini duyurmaması gerektiğini ifade etmektedir.

İşitdirme gice feryâdını ol mâh-ı tâbâna

Sükût it nâr-ı gam yağıdıkca cismiñ hemçû pervâne (G. 121.)

“Bülbül ile gül” arasındaki ilişki divan şiirinde âşık ile maşuk arasında sıkça oluşturulmuştur. Gül için her dem ağlayıp inleyen bülbül âşığı temsil ederken gül de maşığın yerini tutmuştur.

Hamid Beg, sevgiliyi “gül” olarak adlandırıp istiare yaptığı beyitinde klasik şiir geleneğine uyarak âşık içinde bülbül benzetmesini yapmıştır. Gülün mahallesinde ağlayıp inleyen âşığın feryadını ve gül bahçesindeki bülbülün nalesini kimin bastıracağını sormuştur.

O gülüñ kûyırıda nâlem kim keser bilsem benim

Bülbülüñ feryâdını gülşende kimler ba□durur(G. 31. 5)

Şâir beyitte sevgilinin al yanağının gülünün örtüsü açıldıkça âşığın gönlünün çok fazla inleyerek bülbüle döndüğünü söylemiştir.

Nikâb-ı verd-i ruḡ-ı âliñ itdikce küşâd

O rütbe nâleler eyler göñül ki bülbül olur(G. 54. 2)

Şâir Hamid Beg, âşığın sevgilinin yanağının düşüncesiyle ağlayıp inlemeye başlayan, gül bahçesinin inleyen bir bülbülü olduğunu aşağıdaki beyitte ifade etmiştir.

Fikr-i ruḡıñla eylerim âğâz nâleye

Bir bülbül-i nevâ-keş-i gülzârıñum seniñ (G. 74. 4)

Şâir, sevgilinin yanağının ayva tüyleri yüzünden ah ettiğini, bülbülün de gülün dikenini yüzünden inlediğini beyitinde anlatmıştır.

Ben niçe ḡaṡṡ-ı ruḡ-ı cânânededen (âh) itmeyem

Gül için kılmaz mı bülbül ḡâr elinden âh âh(G. 115. 4)

Âşığın, bülbülün güftarını gül bahçesine mahsus kılması gibi, her beyitini sevgilinin yüzü için yazmasının acayip olmadığını Hamid Beg aşağıdaki beyitinde açıklamıştır.

Olsa her beytim 'aceb mi rûy-ı cânân üstüne

Haşr ider güftârını bülbül gülistân üstüne (G. 123. 1)

Şâir, beyitinde reyhan kokulu gül açılıp bülbül inlemeye başladığında, âşığın gözünün sevgilinin yanağını hatırlayıp kanlı hasret gözyaşı döktüğünü söylemiştir.

Ruñın yâd eyleyüb hûnâbe-i hasret döker çeşmim

Figâna başlayub bülbül gül-i reyhân açuldukça (G. 124. 2)

Hamid Beg, diğer beyitlerinden farklı olarak beyitin birinde âşık ile bülbülü karşılaştırmış, şairi bülbülden üstün görmüştür. Çünkü bülbülün sadece bahar mevsiminde, âşığın ise her mevsimde ağlayıp inlediğini söylemiştir. Bu durumda, şâire göre, bülbül kendini âşık ile "hem-nâle" sanmamalıdır.

Bülbül benimle kendüyü hem-nâle şanmasun

Ben her faşıl-da zârım o faşl-ı bahârda (G. 131. 4)

Sevgili her ne kadar âşığa cefa etse de âşık onu rahatsız etmek istemez. Bu durumun açıklandığı beyitte şâir, ağlayıp inleyen bülbülün geceleri bu iniltileriyle gonca dudaklı sevgiliyi uyandırmamasını istemiştir⁴³.

Giceler ey bülbül-i (zâr) nâle feryâd idüb

H'âbdan yok yere bîdâr itme ol gönca-femi(G. 143. 3)

2.4.2.9.2. Sevgili

Divan şiirinde “âşık-maşuk-rakib” üçlüsünün ikinci ayağını sevgili oluşturur. Her dem sevgiliden bahsedilir. Her mevzu sevgiliye dairdir. Bahsin sonu sevgiliye çıkar.

Sevgili zalimdir. Âşığa cevri ü cefa etmekten usanmaz. Âşığın karşısında bir savaşçıdır kimi zaman. Kirpiği oktur, hadeng'tir. Gamzesiyle can alır, canlar yakar. Âşığı kıskandırmak için rakiple işbirliği yapar. Bezimde âşığa yüz vermez.

Hamid Beg Divanı'nda da sevgili bu özellikleriyle yer alır. Eski şiir geleneğine uyan şâir, sevgiliyi klasik şiirin oluşturduğu kültür ekseninde anlatır. Şiirlerde sevgili için “mah, meh, cavid, tabib, saki, nur-ı basar, serv-i revân, şuh, peri suret, begim, serv-i gülistân-ı bahâ, sultânım, şahsüvâr, dil-rübâ, dil-ârâ, Yusuf-cemâl, âfet-i devrân, cana, mah-pâre, gonca-fem” gibi sıfatlar kullanmıştır.

⁴³ Konuyla ilgili diğer beyitler: (G. 3. 4), (G. 15. 4), (G. 44. 3), (G. 45. 1), (G. 71. 4), (G. 72. 2 ve 6), (G. 82. 4), (G. 83. 6), (G. 137. 1), (G. 145. 1)

Hamid Beg, sevgilini âşığın kalbini gam tavasında kül ettiğini belirttikten sonra bu durumun, sevgilinin kalbinin demirden olmasına bağladığını görmekteyiz. Sevgilinin kalpsizliğine örnek olması bakımından dikkate değer bir beyittir.

Remâd itdüñ derûnum pûte-i gamda yâkût-ı cismim

Seniñ ey sîm-ten var ise kalbiñ âhen olmuşdur(G. 50. 3)

Âşıkların kara sevdaya tutulmasına neden olarak saçları dağınık, cefakar bir sevgilinin saçlarının siyahlığıyla sevdanın karalığı arasında bir ilişki kurmuştur şair.

Farṭ-ı sevdâ levniñi ey dil siyeh-fâm eylemiş

Bir cefâ-kâr âfet-i zülf-i perîşâniñ mı var (G. 53. 2)

Sevgilinin padişaha benzetildiği başka bir beyitte gönül alan sevgilinin gönülleri tıpkı bir padişahın nice memleketleri zapt etmesi gibi ele geçirdiği anlatılmıştır.

İtse 'aceb mi dilleri dil-rübâ zabt

Eyler niçe memâligi bir pâdişâ zabt (G. 64. 1)

Şâir, sevgilinin gül yanağının kırmızılığını gören âşığın ağlayıp inleyen bülbüle döndüğünü anlattığı beyitte hem "meh" diye adlandırıldığı sevgilinin özelliklerini hem de âşığın durumunu bir arada vermiştir.

O mehiñ tâze gül-i 'ârız-ı âliñ görelî

Başladık söylemege bülbül-i nâlân oldık(G. 71. 4)

Hamid Beg, kıymetli ve güzel sevgilinin âşığı, düşmanların sözüne uyararak bir daha dönmek üzere elemeler ülkesine sürdüğünü anlatmaktadır.

Ol şeh-i hüsn ü bahâ itdi beni nefy-i ebed

Düşmen-i dünüñ söziyle kişver-i âlâma dek(G. 75. 5)

Şâir, aşağıdaki beyitte güzel ve edalı bağ servisinin ağyar ile çimenliğe gitmesinden haberdar olmak istemektedir. Âşık-maşuk ve rakibin üçünün birden yer aldığı beyit bu üçlünün birbirleriyle olan ilişkisini de divan şiiri geleneği çerçevesinde anlatmaktadır.

Âğyâr ile giderse çemen-zâra Hâmid

Ol serv-i bâğ-ı hüsn-edâdan haber virüñ (G. 76. 5)

Sevgilinin bakışları hançer gibi âşığın gönlünü yaralar. Şâir de şiirinde meclise gelen sevgilinin gamzelerinin sohbeti hep hançerden açtığını aşağıdaki beyitte ifade etmektedir.

Bezme gelseñ ne dem ey nûr-ı başar gamzeleriñ

İbtidâ şohbeti hancerden açar gamzeleriñ(G. 77. 1)

Hamid Beg, sevgiliyi süslü yanağı ve sırma kakülüyle gökyüzünde
alemi süsleyen güneşe benzetmektedir.

Bu zîbâ 'ârız (u) bu kâkül-i zertâr ile câna

Felekde âfitâb-ı 'âlem-ârâya müşebbehsiñ(G. 80. 4)

Şâir; sevgilinin saçını, âşıkları istediği semte çeken bir zincir olarak
düşünmüş ve aynı zamanda âşıkları da zincire vurulmuş divaneler olarak
tasarruf etmiştir.

Her ne semte çekseñ ey meh Hâmid-i şeydâ gelür

Bend ü zincir-i dil ü dîvâne –gândur perçemiñ (G. 81. 6)

Beyitte at binicisi olarak tasvir ettiği sevgiliden nazlı atını âşıklarını
çiğneyecek derece sürmemesini rica etmektedir.

'Uşşâkıñı pâ-mâl idecek mertebe sürme

Ey şâh- süvâr eşheb-i nâzı çekerek gel(G. 85. 2)

Sevgilinin yanağı, parlak güneş ve aydır. Dudağı inci, mercan ya da
yakuttur. Hamid Beg, sevgiliye ait özellikleri anlattığı beyitinde onun
vasıflarını anlatırken karasızlık yaşamaktadır.

'îzârîñ mihr-i enver mi meh-i tâbân mıdur bilmem

Lebiñ reşk-i dür ü yâķût yâ mercân mıdur bilmem(G. 87. 1)

Sevgilinin acımasızlığının vurgulandığı beyitte şâir sevgiliden insaf beklemektedir.; zirâ o ayrılıktan helak olmuştur. Şâir “sultânım” diye seslendiği sevgilinin içinde şefkatın izlerinin olmadığını söylemektedir.

Helâk oldım hicriñ ile inşâf it inşâf it

Derûniñda seniñ âsâr-ı şefkat yok mu sultânım(G. 88. 2)

Sevgili o kadar gaddardır ki âşığın gözyaşlarını görünce “akarsuyu zevkle seyrettim” der. Şâir Hamid Beg, beyitte gözyaşlarının sevgilinin bu yaşları akarsu gibi olduğunu söyledikten sonra sevgilinin bu yaşları akarsu olarak görüp zevkle temaşe ettiğini söylemektedir.

Görüb eşk-i firâvân geçerken reh- güzârından

Dimiş ol serv-i kâmet zevk-i seyr-i cûybâr itdüm (G. 94. 2)

Sevgilinin dudağı kırmızılığından ötürü lal taşına benzetilmiştir. Hamid Beg, mecliste sevgilini kırmızı dudağına dokunduğunu artık gözünün sevinç artıran kadehi görmesine gerek kalmadığını beyitte anlatmaktadır.

Bezmdede la'l-i leb-i yâre toqunmuş Hâmid

Görmesün ğayrı gözüm câm-ı neşât-efzâyı (G. 151. 7)

Divan şiirinde sevgilinin zülfü siyahtır. Zaman zaman zincir olup âşığı asar ve âşığa tuzak kurar. Hamid Beg de şiirlerinde bu geleneğe uygun imajlar geliştirmiştir. Şâir beyitlerinin birinde sevgilinin saçının tuzağından

görünenleri ben sanmamasını, zirâ ki o gürenenlerin can kuşunu avlamak için atılan yemler olduğunu hayal etmektedir.

Şanma Hâmîd dâm-ı zülfinde nümâyân haller

Şayd-ı murğ-ı cân icün yer yer feşân itmiş yemi(G. 143. 5)

Sevgilinin saçının dağınık olması başka bir özelliğidir. Hamid Beg, aşağıdaki beyite sevgiliye “zülfi perişanım” diye seslenerek bu özelliği kullanmaktadır.

Olsa Hâmîd-veş nola mâ'il şemîm-i sünbüle

Hûâbda bir kez gören zülfi perişânım seni(G. 139. 5)

Sevgilinin zülfünün siyahlığını vassetmesi bakımından önemli olan beyitte şâir, âşıkların kara sevdaya düşmesinin çok ilginç bir durum olmadığını; çünkü sevgilinin gözünün, saçının ve kaşlarının siyah olduğunu ifade etmektedir.

'Uşşâka 'aceb midür kara sevdâyâ uğrasa

Çeşmiñ siyâh zülf siyâh ebruvân siyâh (G. 117. 3)

Sevgilinin saçı ile ilgili “giysû, kakül, perçem” gibi kelimeler kullanan Hamid Beg, sevgilini siyah zülfünün zincirine vurulması gibi Hamid Beg de sevgilini saçıyla mecnun gibi zincire vurulmaktadır.

Cemâl-i mehveşiñ seyr eyleyen meftûn olur cânâ

Düşüb zülf-i siyâhîñ kaydına mecnûn olur cânâ(G. 4. 1)

Sevgilinin saçı misk gibi kokar. Bu koku Çin ve Hıta ülkelerine kadar yayılıp oradaki atarlara kadar ulaşır. Sevgili saçının bu güzel kokusunu neşr edince attarlar işsiz kalır.

Neşr idüb nükhet-i giysûsunı tâ Çîn u Hıfâ

Kıldîñ 'athtarları kârdan âvâre şabâ (G. 2. 4)

Sevgilinin "leyl-i zülfü" divan şiirinde genel olarak Kays ile birlikte anılmaktadır. "Leyla"nın aynı kökten türemesi, sevgilinin saçının mecnunlara zincir olması, beyitlerde bu kelimeler üzerinden çeşitli anlam oyunları yapılmasını sağlamaktadır. Açıklamaya uygun olarak Enderunlu Mehmed Hamid Beg beyitinde sevgilinin siyah zülfünün hevesiyle perişan haldeki âşıkların sonunda Kays gibi sahraya niyetlendiğini söylemektedir.

Hevâ-yı leyli-i zülfüñle 'uşşâk-ı perîşân hâl

Mi□âl-i Kays âhîr 'âzim-i hâmûn olur cânâ(G. 4. 3)

Eski şiirimizde sevgilinin boyu "serviye" benzetilmektedir. Sevgili güzellik bağının sevisi olarak adlandırılır. Şâir, letafet ve güzellik bağının salına salına giden servisi olarak adlandırdığı sevgiliye beyitte bu uzun ve güzel boyundan ötürü diba kumaşı yakıştıır.

Ey serv-i bâğ-ı hüsn ü leţâfet dem-i hırâm

Dîbâ gerek bu kâmete hârâ neden revâ (G. 5. 4)

Hamid Beg, sevgilini boyunun o kadar düzgün olduğunu bu nedenle çimenin düzgün boylu taze fidanlarının serv-i kametin nazlı nazlı salınarak gidişine hayran olduğunu söylemektedir.

Nihâlân-ı çemen erbâb-ı tab'-ı müstakîm-âsâ

Hırâm-ı nâziña ey serv- kâmet mübtelâdur heb(G. 7. 2)

Âşığa eziyet eden sevgiliyi şâir, beyitinde yar ile âşığı farklı bir imaj içerisinde düşünerek ikisini bir arada mecliste içki içerken tasavvur etmektedir. Ama bu durumun ilginçliğini kendisi de bilmektedir.

Böyle bir bezm görülmüş mi 'aceb k'ânda ola

Yâr u 'âşık kadeh-i neşefde fezâ bir iki üç(G. 14. 5)

Şâir, sevgilinin kaşlarını kılıca benzettiği beyitinde, sevgilinin kaşlarını görünce terazinin üzerine kılıçlar konulmuş sanmaktadır.

Kaşlarıñ şandım görüb çeşmânı üzre ol mehiñ

Tîglerdür vaz' olunmuş vezne mîzân üstüne(G. 123. 3)

Hamid Beg, sevgilinin ok gibi kirpikleri ve kemana benzeyen kaşlarıyla uçan gönül kuşunu daima yaraladığını anlatmaktadır.

Tîr-i müjgân ü kemân ebrûlarıñla dem-be-dem

Kaşd idersiñ murğ-ı perrân-ı dil ü cân üstüne(G. 123. 4)

Divan şiiri geleneğini özümsemiş bir şair olan Hamid Beg'in yer yer farklı bakış açıları sergilediği görülmüştür. Sevgilinin gözleri siyahtır. Ancak Hamid Beg, sevgiliyi bazı beyitlerine "ala ve mavi" gözlü olarak tasvir etmiştir. XVIII. yüzyıl şâiri olması sebebiyle Enderunlu Mehmed Hamid Beg'in devrinin akımlarından etkilendiğini düşünmekteyiz. Nitekim Nedim'in şiirlerinde mavi gözlü sevgililere rastlanmaktadır. Hamid Beg'in Nedim'in çağdaşı olması, yeni bakış açıları geliştirmesinde devrinden etkilendiği noktasındaki görüşümüzü kuvvetlendirmektedir.

Şâir Hamid Beg, her gece sabah kadar âşığı uyanık tutanın mavi gözlü sevgilinin gamı olduğunu aşağıdaki beyitte ifade etmektedir.

Nûr-ı 'aynim ol iki çeşm-i kebûduñ gamıdur

Eyleyen tâ-be-seher her şeb bîdâr beni (G. 136. 2)

Enderunlu Mehmed Hamid Beğ sevgiliye büklüm büklüm kakülündeki sünbüllüğün ve kan dökücü mavi gözündeki şehlâlığın ne olduğunu beyitte sormaktadır.

Kâkül-i ham-der-hamiñda sünbül-i âsâlık nedür

Çeşm-i hûn-rîz-i kebûduñda o şehlâlık nedür (G. 38. 1)

Sevgilinin iki mavi gözüne naz sürmesi çekip âşığa kızgınca baktığını şâir aşağıdaki beyitte açıklamaktadır.

Dü çeşmân-ı kebûda kühl-i sitignâ-keş oldıkca

Gözüm nûrı bu giryâna bu nigâh-ı çeşm-ter itme (G. 120. 2)

Sevgilinin özelliklerinden biri de “hokka” ağızlı olmasıdır. Şâir beyitte sevgilinin hokka gibi ağzının Allah’ın kudret eliyle yakut incisinden yapıldığını düşünmektedir.

Dür-i yâkut ile maşnû’-ı yedd-i kudret olan

Fem-i cânâne mi ol hoşka-i dil-cû nedür (G. 40. 2)

Geleneğin dışına çıkarak sevgiliyi ala gözlü olarak düşünen Hamid’in beyitinde ala gözlü sevgilinin kendisini hevese tutsak ettiğini ve gönlünün bu heves kederinden incindiğini söylemektedir.

Bir âla gözli beni itdi giriftâr-ı hevâ

Oldı cân u dilim âzürde-i ekdâr-ı hevâ (G. 3. 1)

Şâir her fırsatta sevgilinin acımasızlığını, cevr ü cefasını anlatmaktadır. Beyitinde âşığa cefa verip gönlünü yakan, evler viran eden ve istiare sanatıyla “sultan” dediği sevgiliye karşı yardım istemektedir.

Cevr ile gönlüm yağan cânân elinden el-ğ yâ □

Hâneler vîrân iden sulţân elinden el-ğ yâ □ (G. 11. 1)

Sevgilinin geceleri şarap meclisinde ağyar ile olduğunu gündüzleri ise akşama kadar uyduğunu şâir aşağıdaki beyitte ifade etmektedir.

Gice bîdâr olub âgyâr iledir bezm-i şarâb

Şubhdan şâma dek ol mâhlikâ h̃âbdadur(G. 58. 3)

2.4.2.9.3. Rakib

“Âşık-maşuk-rakib” üçlününün üçüncü ve son ayağını “rakib” oluşturur. Âşığa karşı maşuk ile rakib bir olurlar. Sevgili, âşığı rakip ile kıskandırır. Rakip, sevgilinin aklını çelmek için elinden geleni yapar. Hamid Beg, divanında rakip için “ağyar, düşmen, ada, adû, köpek ” gibi sıfatlar kullanılmıştır. Şâir beyitinde, âşığın gönül okşayan sevgilinin mahallesine gitmeye niyetlenmesi üzerine rakibin köpek gibi arkasından bağırdığını ifade etmektedir.

Azm eyledikce kûyına ol dil-nüvâzımıñ

Âvâz ider rakîb peşîmden köpek gibi(G. 144. 7)

Rakibin köpek olarak vasıflandırıldığı başka bir beyitte şâir, rakibin köpek gibi üstüne hücum etmesi üzerine pabucunu ona fırlatıp süratle dama kadar çıktığını söylemektedir.

Üstüme Hâmid hücûm itdikde kelb-âsâ raķîb

Kefşimi elķa idüb sür'atle çıkdım bâma dek(G. 75. 6)

Şâir, düşmanların sevgilinin kırmızı dudağını öpmekten haz duyduğunu, bu durumun âşığın bağrını açılmış gonca misali kan olduğunu aşğıdaki beyitte anlatır.

'Adûlar kâm-yâb oldıkça bûs-ı la'l-i nâbîñla

Mi□âl-i gonca-i üşkûfte bağrım hûn olur cânâ(G. 4. 5)

Sevgili âşığı kıskandırmak için yabancılarla sohbet eder. Âşığa ise bakmaz bile. Hamid Beg, sevgilinin bu özelliğini "sevgilinin yabancılarla diz dize sohbet ettiğini ve bu nedenle Hamid Beg'in çaresiz vücudunun hüzünlendiğini" ifade ettiği beyitinde açıklamaktadır.

Varub zânû-be-zânû ğayrılarla şoĥbet itdikce

Dûrdan Hâmid-i bî-çâre -ten maĥzûn olur cânâ(G. 4. 6)

Hamid Beg, beyitte sevgiliden bir seçim yaparak ya düşmandan ya da aşktan çılgına dönmüş âşıktan vazgeçmesini istemektedir. Zira ki şâir aşk bahçesine ortakların uyuşamayacağını ifade etmektedir.

İmtizâc-ı şürekâ çünkü muĥabbetde muĥâll

Yâ 'adûdan yâ begim Hâmîd şeydâdan geç(G. 12. 9)

Rakib, âşığı sürekli sevgiliye gammazlar, âşık hakkında ileri geri konuşur. Sevgiliyi âşıktan soğutmaya çalışır. Hamid Beg, bu durumu "Madem rakip sana o yetimi gammazlar. Hamid o zaman (sevgilinin) yanına erişmeye izinli olabilir misin hiç?" dediği beyitinde tasvir etmektedir.

Mâ-dâm gamz ider saña âgyâr o bî-kesi

Hâmîd harîm-i vaşlîna me'zûn olur mı hiç(G. 13. 5)

Şâirin satranç oyununun taşlarını çeşitli hayallere konu ederek oluşturduğu gazelinde "âşık-maşuk-rakib" üçlüsü arasındaki ilişki divan geleneğine uygun olarak işlenmiştir. Gazelin beyitlerinden birinde, sevgilinin satranç oyununa başladığını gören takibin at gibi koşup seyretmeye geldiği anlatılmaktadır.

Bâzîçe-i şatranca ser-âgâz idicek yâr

Ât gibi koşub seyre gelür der-'akâb âgyâr(G. 28. 1)

Gazelin diğer bir beyitinde cefalar sevgilinin rakibe boyun eğip âşığı bir file değiştiği söylenmektedir.

Tâbî'olub efsûs ki igvâ-yı rakîbe

Bir file değışdi beni ol şûh-ı cefâkâr(G. 28. 4)

Rakib kötü söz söyleme, ortalığı karıştırma ve arayı bozma gibi durumlarda ustadır. Şâir beyitte kötü söz söyleyen düşmana güzel bir cevap verilmesi gerektiği zirâ kötü ağız kokusunu, anber kokusunun bastıracağını ifade etmektedir. Kötü söz söyleyen düşman ile beyitin ikinci mısrasındaki kötü ağız kokusu ve güzel cevapla anber kokusu arasında benzerlik oluşturmuştur.

Düşmen-i bed-gûyâ dâim vir cevâb-ı nîkter

Nefha-i murdârı zîrâ bûy-ı 'anber başdurur(G. 31. 6)

Rakip, âşığa cefa etmesi durumundan sevgilinin yanında yer alıp ona yardım eder. Hamid Beg, nazlı at sürücüsü olan sevgili ne zaman âşığı ayağının altında ezmeye başlasa rakibin gelip sevgilinin eline yular verdiğini söylediği beyit rakibin kalleşliğini anlatması bakımından önemlidir.

Süvâr-ı eşheb-i nâz olsa pâymâle beni

Raķîb o demde gelür destine zimâm virür (G. 33.3)

Rakib ile sevgilinin, âşığa karşı yaptığı işbirliğini anlatan aşağıdaki beyitte âşık rakip ile ne zaman kavga etse sevgilinin rakibin yanında yer aldığını ifade etmektedir.

Ne zamân eylesem âgyâr ile perhâş u cedel

Varrır anlar ile ol âfet-i devrân bir olur(G. 34. 3)

Rakibin "öküz"ahlaklı olduğunu söyleyen şâir Enderunlu Mehmed Hamid Beg, dostlarınase slenerek "gönül alan sevgilinin mahallesinden değnekle sürülemeyen öküz yaradılışlı rakibi neleyeyim" diyerek âşğın ipek kumaşının olduğunu belirtmektedir.

Sürülmez gâv-şeng say'-i ile kûyı dil-ârâdan

Raķîb-i gâv-sîret neleyim dostlar perendim var (G. 47. 4)

Hamid Beg, rakibi çirkin vücutlu biri olarak görüp onunla hamam zevki eyleyen sevgili yüzünden âşğın içinin gam ateşiyile hamam ocağı gibi olduğunu söylemektedir.

Raķîb-i ziş-tenle eylenden zevķ-i ger mâbe

Derûnum âteş-i cân- süz-ı gamla külhân olmuşdur (G.47.4)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ENDERÛNLU MEHMED HÂMİD BE Ğ DÎVÂNI(TRANSKRİPSİYONLU METİN)

3.1. NÜSHANIN TANITILMASI

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg Dîvânı, T.Y. 9767 DVD numarası ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonunda kayıtlıdır. Dîvân talik yazı türü ile yazılmıştır. 43 varaktan oluşan dîvânın cildi vişne çürüğü renginde, sırtı kahverengi, kenarları işlemelidir.Ciltte tahribatlar meydana gelmiştir.Divanın içi çift ve müzehheb cetvelli içte sütunlar bulunmaktadır. Kağıt tipi fil dişi rengindedir. Orta aharlı, kenarları kırmızı çizgilidir ve aynı zamanda der- kenar mevcuttur. Dîvânın her sayfasında 13 satır bulunmaktadır.

3. 2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Tablo 4: Transkripsiyon alfabesi

Transkripsiyon	Alfabesi		
ا	â / e / a	ض	z, đ
ب	b	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ

ث	□	ع	'
ج	c	غ	g
ح	ħ	ف	f
خ	□	ق	q
د	d	ك / ك	ŋ/ k
ذ	z	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	ه	h/ e /a
ش	ʃ	و	v/u/o/ü/u
ص	ʂ	ي	y/i

Bimillahirrahmanirrahîm ve bihi ve'l 'avnillah

KASİDELER⁴⁴

(1)

Me fâ' i lün/ fe'i lâ tün / me fâ' i lün/ fe' i lün

Göñül bu gam ne meserret zamânıdur demidür

Şafâ-yı kalb ü şetâret zamânıdur demidür

Türâb-ı señg-i gamı kıl ihâta sîneñden

Ķudûm-i şâdiye hürmet zamânıdur demidür

Ķubâr-ı gerdiñi çârub-ı sa'yla pâk it

Vülûc-ı şâh-ı beşâret zamânıdur demidür

Yer eyle sâgarı şahbâyı tâb-ı şâdî ile

Ki inşikâ-yı harâret zamânıdur demidür

Tedârük ü nesaĶ-ı bezmde kuşûr itme

Bu demler 'aysla 'işret zamânıdur demidür

Çü kays-ı serserî şahrâ-nevered-i 'aşĶ olma

Ķu'ûd-ı künc-i ferâgat zamânıdur demidür

⁴⁴ Klasik divan tertibine uymak için nüshadaki kasideler başa alınmıştır.

Şefâ icün çü müneccim dem ihtiyâr itme
Anıñ hemân ki bu sâ'at zamânıdur demidür

Seni bu mertebe terğîb-i zevkıñ aşlıñ 'aceb
Bilür misin ki ne hâlet zamânıdur demidür

Añılmaz ism-i kedûret sarây-ı şâhîde
Bu hîn def'-i kasâvet zamânıdur demidür

37a Nedir bu söz ü sükûtuñ mi□âl-i pervâne
Açıl çü bülbül-i şoḥbet zamânıdur demidür

Saña netîce ḥamûsı degil sezâ vü revâ
□enâyı-gân-ı 'inâyet zamânıdur demidür

Sütûde-kâr-ı sileḥdâr-ı şâh-ı 'âdil kim
O kenz-i re'feti midḥat zamânıdur demidür

Budur o mihr-i ziyâ baḥş-ı burc-ı devlet kim
Gören dir anı izâ'et zamânıdur demidür

Maḥall-i şemse-i kâpûṭına olub mümkün

Virilse mihr ile ziynet zamânıdur demidür

Aña temâruḡ-ı zer-târ-ı pûd-ı nevler ile

Döşense ḡaşr-ı sa'âdet zamânıdur demidür

Med ile mihre virün pir-i peyâm gelsünler

Rükn-i devlete ḡidmet zamânıdur demidür

O nîk-ḡaşlet ü ef'âle itse 'arz-ı cemâl

Hemîşe şâhid-i rif'at zamânıdur demidür

Şokulsa cânib-i destâr u re'si devletine

Gül-i ḡadîḡa-i 'izzet zamânıdur demidür

Cibîn rif'at u mecdinden itse vaḡt-i seḡer

Ṭulû'-u mihr-i nebâhet zamânıdur demidür

Seriñ bu mertebe taşdı' eylemezdim lîk

Hücûm-ı ceyš-i ṡabî'at zamânıdur demidür

O şâ'irim ki benim mülke nazmı temlîke

Virilse destime ḡüccet zamânıdur demidür

O nâzimem ki baña ser-fürû iderlerse

Ser-â-ser ehl-i belâgat zamânıdur demidür

Bu nev kâsîdeden â'lâya kimse kâdir ise

Baña o demde hasâret zamânıdur demidür

Dırâz itme yeter ğayrı Hâmidâ sühanı

37b Duâ- karîn-i icâbet zamânıdur demidür

O ber-güzîde-i şâh-ı cihândan yârab

Nihân- vech-i küdüret zamânıdur demidür

Vücûd-u mekremet-âlûdını elemlerden

İlahi hıfz-ı hırâset zamânıdur demidür

Be-ħağ-ı bâ' i ̣ kevn ü mekân u mevcûdât

O nîkhûya selâmet zamânıdur demidür

(2)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

40a Şeh-i 'âlî nazar 'Abdü'l-Hamîd-i 'âdil ü ekrem
 Odur dil-i mürdegân-ı pençe-i âlâma İsâ-dem
 Müdemmer eylesün 'âdâ-yı dîn ü devletin mevlâ
 Be- hakk-ı hazret-i İsâ bin hazret-i Meryem
 Kemâl-i rey ü idrâki virür duyanlara hayret
 Aristo vü Felâtûn olsalar mevcûd der- 'âlim
 Bu ol şâhib-temeyyüz ehl-i istidâd ü dânişdür
 Ki farṭ-ı fehmiyle iz'ânına hayrân olur âdem
 Bulur her emre istiḥdâm içün bir şâhib istiḥkâk
 O şâhenşâh ez-ṭarf-ı cenâb-ı kibriyâ mülhem
 Huşûşâ bir silehdâr-ı yegâne itdi kim peydâ
 Füzûni-i sehâ vü cevdetine reşk ider ḥâtem
 Semiyi-i faḥr-i 'âlem ya'ni âga-yı Muḥammed kim
 Gelür cûşa hemîşe baḥr-ı elṭâfı miḳâl-i yem

Budur ol şâhib-i fikr-i dakîk ü hurde-tedbîr
 Olur yek re'yine billah küşâde şad-hezârân fem

 İdelden perde-dâr-ı şarh-ı avn-i hazret-i mevlâ
 Harîm-i rif'at ü ikbâl ü mecde zâtını maḥrem

 Veli ni'metin her lahẓada bir ḥayra sevḳ eyler
 O ser-tâc-ı ḥayır-h'ahân-ı 'âlem 'ârif-i mülhem

 Bu eḳnâda ḥuşûşâ şâh-ı gerdûn-pâye vü taḥtî
 Nice ḥayr-ı celîle itdi sevḳ ol ekrem ü 'âzem

 Ki ez-cümle ḥazîne ile kîlâr u seferliye
 Âġâyân-ı Galaṭayla teber-dârâna yek ser hem

 Ricâ idüb şeh-i rûḥ-ı cihân 'Abdü'l-Ḥamîd Ḥâna
 Ramazâniyye nâmı ile itdirdi ve zâ'if zam

 Dahî sakf-ı ḥazîne keḳret-i hîzümle olmışdı
 Miḳâl-i kâmet-i pîr-i firâvân-sâl-i ḥam-der-ḥam

 Kulûb-ı nâsdan ol ḥavfı def 'aten eyledi

Binâ-yı mahzen nola ol esrâr u dil-i mahrem

40b Hüdâ bu nev'a hayrâta muvaffak eyleyüb zâtın

Mekîn itsün anı kâşâne-i iclâlde her dem

Cenâb-ı kibriyâ mir'ât-i kalbin eylesün mahfûz

Müdâm ez-rûy-ı zîşt-i merd-i âlâm u humûm u 'umûm

Muhaşşal Hâmidâ 'âdâlarınıñ hâne-i cismi

Ṭutuşsun muḥterik olsun miḳâ-i sîne-i muğrem

Çıķub heb şâha-yı nazma didük târîḥ-i ra'nâsıñ

Du'â ile seni yâd eylesünler her zamân her dem (1188)

(3)

Târîḥ-i vilâdet-i sulṭân Meḥmed ibni sulṭân 'Abdü'l-Ḥamîd Ḥân

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Şeh-i vâla-himem kîmyâ nazar 'Abdü'l-Ḥamîd Ḥân kim

Nigâh-ı nîm luṭf eyleser hâliş zer olur âhen

O şâhen-şâh-ı şâhib-cûd u 'irfân u ḳadr-dâniñ

Zamânında bi-ḥamdillah mükerrerem cümle şâhib-fen

Zer-efşânî-i destin böyle her dem bî –sebeb şanma

Resimdür şâhlar âhız-ı du'â eyler gedâlardan

Selâṭîn-i cihân içre buña maḥşûşdur olmak

'İbâdullahıñ emri rû'yetinde der-miyân-ı dâman

Şafâ-yı nehr-i luṭf u 'adlînüñ feyziyle münbiddir

Bütün her bostân ü her murğ u her bâğ u her gülşen

Nesîm-i luṭfı bir gûne vezân kim rûy-ı deryâda

Küşâd itmez niçe demlerdür aşḥâb-ı süfun yelken

Muvaffak eyleyüb ḥallâḳ-ı 'âlem her 'umûrında

Vü hem bir nâzenîn şehzâde virdi çün gül-i gülşen

Refû itse anıñ ḥayyât-ı gerdûn lâyıḳ u çeşbân

Vücûd-ı pâkine evrâḳ-ı gülden nice pîrâhen

Temâşâ-yı cemâl-i pakiñe olduḳda ruḥşat-yâb

Derûnı yandı mihriñ reşk ile nezzâre eylerken

41a Muḥaṣṣal öyle bir şehzâde-i 'âlî nazardur kim

Nigâh itse olur gül-zâr-ı hoş-bu âteş-i gülhen

Ṭulû'ın gûş idüb gitdi 'inân-ı ihtiyâr elden

Kümeyt-i ṭab'ımı Ḥâmid fezâ-yı nazma şaldım ben

Bu târîhe gelince nâ'im-i ḥasret idi 'âlem

Veli sulṭân-ı Mehmedle heb oldı dîdeler rûşen (1190)

(4)

Târîh-i sâl-ı cedîd der-sitâyiş-i ḥazret-i 'Abdü'l-Ḥamîd dâime mülkühu

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Saye-i rabü'l 'alîm 'Abdü'l-Ḥamîd Ḥân-ı kerîm

İde Allah-ı raḥîm i'tâ necât ol ekmele

Câlib-i kalb-i gedâ vü ṭâlib-i ḥayr-ı du'â

Ġâlib-i ḥilm ü seḥâ şâhân-ı pâk-i evvele

Ṭâli'mes'ûd ile kesb-i şafâ vü sûd ile

Şâhid-i maḫşûd ile her bâr gezsün el ele

Seyf-i âteş-bârıyla zabt eyleyüb 'âlemleri

Hancer-i ser-tîz-i kahrı düşmeniñ bağrın dele

Vâşıl-ı ömr-i tabi'i eyleyüb hak zâtını

İde bu sâl-i nevi meymûn o şâh-ı 'â'dele

Sen mekîn-i taht-ı zer naqş-ı sâ'adet ol hemân

Bî-'aded zi'l-hicceler gidüb muharremler gele

Var nigâhında o haşiyet ki ey rûh-ı cihân

Yek-nigâh itseñ olur gülbin-i pür âteş(în)⁴⁵

Sâha-yı devletde rahş-ı rif'atıñ cevlân idüb

Mülket-i 'adâ-yı bed-fercâme düşsün zelzele

Sûd yokdur sâha-yı nazm içre bir suhan

Zâtıña lâyıq eger evşâf için biñ yıl yele

Medh-i ahlâk-ı Hamîdiñ mümteni'dür bir kişi

Mâlik olsa her ne rütbe tab'-ı pâk-i ecmele

⁴⁵ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

41b İdelim gayrı bu hoş mışra'la ithâm-ı kelâm
 Rûy-ı miñnet dîdesinde dûr ola şad-merhale
 Hâmidâ tekmîl idüb târîhim idüb vaz'-ı ceb
 Şâhid-i mâh-ı muharrem kal'aya girdi hele (1190)

(5)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Şeh-i gerdün vâkâr Abdü'l-Ĥamîd mekremet-güster⁴⁶

Müdâm enhâr-ı lütf-ı bâğ-ı dehre olmada cârî

Budur ol pâdişâh-ı nâm-ver kim şevketin şorsan

Cem ü İskender ü Dârânîñ aşlâ yoğdur inkârı

Sefâ vü cûdîñı seyr eyle o şâhîñ ki kîlârîñ

⁴⁶ Vezin bozuktur.

Hemân ta'mîrini bir sözle aldı silehdârı

Emîn-i mîr-i 'âlî-şân ki geldi kendisü bizzât

İki revzenle ol dem itdi rûş-ı şahn-ı kîlârı

Ocâğıñ hem dahî şîrvânını tevsî'a ol zâtıñ

Sebeb kıldı vücûdu mekremet-âlûdını bârî

Bu şâh mıdur muvaffaq olmaya kim her 'umûrında

Ki hiç eslâfınıñ yokdur bu resme hayr-ı â□ârı

Meger gerçek imiş haqında dirlerdi zamânıyla

Hemîşe luţf u ihsân u mürüvvet itmedür kârı

Haţâyâne düşürdü aña Hâmid böyle târîhi

Teraĥĥüm eyleyüb yapduñ kulub-ı ehl-i kîlârı (1188)

GAZELLER

(1)

Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lün

1b Künc-i 'uzletdir sarây-ı vâsi'-i devlet baña

Halkdan olmağdur nihân (çün pâye-i) ⁴⁷izzet baña

İmtizâc-ı âteş-i kibrît ger kâbil ise

Eylemek nâ-ehl ile mümkündür ünsiyet baña

Görmesem çekmem teessüf ba 'de-zîn peymânemi

Viridi 'aşq-ı dil-rübâ bir gûne keyfiyyet baña

Âfitâb-âsâ itmeseñ gerçi sen 'arz-ı cemâl

Mâni'-i nezzâredir ammâ begim hayret baña

Olmayam râh-ı temennâda kadim âzürde tek

Hâmidâ eylemek ne lâzım cûy-veş sür'at baña

(2)

Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lün

Güzer eylerseñ eger kâkül-i dil-dâre şabâ

Kerem it tesliye-bağş ol dil-i gam-hû'âre şabâ

Mû-be-mû yokla girihhâ-yı ser-i zülfini bağ

Var mı âzâdegi-i murğ-ı dile-çâre şabâ

⁴⁷ Nüsha ve vezin gereği metin tamiri yapılmıştır.

2a Dil düşer 'ârızına zülfünü tahrîk itme
 Yanar ol murğ-ı hoş elhânı şaķın nâre şabâ

Neşr idüb nûkhet-i giysûsunı tâ Çîn u Hıfâ
 Kıldıñ 'aţtarları kârdan âvâre şabâ

Peyğam-ı yâr ile gül gül girer iseñ gözine
 Hâmid-i zâr u perîşân dil-i bî-dâre şabâ

(3)

Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fâ ' lün

Bir âla gözli beni itdi giriftâr-ı hevâ
 Oldı cân u dilim âzürde-i ekdâr-ı hevâ

Sâkiyâ câm-ı meye pâre-i sîh vaz' eyle
 Yaķdı ben hâkî tuţuşdurdı meded nâr-ı hevâ

' A be□ endîşe-i tedbîre tabîbâ düşme
 Nâ-pezîrâ-yı devâdır dil-i bîmâr-ı hevâ

Âh idüb dil gül-i ruhsârıñ içün kan ağlar
 Dem çeker pâdişehim bülbül-i gülzâr hevâ

Ser-firâz olmağ için Hâmidi eyler her bâr

O nihâl-i çemen- ârâyı bahâr - zâr-ı hevâ

(4)

Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün

Cemâl-i mehveşîñ seyr eyleyen meftûn olur cânâ

Düşüb zülf-i siyâhîñ kaydına mecnûn olur cânâ

Ta'b çekme merâmîñ bendeñe ihsân dilerse

Göñül bir nîm-nigâh lütf ile memnûn olur cânâ

Hevâ-yı leyli-i zülfüñle 'uşşâk-ı perîşân-ñâl

Mi□âl-i Kays âñir 'âzim-i hâmûn olur cânâ

Kızardıkça gül-i nev- ñîz-i rûyîñ tâbîş-i mülden

Figân-ı 'andelîb-i ñâtırım efzûn olur cânâ

'Adûlar kâm-yâb oldıkça bûs-ı la'-i nâbîñla

Mi□âl-i gonca-i üşkûfte bağrım ñûn olur cânâ

2b Varub zânû-be-zânû gayrılarla şöñbet itdikce

Dûrdan Hâmîd-i bî-çâre -ten mañzûn olur cânâ

(5)

Mef ' û lû / fâ ' i lâ tû / me fâ ' î lû / fâ ' i lûn

Seyr-i ruḥîñla kâm ala â'dâ (ne)⁴⁸den revâ

Eller bu gül-sitânı temâşâ neden revâ

Dil bezm-i ğamda tâ-be-key itsün fiġân-ı zâr

Meksûr-ı seng-i hecr ola minâ neden revâ

Ol tıfl-ı 'işve keşti-i nâza süvâr olub

İtmek sirişk-i çeşmimi deryâ neden revâ

Ey serv-i bâġ-ı ħüsn ü leṭâfet dem-i ħırâm

Dîbâ gerek bu kâmete ħârâ neden revâ

Sen şîşe-i ümîd-i dil-nâ-kesâne zîb

Olmaḫ hemîşe ey gül-i ra'nâ neden revâ

İtmek revân dîdelerinden sirişk-i ħûn

Hecr-i ruḥîñla Ḥâmid-i şeydâ neden revâ

⁴⁸ Nüşa ve vezin gereġi metin tamiri yapılmıştır.

(6)

Müs tef 'i lün/ Müs tef 'i lün/ Müs tef 'i lün/ Müs tef 'i lün

Var söyle ey bâd-ı şabâ ol yâr-ı cân-ı bî-vefâ

Mağşûş cevri itme baña bir vechle düşmez aña

Kâr itdi firkat cânıma rahm eylesün efgânıma

Bir lahza gelsün yânıma derd-i dile kılsun devâ

Ellerle 'azm-ı gül-sitân itdikce ol serv-i revân

Ben eylerim âh u figân der-güşe-i derd ü belâ

O bâde-i nâzla mest seng-i cefâ atub be-dest

Câm-ı dili kılsa şikest bî-çâreden çıkmaz şadâ

Ey Hâmid-i şâhib-i emel rabt-ı dile virme hâlel

Hâkdan ümîdiñ kesme gel vâsi'dir eltâf-ı Hüdâ

Harfû'l-Bâ

(7)

Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

3a Gelen bu dehr-i dûna 'âzim-i râh-ı bekadur heb

Huşûl-ı kâm için say'-ı hevesler bir hevâdur heb

Nihâlân-ı çemen erbâb-ı tab'-ı müstakîm-âsâ
Hırâm-ı nâziña ey serv- kâmet mübtelâdur heb

Esüb maşsûd-ı müşg-i zülf-i zer-târdan revân
Beni hâtîr- perîşân eyleyen bad-ı şabâdur heb

Tabîbim hâtîr-ı mecrûhuma merhemzen-i vaşl ol
Esîrân-ı 'ilel zirâ ki muhtâc-ı devâdur heb

Gam-ı müfreṭ helâke Hâmid âbâdî olur çünkim
Benim bu ' âlem-i fânide endîšem şafâdur heb

Harfû't-Tâ

(8)

Me fâ'î lün / Me fâ'î lün / Me fâ'î lün / Me fâ'î lün

Tabîbim vaḳt-i istiḡnâ degildir luṭf u iḡsân (it)⁴⁹

Gelüb derd-i dil-i bîmârîma vaşlıñla dermân it

Şabâ bûy-ı lâṭifiñ sâkinân-ı Çine 'arz itsün

Çıkar zîr-i külehten zülf-i müşginiñ perîşân it

Saña lâyıḳ budur yek rûz-ı çârdehde ey meh-rû

Berây-ı 'âşıkân intizâm-ı tertîb-i dîvân it

⁴⁹ Katip tarafından yazılması unutulmuştur. Redife göre metin tamiri yapılmıştır.

Seyâhet eyleyüb dil 'âlemi 'aşkıñla âhîr-kâr
 Vañan-gîr oldı kûyînda varub tekrîm-i mihmân it

Begim kim ÷a'n iderse Hâmîd-i gam-h'âre 'aşkıñla
 Cemâlüñ aña bir kez 'arz idüb bî-hoş ü hayrân it

(9)

Me fâ ' i lün / fâ ' i lâ tün / me fâ ' i lün / fe ' i lün

Mekun kıyâs ki h'atı-ı 'izâr-ı cânânest

Keşîde ebr-i bahârı ki bir gülistânest

Tüyek-i 'izâr dil- efrûz âteşin dârî

Dil sipîhr-i çehârüm zi-reşk-i sûzânest

3b Ruñet zigriye men reng u bûy-ı hoş yâbed

Demîdegi gül ü lâle-hâ zi-bârânest

Be-fîkr-i zülf-i siyehkâr-ı müşi bûy-ı turâ

Fütâd -gân be-dâm-ı belâ esîrânest

Be-Hâmîd 'arza künî ger-helâl ebrûyet

Dileş be-endâm-ı urâ fedâ vü kurbânest

(10)

Mef' û lü/ fâ ' i lâ tün / mef' û lü / fâ i lâ tün

Ey âh itme te'sîr ol şîve-kâra raḥm it

Bağışla ol perîyi 'uşşâk-ı zâra raḥm it

Râh-ı cefâda pâmâl itme semend-i nâza

Ey şehsüvâr-ı nâzım ben hâksâra raḥm it

Terk itdi hânesin dil oldı muḳîm-i kûyîñ

Mahcûr-ı bî-nevâ-yı dâr u dîyâra raḥm it

Oldım niçe zamândır maḥmûm-ı nâr-ı hicrân

Bul ey ṭabîb-i cânım bu derde çâre raḥm it

Hışm ile olma şâhım tîğ-i nigeḥ keşîde

İtme dil-nizârım gel pâre pâre raḥm it

Hâmid gamıñla giryân deşt-i cefâda pûyân

Olmaḫ revâ mı her an ol bî-karâra raḥm it

Harfû'□- □â

(11)

Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lün

Cevr ile göñlüm yağan cânân elinden el-ğ ıâ □

Hânele vîrân iden sultân elinden el-ğ ıâ □

'Âşık-ı gamh'ârına va'd-i vişâlınden dönen

Bir felek meşreb meh-i tâbân elinden el-ğ ıâ □

Bir dür-i baħr-ı melâhat hasretiyle rûz u şeb

H'âba varmaz dîde-i giryân elinden el-ğ ıâ □

Dilde sultân-ı gamıñ bağrım kebâb eyler müdâm

Tarh-ı teklîf itmeyen mihmân elinden el-ğıyâ□

4a El-ğ ıâ □ e ığ ıâ □ e ığ ıâ □ e ığ ıâ □

Hâmidâ bir âfet-i devrân elinden el-ğ ıâ □

Harfû'l-cîm

(12)

Fe'i lâ tün / Fe'i lâ tün / Fe'i lâ tün / Fe'i lün

Göñül endîşe-i giysû-yı dil-ârâdan gec

Şeb-i deycûr-nişîn olma o sevdâdan gec

İtmeden âbhîre-i 'aşk dimâğ-ı muhtel

O cefâ-pîşeden ol zülf-i semensâdan gec

Gülşen-i 'ömre vezân olsa gerek bâd-ı ecel

Gûş-ı cân aşma hezâra gül-i ra'nâdan gec

Ziynete şarf-ı nigâh eylemez erbâb-ı kemâl

Yüri var nev-hevesim atlas u dîbâdan gec

Sen dilâ haste-i teşvîr-i muhabbetsiñ ezel

Gel taleb-kâr-ı dârû-yı eñibbâdan gec

Rûymâl it k'o kadar kılmaya cây-ı hâli

Meded ey eşk-i revân kûy-ı dilâradan gec

Yârdan sa'y ider âhbâb beni tebrîde

Dimede Kıaysa nedir fâ'ide Leylâdan gec

Zevrak-ı nâz u sitignâya süvâr oldıkca

Hûn-ı nâ-ka'r sirişkim gibi deryâdan gec

İmtizâc-ı şürekâ çünkü muhabbetde muhâll

Yâ 'adûdan yâ begim Hâmid-i şeydâdan gec

(13)

Mef ' û lû / fâ ' i lâ tû / me fâ ' î lû / fâ ' i lûn

Şâyân-ı vaşlîñ 'âşık-ı maḥzûn olur mı hic

Dil-ḥ'âhîñ olmayan saña maḥrûn olur mı hic

Fikr-i vişâl ü bîm-i firâkîñ yeter sebep

' Âşıkların ' abe□ yere m ecnûn o l u r m ı h i c

Sermest olan şarâb-ı leb-i la'l-i yâr ile

Meyâl-i nûş-ı bâde-i gülgün olur mı hic

4b Bâğ-ı melâhat icre görüñ feyz-i eşkimi

Yârimdan özge kâmet mevzûn olur mı hic

Mâ-dâm gamz ider saña âgyâr o bî-kesi

Ḥâmid ḥarîm-i vaşlına me'zûn olur mı hic

(14)

Fe ' i lâ tûn / Fe ' i lâ tûn / Fe ' i lâ tûn / Fe ' i lûn

Tövbeler itdim ise cürm ü ḥaḥâ bir iki üç

Yeter ey şûḥ yeter cevri ü cefâ bir iki üç

Dergehiñde dil ü cân bir de bundan kâfi
Sıklet-i ğayra ne hâcet nüdemâ bir iki üç

Nâle-i vâh ile zâr eylemede hecr-i güle
Bulunur mı bu kûlîñ gibi şehâ bir iki üç

Firkat-i cevri-i destim cânıma geçdi sâķî
Câm şun baña be-ķavl-i hükemâ bir iki üç

Böyle bir bezm görülmüş mi 'aceb k'ânda ola
Yâr u 'âşık ķadeh-i neşefde fezâ bir iki üç

'Âşķıma oldu bu eşyâ-yı □ülâle bâdî
Çeşm ü hâl-i siyeh ü zülf düta bir iki üç

Olsa lâyıķ bu nev- îcâdıña peyrev Hâmîd
Mîr Nâşîd gibi pâkîze-edâ bir iki üç

(15)

Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lün

Gerçi terk-i şöhet-i cân-baħş-ı yâr itmek de güc
Çâķ çâķ bürde-i nâmus u 'âr itmek de güc

Emr-i müşkil şabr-ı cân-sûz cefâ-yı dilrübâ
Fâriğ-i seyyâh-veş terk-i dîyâr itmek de güc

Mübtelâdan müctenib bir şûha düşdi şimdi dil
Gizlemek 'aşk-ı belâ vü âşikâr itmek de güc

Gülşen hoş nükhet-i 'aşkıñ şafâsı bî-bedel
Dem-be-dem bülbül-veş amma âh u zâr itmek de güc

5a Fikr-i zülf ü gerdeniñ ihrâc-ı hâtır itmesem
Hâmid ol endîşe-i leyl-i nehâr itmek de güc

Bâbü'l-hâ

(16)

Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lün

Konsa şahrâ-yı dile ceş-i firâvân-ı ferah
Deştimiz olsa bizim menzil-i sulţân-ı ferah
Olmadık biz daği eller gibi gülçîn-i merâm
Bâğ-ı ümîdimize düşmedi bârân-ı ferah

Ey şeh-i mülk-i şefâ bâşın için irsâl it
 Reh-zenân-ı gamiñ ibâğına fermân-ı ferağ

Çarğ-ı ümmîdimize ziynet ü ferd virmez mi
 Görinüb bir gicesi bâmina tâbân-ı ferağ

Şunmadı sâķî-i devrân bize bir kerre dîriğ
 Mül-i neşâd ile tölî sâğar- rahşân-ı ferağ

Çekme ğam bir gün olub baħr-ı şefâ ğavvâşı
 Hâmîd iħrâc ideriz taşraya mercân-ı ferağ

Harfû'l-ĥâ

(17)

Fâ ' i lâ tün/ Fâ ' i lâ tün/ Fâ ' i lâ tün/ Fâ ' i lâ tün

Nazra-i ibâha mazhardur o zülf ü ĥâl ü ruğ
 Müşğ-i ezferdür dü 'anberdür o zülf ü ĥâl ü ruğ

Birisi hem-reng-i la'l ü ikisi hem-reng-i midâd
 Lâyık-ı taħrîr-i defterdür o zülf ü ĥâl ü ruğ

Dilberân-ı ğayrıda seyr itm ed m em □â ln i
 Cümleden behcetde ber-terdür o zülf ü ĥâl ü ruğ

Dil viren'âşık saña mümkün⁵⁰ mi şeydâ olmamak

Ahazân-ı 'aqlı ez-serdür zülf ü hâl ü ruḥ

Hâmid-i zârîñ zebânında bâ-ḥalâş-ı derûn

Rûz u şeb vird-i mükerrerdür o zülf ü hâl ü ruḥ

Harfû'd-dâl

(18)

Mef ' û lü / fâ ' i lâ tû / me fâ ' î lü / fâ ' i lün

5b Çâh-ı elemden itmez idim ben necât-ı ümîd

Ger olmasa nihâyet leyl-i siyeh-i sefîd

Magbûn-ı va 'd-i düşmen rû-be-râh-ı mekr olub

Cevr ü cefâlar itdi baña müddet-i medîd

Bir kerre bûs-ı pâyiñe şâyeste olmadık

Ey mâh-ı burc-ı ḥüsn güzâr itdi bunca 'ıyd

Olsun esîr o derde ki dârûsı mümteni'

Senden bu ḥaste- ḥâtırı itdiyse kim ba'îd

⁵⁰ Vezin icabı takdim- tehir yapılmıştır.

İrsâl-i nâmeden sebebi ictinâbımñ
 Tek görmesün cemâlini ol mehveşiñ berîd

Ref-i niķâb-ı rûyınıñ endîşesin raķîb
 Zann itme Hâmîd ider âhbâba der-kidîd

(19)

Fâ ' i lâ tûn/ fe ' i lâ tûn / fe ' i lâ tûn / fâ ' lûn

Ey benim rişte-i pür-tâb ü tûvânım câvîd
 Bâ ' i □ derd-i dilim âh ü figânım câvîd

Çoma tenhâ şeb-târîk-i firâkıñda dili
 Rûşen it dîdemizi mihr-i cihânım câvîd

İtme â'dâmı helâkimle kerem kıl ihyâ
 Benden ayrılma meded rûh-ı revânım câvîd

N'ola vaşf-ı deheniñ itsem 'ayânen taħrîr
 Fâş oldu olacaķ râz-ı nihânım câvîd

Rûy-mâl kâdemiñ çün tolaşur gülşende
Niçe demdir bu benim eşk-i revânım câvîd

Ateş-i 'aşkı ile sende bir âyîne-ruhıñ
Bilürüm sühtesiñ tûtî-i zebânım câvîd

Bu sühân-ı sâzi-i murğ dil-i nâlâna sebeb
'İtibârundur eya gönçe-dehânım câvîd

6a Kılma endâhte-i sâha-i pehnâ-yı firâk
Tîr-veş Hâmidi ey kâşı kemânım câvîd

Harfû'l-zâ

(20)

Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün

Derûn-ı sînede fikr –i dehâniñ vardur sensiz

O nükte söylenmez kimseye esrârdur sensiz

Bezimde şüret-i 'uşşâk-ı zâra ey kâdi mevzûn

Delinmiş bağı çün âvâze-i bîmârdur sensiz

Etibbâ-yı zamâna ser-te-ser tedbîrine 'âciz

Felekler başım üzre 'illet-i devvârdur sensiz

Ruḥ-ı ân sîne-i zülfiñ ile hem-reng ü hem-bûdur

Gül ü sünbül tehi mi zîver-i destârdur sensiz

Hezârân dilber-i meh-peyker ise çâr eṭrâfım

Gözümde her biri bir şûret-i dîvârdur sensiz

Beyâz-ı çeşmimiñ çarḥ-ı siyâhı ebr-i çâpük-rev

Sirişk-i ḥasretim ârâmsız (emṭârdur)⁵¹ sensiz

Nola itse tevaḳḳuf her ḳademde rehrev olduḳca

Ten-i Ḥâmidde her mûy-ı sebük bir bârdur sensiz

(21)

Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lün

'Âşk yaḳdı cânım îcâd olmadan 'âlem henüz

Sîneme ṭâğ açdılar nâbûd idi merhem henüz

Sîne-i bî-kesine mühr-i muḥabbet başdılar

Bî-nişân ü nâm iken ḳırṭâs ile ḥâtem henüz

⁵¹ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Rûhum eylerdi figân ol vaq'a-i cân-sûz icün
Halk şâh-ı kerbelâya tutmadan mâtem henüz

Bâde-i şîr-efken-i 'aşkıñla ben sermest idim
Neş'e dâr-ı sâgar-ı hestî degilken Cem henüz

Âfitâbım eylemişdi bir seher 'arz-ı cemâl
Bunca demler geçdi çeşmânımda bâkî nem henüz

6b Ey kemân ebrû hadeng-endâz-ı müjgân olma kim
Irq-ı dilden neşter-i gamzeñle çârî dem henüz

Yûsuf –âsâ tıfl-ı dil düşmüşdi çâh-ı mihnete
Pîr-i Ken'ân olmadan Hâmid esîr-i gam henüz

(22)

Me fâ' î lün/ me fâ' î lün/ fe'û lün

Muhabbet seng-sârından geçilmez

O şahrânıñ gubârından geçilmez

O bî-rahmıñ seher kûyına vardım

Göñüller âh u zârından geçilmez

Hüdâ nâdâna devlet virmesün hiç

Edâsından vaķârından geçilmez

Şafâ-yı meygede inkâr olunmaz

Şarâb-ı hoş-güvârından geçilmez

Ser-i kûyında Hâmîd râhat olmaz

O gül-zârîñ hezârından geçilmez

(23)

Me fâ' i lün/ fe' i lâ tün/ me fâ' i lün/ fe' i lün

Hevâ-yı hâtt-ı 'izâr ile âh ü zâr iderüz

Müdâm eser şavurur dehr-i pür-gubâr iderüz

Bezimde la'-i lebin bahşını 'ayânen idüb

Nühüfte-râzımızı halka âşikâr iderüz

'Aceb degil mi bu kim ol per'yi da'vet idüb

Gelince meclise 'arz-ı merâma 'âr iderüz

Dükân-küşâ-yı ser-i çârsû-yı 'aşk oldıķ

Netfesi ya ziyân eylerüz ya kâr ider (üz)⁵²

⁵² Katip tarafından yazılması unutulmuştur. Redife göre metin tamiri yapılmıştır.

Tüvân-neyâver-i bâd-ı şabâ iken kaddi

O naḥl-i nâza varır kendimizi bâr iderüz

Uşûl ile boşanur Hâmid-i dil-i şeydâ

7a Ne dem ki beste-i zencir-i zülf-i yâr iderüz

(24)

Fe ' i lâ tün / fe ' i lâ tün / fe ' i lâ tün / fe ' i lün

Eylerim 'azm-i dükâkîn-i ṭabîbân şeb ü rûz

Ararım derd-i dil-i zârıma dermân şeb ü rûz

Zülf-i dildâr mıdur âḥterimiñ ḥükmü midür

Nedür âyâ bu perîşân-sâmân şeb ü rûz

Nev-nihâlim beni zâr itmege her bâr-ı maṭar

Yağsa pûsîde olur biḥ-i nihâlân şeb ü rûz

Seyr-i çeşmân-ı siyâhıñ için ey nûr-ı başar

Âhuvân deşt-be-deşt olmada pûyân şeb ü rûz

Hâmidâ nâr-perest bir büt-i muğbeççe için

Cân u dil-tün-şifat olmada sûzân şeb ü rûz

(25)

Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lün

Renciş-i hâtır-ı âdâ ile memnûn degilüz

Öyle sevdâ-yı mükâfâta düşer dün degilüz

Mümteziçdür elemi luḫfı ile dildârîñ

Şâd ü hürrem de degilsek hele maḫzûn degilüz

Ġayrı ümmîd-i vişâl eylemeniñ 'âlemi ne

Dûrdan seyr ü temâşâsına me'zûn degilüz

Fârîğ oldıq o heveslerden o sevdâlardan

Beste-i silsile-i Kâmil-i şebgûn degilüz

Âsiyâb-ı ğam u âlâmı yeter döndürdük

Ġayrı inşâf felek biz ḫar-ı ḫâḫûn degilüz

Maḫşad ol gözleri âhûyı şikâr itmekdir

Ḥâmid yoḫsa ' abe□ ' âzîm-i hâmûn degilüz

(26)

Mef ' û lû / fâ ' i lâ tû / me fâ ' î lû / fâ ' i lûn

Peyveste olsa çarha nola dûd-ı âhımız

Kaldık şeb-i firâkda biz gitdi mâhımız

7b Görmezse bâşının eger evvelce çâresin

Vardır raķibe eyleyecek bir külâhımız

Bir kişver-i neşâtı nola eylesek feth

Ser-tâ be-pây leşker-i ğamdır sipâhımız

Buldı zuhûr-ı hattı ile mihr-i rûhı zevâl

Şâm itdi şubhımız yine baht-ı siyâhımız

Ol âfitâb-ı hûsne çü şebnem kapılmaña

El-ķışşa Hâmidâ sebep oldı nigâhımız

(27)

Mef ' û lû / fâ ' i lâ tû / me fâ ' î lû / fâ ' i lûn

Ne cânib-i hevesde ne semt-i hevâda gez

Râh-ı rızâ-yı hâzret-i bârî hüdâda gez

Sürme semend-i nâziñi su-yı cefâya gel

Ey şehsüvâr -'işve fezâ-yı vefâda gez

Ol kaçları kemâna âmân olma müntehî

Ey tîr-i âh hakkı severseñ hevâda gez

Ey cevher-i merâm seni ben de ba 'de- zîn

Rağbet idersem almağa sûk-i behâda gez

Pirâmen-i derûnına gel Hâmidiñ müdâm

Ey fikr-i dost cânib-i beyt-i Hûdâda gez

Harfû'r- râ

(28)

Mef ' û lü / Me fâ ' i lü / me fâ ' î lü / fe ' û lün

Bâzîçe-i şaṭranca ser-âgâz idicek yâr

Ât gibi koşub seyre gelür der-'aḳab âgyâr

Her bâziyi kul itmiş 'adû bûs-ı lebiyle

Gör kâfiri rûḥ-ı dil-i bîmârıyla oynar

Her cânibe kim 'azm ide ol şâhsüvârım

Pîşinde piyâde yürür 'uşşâk-ı dil-efkâr

Tâbîolub efsûs ki igvâ-yı rakîbe

Bir fîle değışdi beni ol şûh-ı cefâkâr

8a İklîm-i dil-i Hâmidi yek hamlede'aşkıñ

Ferzâne-reviş-i zûr ile zabt eyledi yâr

(29)

Fâ ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fâ' lün

İdeli vaşf-ı hatt-ı 'ârız-ı cânân taħrîr

Baňa dirlermiş ider şimdi (gülisten)⁵³ taħrîr

Hâme bir elde bir elde varağ eyler zannım

O tabîb-i dil ü cân derdime dermân taħrîr

Ėam-ı zülfiyle bu şeb kılmış o şâh-ı hüsne

'Arz-ı hâlin dil-i dîvâne perîşân taħrîr

Şu'arâ itseler ol serv kadüñ vaşfiyla

Leb-i cûlarda sezâdur niçe dîvân taħrîr

⁵³ Nüsha ve vezin gereğıi metin tamiri yapıldı.

Kilk-i kudretle seniñ Hâmide 'aşkıñ itmiş
 Levh-i mahfûz üzere hazret-i yezdân taħrîr

(30)

Mef ' û lü / Fâ ' i lâ tü / Me fâ ' î lü / Fâ ' i lün

Hûbân seniñle leyl ü nehâr istinâs ider
 Hûrşidden belî nûr iktibâs ider

Şahk-ı ruħıñda hâl-i siyâhı gören begim
 Âteş icinde pâre-i 'anber kıyâs ider

Đarb eyledikce hançeriñi tiz çek şehâ
 Hûn-ı dil-i nizâr anı zîrâ ki pâs ider

Dil bûse-ħ'âh-ı gerden-sîmîn-i yâr olub
 Şan bir ħakîr şâhı dehr iltimâs ider

Eşk-i ter eyle ħandağ-ı kûyıñ pür eyleyüb
 Âğyârdan seni gice Hâmid herâs ider

(31)

Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lün

Dûd-ı âh-ı sîne-i sûzânı sâgar başdurur

Zulmet-i leyli ziyâ-yı mihr-i enver başdurur

8a Pak olur lâbud çıkan kâlâbet-i üstaddan

Hatt ber-âver dilberiñ 'aybını berber başdurur

Sînelerde dağlar açdıkca ol mâhiñ gamı

Şanırım kırtaş üzre zer-i hâtem başdurur

Esb-i nâzı râhda üftâde-gâniñ üstüne

Zerre-veş rahm itmez ol şûh-ı dilâver başdurur

O gülüñ küyiñda nâlem kim keser bilsem benim

Bülbülüñ feryâdını gülşende kimler başdurur

Düşmen-i bed-gûyâ dâim vir cevâb-ı nîkter

Nefha-i murdârı zîrâ bûy-ı 'anber başdurur

Ol perî kendin nihân eylesse böyle Hâmidâ

Ceyş-i 'uşşâkı dil- efkâra çok evler başdurur

(32)

Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün / Me fâ ' î lün

Dil-i ğam-dîde çokdan mübtelâ-yı serv- kıaddüñdür

Anı bîğâne Şanma âşinâ-yı serv- kıaddüñdür

Eger bâzâra çıķsañ Şad-tû-yı gencine-i kıârûn

Yine yûsuf cemâlim nâ-behâ-yı serv- kıaddüñdür

Beni âğyâra pâ-mâl itdiren çûn sâye her yerde

Hırâm-ı dil-pesendiñle ğüle edâ-yı serv- kıaddüñdür

Eger berg-i ğül-i ra'nâ-yı terden câme-pûş olsañ

Bu reftâr u leĥâfetle sezâ-yı serv- kıaddüñdür

İden heb Hâmidi ğülŐen -be- ğülŐen cû-be-cû pûyân

Ruĥ-ı âlîñ ĥayâliyle hevâ-yı serv- kıaddüñdür

(33)

Me fâ ' î lün / Fe' î lâ tün / Me fâ ' î lün / Fa' lün

Baňa viŐâl ile her kim ki bir peyâm virür

Dil-i Őikeste vü âŐüfeme niżâm virür

O ŧûh cânım alur dest-i cevr ile gûyâ
Ne dem ki hânde-künân ellere selâm virür

9a Süvâr-ı eşheb-i nâz olsa pâymâle beni
Raķîb o demde gelür destine zimâm virür

Nehîm-i mürtekib-nûŧ-ı câm-ı ŧahbâyım
Eliyle sâķî-i gül-çehre baña câm virür

Hemîŧe bâĝ-ı cemâli ol âfetüñ Hâmîd
ŧikenli sünbül ile verd-i sürh-fâm virür

(34)

Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lün

Hûb bis-yâr veli sen gibi cânân bir olur
Kevkebüñ ĝâyeti yok mihr ü dıraĝsân bir olur

ŧefkat it giryeme ey meh ŧeb-i hicrânında
Çârdeh-i sâlda billah bu bârân bir olur

Ne zamân eylesem âĝyâr ile pür-hâŧ u cedel
Varır anlar ile ol âfet-i devrân bir olur

Olsa 'âşık-ıla nola sîne sîne cânân
Gice pervâne ile şem'-i fûrûzân bir olur

Yâre tekrâr niyâz eyleme Hâmid rehde
'Arz-ı hâl-i dil-i azürde-i hicrân bir olur

(35)

Mef ' û lü / Fâ ' i lâ tü / Me fâ ' î lü / Fâ ' i lün

Giysû-yı yâre kendüyi kim mübtelâ ider
Deryâ-yı fikret-i siyeh icre şinâ ider

Sen bir perî cemâl güzelsiñ ki sevdiğim
Âyîne-i ruhiñ gören elbet şafâ ider

'Uşşâk 'uyûn-ı hasrete ben hâk-pâyiñ
Ba'd-el vefât-ı 'izâmıñ alub tûtiyâ ider

Bilmem ne meşreb oldığıñ ey şûh-ı dil-firîb
Geh cevr ü gâh nâz ü sitem vü geh vefâ ider

Senden peyâm-ı zülfini ey bâd-ı tîz-rev

9b Vakt-i seherde Hâmid-i şeydâ ricâ ider

(36)

Mef ' û lü / Fâ ' i lâ tû / Me fâ ' î lü / Fâ ' i lün

Âvâredir kimi kimi kesb-i hünerdedür

Nesh itmede kimi kimi vaz'-ı e□erededür

Bu şeşter-i cihânda bir ehl-i sükûn yok

Âyendedir kimi kimisi de güzerededür

İtdim şabâyı zülfine irsâl 'ale's-seher

Ahşâm irişdi gelmedi gûşum haberededür

Zann eyledim görünce serin ü miyânını

Bir âb-ı şafâdır seri zîr-i kemerdedür

Garç- âb-ı dîde bîh-i nihâl-i merâm-ı dil

Şimdi ümîd-i hâtır-ı zârım □emerdedür

Bilmem ne yapıdı eylemedim hayliden sûâl

Hâmid dil-i şikestemiz ol sîm-berdedür

(37)

Me fâ ' î lün / Fe' î lâ tün / Me fâ ' î lün / Fa' lün

Hezâr 'aşkına bir gün o gül-'izâr gelür

Miyâneden bir burûdet gider bahâr gelür

Zamânlar oldu ki şahrâ neverd-i ümmîdim

Bizim de dâmımıza belki bir şikâr gelür

Siyâh -pûş olub itmez misin gönül mâtem

'Îzâr-ı dilbere kim hatt-ı müşg-bâr gelür

Çü mâh külbe-i tarîkimde piyâle be-dest

'Aceb kangı gün ol mihr-i tâb-dâr gelür

Dirîğ gitmedi sevdâ-yı zülf ü ruhsârı

Zamân geçer bu kadar leyl olur nehâr gelür

Ricâ mı itdi şabâya zuhûr-ı â□ârı

Meşam-ı câna seher bûy-ı zülf-i yâr gelür

Nigâh-ı hasret ü 'arz-ı maḥabbet ey Hâmid

10a O şûha eyleme eller yanında 'âr gelür

(38)

Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lün

Kâkül-i ham-der-hamında sünbül-âsâlık nedür

Çeşm-i hûn-rîz-i kebûdunda o şehlâlık nedür

Vâdi-i hicriñde kaldım âşiyân- ber-ser çü Kays

Hâlîme hic şefkat itmezsiñ bu leylâlık nedür

Katlime cellâd-ı gamzeñ çünki me'mûr olmadı

Zülf-i müşginiñde şâhım şekl-i tuğrâlık nedür

Eşkimiñ ey şûh-ı neccârım güzer-gâhında tâ

Böyle bünyâd itdigiñ kâşâne deryâlık nedür

Zâ'il olmaz neş'esi dilden begim tâ rûz-ı haşr

Hasb-i hâl-i gurbetinde (bu)⁵⁴ ferahzâlık nedür

Geh kudûmuñ öpmek ister geh 'izâr-ı mehveşiñ

Hâmid-i serkeşte bilmez pest ü 'âlâlık nedür

(39)

Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lâ tün / Fe ' i lün

⁵⁴ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Şeyh(imiz)⁵⁵ dest-i perîşânı küçüldür büyüdür

Gûya kûbbe-i eyvânı küçüldür büyüdür

Çeşm-i 'ibretle nigâh it ki hakîm-i muṭlak

Kuvvet-i za'fla insânı küçüldür büyüdür

Yapmağa hâzime-i (rinde)⁵⁶ göre say' eyler

Şîşe-ger câm u dıraḥşânı küçüldür büyüdür

Kef-i şâbun ile ḥammamda yapar şanma ḥabâb

O perî sihr ile bostânı küçüldür büyüdür

Hâlık-ı *'âlem-i lâ-yüs'el amma yef'al*

Böyle dem dem şeb ü rûzânı küçüldür büyüdür

Gâh yer rüşvet-i ḥabbâz gehi seng-i ta'n

Kâdı-i ehl-i ṭam'a nânı küçüldür büyüdür

Gâh bahtım açılır geh kapanur meclisde

Yâr kim dîde-i fettânı küçüldür büyüdür

10b Neyleyim yazmadı gönlümce muşavver Ḥâmid

⁵⁵ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁵⁶ Metinde "rande" şeklinde yazılmıştır.

Dâ'imâ kâmet-i cânânı küçüldür büyüdür

(40)

Fe'i lâ tûn / Fe'i lâ tûn / Fe'i lâ tûn / Fe'i lûn

O dil-ârâ-revişin bâ' i □ iyâhû nedür

Yâ iki kavş-ı kazâ nâmına ebrû nedür

Dür-i yâkut ile maşnû'-ı yedd-i kudret olan

Fem-i cânâne mi ol hoşka-i dil-cû nedür

Ey şabâ vaş u beyân eyle bu ben miskine

Çin-zâgında olan râyiha vü bû nedür

Eşkim ol rütbe füzûn oldı ki yanında anıñ

Yem nedür rûd nedür nehr nedür cû nedür

O tabîb-i dil ü cân zerre-veş idrâk itmez

Derd-i bîmâr-ı firqate gam- dârû nedür

Cânibimde benim ol çeşm-i mükeḥḥal var iken

Ḥâmidâ fehm idemem dîde-i âhû nedür

(41)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Şâf diller zerre-veş renciş ile tekdîr olur

Ab-ı pâke düşse ger bir kaçre hûn tağyîr olur

La'lin öpdükce nola zühadden çeksem 'itâb

Bâde nûşân-ı heves-şâyeste-i ta'zîr olur

Eylesem âgâz vaşf-ı zülfüne aḥşâmdan

Şubha dek şöḥbeti sürer enderi⁵⁷ zencîr olur

Seyr idenler ol ğazâli deşt-i nâz ü 'işveyi

Mübtelâ-yı geşt-i şahrâ mâ'il-i naḥcîr olur

Eylemezsin ihtiyârûnla güle sezâ-yı vaşf añı

Ṭıfl-ı dil ebrûlarıñ derdiyle âḥîr pîr olur

Rû'yet-i yâḳût-ı sürḥ itmek menâmında kişi

Leblerin taḳbîl bir meh-peykerin ta'bîr olur

11a Zülfine dil-bestesiñ çün kaşlarından kıl hâzer

Hâmidâ zîrâ üserâ tu'me-i şemşîr olur

⁵⁷ Vezin icabı takdim- tehir yapılmıştır.

(42)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ 'i lâ tün/ Fâ'i lün

Hatıta rütbe gelse ruhsârıñ yine şöhrettedür
 Nâmı vardır âb-ı hayvân gerçi kim zulmettedür

Gelmediñ bir kerre istifsâra hâlin rahm idüb
 Haste dil bunca zamândır pister-i firkatdedür

Dîdeden cism-i laţfiñ hayliden itdi nihân
 Ol perî-şûret yine zannım budur da'vetdedür

Yâr gâr-ı gam-güsâr u hem-demimdi bir zamân
 Şimdicek bî-çâre göñlüm lîk bir âfetdedür

Hâmidi fikr-i miyânıñ ol kadar kıldı za'if
 Dide-i mûbînden pinhân yine bir hâletdedür

(43)

Me fâ'i lün/ fe'i lâ tün/ me fâ'i lün/ fe' i lün

Kitâb-ı 'aşkıñ efendi hezâr-ı mücmeli var
 Şürûhı ile bu dil – suhtede mufaşşalı var

Hüdâ tecelli eylesün mucizâtîñ

Ne âhiri bulunur fikrimiñ ne evveli var

Becâ her uzvu o âhû-yı deşt-i nâziñ lîk

Çarârım aldı iki dîde-i mükehhali var

Vücûd-ı 'âşık-ı zârı mi□âli nâl eyler

Hayâl-i mûri□-i miñnetle öyle bir beli var

Bu zîb-i tâze yetişmez mi bâğ-ı hüsne kim

Kirâs-ı leb gibi bir dâne-i muhaşşalı var

'Aceb mi berter olursa bahâsı ol serviñ

Ki kâmetinde yeşil bir kabâ-yı muhammeli var

Bu kuh-ı hemseri eflâk-ı 'aşkıñ ey Hâmid

11b Ne nerd-i bânı nüzûle ne râh ezheli var

(44)

Fe' i lâ tün / Fe' i lâ tün / Fe ' i lün

Leb degil gönça-i leţâfetdür

Çadd degil serv-i bâğ-ı behcetdür

Ebruvânîñ ğamıyla şâm u seher
Çekdigim kıavs-ı derd ü ğasretdür

Dil zebân-ı hezâr bilse nola
Bülbül-i gülşen muğabbetdür

Ğarazîñ ğayrılarla ülfetden
Baña ey bî- vefâ ezüyyetdür

Kıyâs-ı neş'e yokdur şarâbîñda
Bu ne keyfiyyet ü ğâletdür

Bir güle mâ'ilim ki besleyene
Luţfı yok cevri bî-nihâyetdür

Dil zeneğdânîñ ideli me'vâ
Melce'im kıa'r-ı ğâh-ı ğayretdür

Saña ğakdan bu ŧab'-ı pâk-i laţf
(Lüţfdür)⁵⁸Ğâmidâ 'inâyetdür

(45)

⁵⁸ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Me fâ'î lün/ me fâ'î lün/ me fâ'î lün/ me fâ'î lün

Firâvân bülbül-i bir nev-resîde gül-'izârım var

Benim bu bâğ-ı 'âlemde tehi âh ü zârım var

Hezârân dağla zeyn itdi sînem fikr-i ruhsârîñ

Begim bir seyre lâyıķ nev-demîde lâle-zârım var

Fezâ-yı sînemi cevelângâh-ı esb-i nâz eyler

Benim bâze-i rümħa mübtelâ bir Şeh-süvârım var

Şabâ kaç' ideli peygâm-ı zülf-i 'anber-efŐânîñ

Ne Őabrım var ne sâ mânım ne bir yirde kararım (var)⁵⁹

Olinca murğ-ı (dil)⁶⁰ âvîħte-pâ zülfüne yârîñ

Dimiş kim dâm-ı âlâma girifte bir Őikârım var

12a Ol ebrûsı kemânîñ nâvek-i müjgânıdur zannım

Dimiş kim Hâmid dil-suftede bir bergüzârım var

(46)

Mef ' û lü/ fâ ' i lâ tû/ me fâ'î lü / fâ'î lün

⁵⁹ Katip yazmayı unutmuŐtur. Redif icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁶⁰ NüŐha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Bu dertle belâ-yı meşakkat gelür geçer
 (Fülküñ)⁶¹ teessüf itme selâmet gelür geçer

Ser cümle kûyiñ olsa nola gül-sitân-ı şevk
 Hûnâbe-i dü dîde-i hasret gelür geçer

Mağrûr-ı rıfat olma eyâ mest-i 'izûcâ
 Bu neş'e-i piyâle-i devlet gelür geçer

Anlar bu hâk râhiñı başmaz kadem dirîg
 Her bâr o nahl-ı bâg-ı leţâfet gelür geçer

Endîşe-i müjeñ begim itmez daķikâ fevt
 Dilden mi□âl-i 'akreb-i sâ'at gelür geçer

Hâmid firâr eylemez âmâc-ı sîneden
 Peykân-ı tîr-i dost be-sür'at gelür geçer

(47)

Me fâ'î lün/ me fâ'î lün/ me fâ'î lün/ me fâ'î lün

Beni eyler şiyânet tâb-ı gamdan bir efendim var
 Serimden zâil itmez sâyesiz serv-i bülendim var

⁶¹ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Ne lâyıķ âsîyâb-ı arzûlarda ğubâr olmak

Bu 'âlemde benim bir dâne gönlüm bir de kendim var

Kaçan bir naħl-ı tâze rast gelse dir imiş vâ'iz

Saňa gel hücreme bâr olmam oğlum ħar-ı bî-pendim var

Sürülmez ğâv-şeng say'î ile kûy-ı dil-ârâdan

Raķîb-i ğâv-sîret neyleyim dostlar perendim var

Cefâ-yı yâr- veş düşvâr-ı miħnet yokdur 'âlemde

Taħammül eyleyen merdâne taħsîn-i dil-pesendim var

Ferâgat eyledim şemm-i gül ü sünbûlden ey Ĥâmid

12b Benim bir verd-i bâğ-ı beħcet-i kâkûl- kemendim var

(48)

Fe ' i lâ tûn/ Fe ' i lâ tûn/ Fe ' i lâ tûn/ Fe ' i lûn

Mûmiyânîñ kıлма zîb-i nâ-sezâ âğuşlar

Olmasunlar pembe peyğâm-ı 'amele ğûşlar

Ṭâķat ü tâb-âver olmak mûmteni' ken ğevher

Bar-ı hicrâna taħammül eylesün mi dûşlar

Nezd-i merdân-ı haķîkat-bînde yeksândur

Ehl-i faķr-ı jinde-dârân ile dîbâ-pûşlar

Herkese bir gûnedir feyz-i tecellâ-yı hüdâ

Olmaz eşcâr u digerden (□emer'ül)⁶² âgûşlar

Oldı rîzân-ı nazarda hûn sirişkim gûşına

Eyledim âvîhte yâķûtdan mengûşlar

Mâcerâ-yı dîde 'âlem-gîr olur eylerse kim

Tende bâd-ı ğamla deryâ-yı sirişkim cûşlar

Başdan hıfz it lisân daħlî râhat-cûy iseñ

Hâmidâ zîrâ selâmet- yâb olur hâmûşlar

(49)

Mef' û lü/ Fâ' i lâ tü/ Me fâ'î lü/ Fâ'i lün

Eller aķan sirişkimi kûyında yem bilür

O gül-'izâr 'aceb bu ki mânendinüm bilür

Sen her ne rûtbe eyleseñ inkâr-ı cümle halk

⁶² Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Ebrûlarıñ ğamıyla ğad-i mâhı ğam bilür

Ķıl vaşf-ı ebruvânım dirseñ lisânla

Ben idemem oraları ancaĶ kalem bilür

Hûri misiñ ki şûret-i nev'-i beşerdesin

Dildâde-ĝân-ı kûyiñı bâĝ-ı irem bilür

'Arz eyle Mîr Nâşide Hâmîd bu nazımıñı

Ķadriñ seniñ faĶat o kerîmü'l şîyem bilür

13a

(50)

Me fâ' î lün / me fâ' î lün / me fâ' î lün / me fâ' î lün

Fürûĝ-ı mihr-i ruhsârıñla çeşmim rûşen olmuşdur

Müjem her rişte-i zerrîn-i zülfe sûzân olmuşdur

RaĶîb-i zişt-tenle eylenden zevĶ-i germâbe

Derûnum âteş-i cân- sûz-ı ĝamla külhân olmuşdur

Remâd itdüñ derûnum pûte-i ĝamda yâĶût-ı cismim

Seniñ ey sîm-ten var ise Ķalbiñ âhen olmuşdur

Çerâĝ-ı 'aşĶ ıla ol tıfl-ı endek-sâle-i bî-fıkr

Serây-ı hâţır-ı vîrânıma âteş-zen olmuşdur

Hayâl-i kâmet-i balâ-yı mevzûnuñla ey meh-rû

Dil-i sûrâh-i sînem gâyet 'âlâmî-zen olmuşdur

Bu gün bir âhenîn metîn gördüm dest-i Hâmidde

Yine var ise bir şîrîn lebe kûhken olmuşdur

(51)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

Ebr-veş rûyına kim zülf-i perîşân dökülür

Dîdelerden boşanur eşk-çü bârân dökülür

Beyhûde eyleme ta 'cîl berây-ı maţlab

Vaţti geldikde olur bâr-ı dırahtân dökülür

Dil taħammül idemez âlâm-ı keşret ü gama

Ƙosalar gözime ger âb-ı firâvân dökülür

Zülf-i kesr olsa olur hûn-ı sirişkim rîzân

Hâmidâ olsa şikest riştesi mercân dökülür

(52)

Mef 'û lü / fâ'i lâ tü / me fâ'î lü/ fâ'i lün

Rûyîñ pezîr-i zülf-i mu'ammer nihân olur

Şan ebr içinde mâh-ı münevver nihân olur

Dendânlarınıñ feminden'iyân olmasa nola

Zîrâ derûn-ı dürcede gevher nihân olur

Tâ cezb idince bir dili 'arz-ı cemâl ider

Evvel sitem-ger 'iyân şoñra nihân (u)⁶³ olur

13b Gûyâ ki lânesinde dü âhû qarâr ider

Der-zîr-i pîle ol iki gözler nihân olur

Hâmid netîce mûcib-i 'izzetdür ihtifâ

Taht'es-serâda sîm nihân zer nihân olur

(53)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Bir benim gibi esîr-i derd-i hicrânîñ mı var

'Âşık-ı miñnet-keş-i ber-geşte sâmânîñ mı var

⁶³ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Farṭ-ı sevdâ levniñi ey dil siyeh-fâm eylemiş

Bir cefâ-kâr âfet-i zülf-i perîşânıñ mı var

Ol mehiñ ey dil gubâr-ı pâyıñ eylersen taleb

Lâyık ol iksîre amma çeşm-i giryânıñ mı var

Bâb-ı iqlîm-i derûnıñda duḡûl itmekdesiñ

Bilsem ey serdâr-ı ğam destiñde fermâniñ mı var

Rûze dârân-ı hevâñ icre bu begi bi- kıadr-veş

Ey receb-zâdım seniñ bir daḡî şa'bânıñ mı var

Hâmidâ(biz)⁶⁴ ne disek ruḡ-ı cânânındur yine

Şîşe-i fikr-i nihâde verd-i ḡandâniñ mı var

(54)

Me fâ' i lün / fe' i lâ tün/ me fâ' i lün /fe' i lün

'Adûña nâ'il teşmîm-i 'ârız-ı gül olur

Tenûr-ı ğamda göñül şübhesiz yanar kül olur

Niķâb-ı verd-i ruḡ-ı âliñ itdikce küşâd

O rûtbe nâleler eyler göñül ki bülbül olur

⁶⁴ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Filîz-i kâkûli o tîfl-ı nâz-perverdiñ

Severse bâğ-ı melâhatde reşk-i sünbül olur

'Aceb mi eyleseler şekfe dest-i cevriñden

Fütâde-gân-ı ğam-ı 'aşk-ı bî-taħammül olur

Ƙuyûd-ı dehrden âzâde olmaz ey Hâmîd

14a O kimseler ki umûrunda nâ-tevekkül olur

(55)

Mef' û lü / me fâ'î lü / me fâ'î lü /fe' û lün

Eyler bu göñül âh ü fi ğân bunca zamândur

Raħm eylemez ol şûh-ı cihân bunca zamândur

Der h'âb-ı ğam-ı miħnet (ü)⁶⁵ endûh-ı balâsıñ

Ey dîde-i dil (artık)⁶⁶ uyan bunca zamândur

Ben 'âşık-ı ğasret-keş-i ğam-h'âreden eyler

Kendin o perî-çehre nihân bunca zamândur

Ey hâlik-i bî-çûn semâvat ihlâş it

⁶⁵ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁶⁶ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Miḥnet beni öldürdi âmân bunca zamândur

Âġûş-ı merâm dile gelseydi gelürdi

Ḥâmid eger ol mûyî miyân bunca zamândur

(56)

Mef 'û lü / fâ'i lâ tü / me fâ'î lü/ fâ'i lün

'Uşşâka giderek o tıfl bûseler virür

Zîrâ nihâl-i tâze yetişdikce ber virür

Ḥasret- keş-i nezzâre-yi rûy-ı şafâ olur

Ehl-i diliñ derûniña kim ki keder virür

Mehtâb zevkiñ eylemeden fâriğ oldı dil

Seyr-i ruhiñ seniñ gice hükmi kamer virür

Âġâh ider mürûr iden 'azîzi dehr

Sâ'at hemîşe âdeme mühiş haber virür

Ḥâmid vişâl icün nola bezl itse bârını

Şâhân o zevke saltanat-ı baḥr u ber virür

(57)

Mef 'û lü / fâ'i lâ tü / me fâ'î lü/ fâ'i lün

Dilberde her ne rütbe ki behcet -füzûn olur

'Uşşâk-ı dil-figârda hayret- füzûn olur

Dûşuñdan it fekende ki bâr-ı 'alâyıkı

Hişfet gelür vücûduña râhat- füzûn olur

14b Say'la cem'-i mala zelîl itmege kendüñi

Rûzî ise sa'âdet ü devlet -füzûn olur

Geh geh görünmedikce gelüb ol perî- 'izâr

Tennûr-ı dilde âteş-i hasret- füzûn olur

Bâ' i □ sa □ ya heñîi mâl-ı ke □ îrdür

Ni □ ti-i sîm ü zer ile hisset- füzûn olur

Dildâr Hâmidâ ne kadar olsa dil-nüvâz

Ol rütbe 'âşıkânda maḥabbet füzûn olur

(58)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

Sâkıyâ fikr-i ruḥıñ kim dil-i bitâbdadur

Gör ki ol âteş-i pür şu'le-i tehi âbdadur

Nazarı 'âşıkıñ ebrû-yı siyeh-kârdadur

Zâhidiñ dîdeleri gûşe-i mihrâbdadur

Gice bîdâr olub âgyâr iledir bezm-i şarâb

Şubhdan şâma dek ol mâhlikâ h'âbdadur

Dil-i şadpâre-i miskîn ser-fürû hâliñde

Benzer ol fâhteye pençe-i 'uqâbdadur

Bir zamân Hâmîd ile bahç-i lebiñ eylerdik

Yine ey gönça-dehen bahçimiz ol bâbdadur

(59)

Me fâ' i lün/ Fe'i lâ tün/ Me fâ' i lün/ Fe'i lün

Şu râ'-yı geşt iden ol şûh-ı şîve-kâr mîdur

Ya âfitâb-ı ziyâ-bahş-ı her diyâr mîdur

Bu hâk-pâyine bir nîm-nigâhı luţf itmek

O nağl-ı 'işveye bilmem 'aceb ki bâr mîdur

Derûnı cây ideli fikr-i zülf ü ruhsârñ

Zamânımı bilemem şeb midür nehâr midur

İçüb rakîb kûyiñ geçer mest olunca dimiş

O âhû bedce-i şayd eylemek âşikâr midur

15a Seni bu mertebe bî-tâkat eyleyen Hâmîd

Cefâ-yı yâr mı âlâm-ı rûzgâr midur

(60)

Me fâ' i lün/ Fe'i lâ tün/ Me fâ' i lün/ Fe'i lün

Ne dem zebân-ı gam-ı külk-i 'ârifân açılır

Dehân-ı nâ-bürde-i çeşme-i beyân açılır

Hemân dü dîdeñi hûn-âbe-zîri ihlâş it

Hezâr gönça-kâm-ı murâd-ı cân açılır

'Aceb mi levha-yı dil olsa çâk ser-tâ-pâ

Der-i inâyeti âgyâra her zemân açılır

Huşûl-ı maţlab için bir mu'în lâzımdur

Veżân-ı bâd-ı kazâ delinse bâd-bân açılır

Ne hâşiyet vardır o şûhuñ ruğunda ey Hâmîd

Ki bir nigâhla bîñ çeşm-i 'âşıkân açılır

Harfû'ş-şın

(61)

Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün

Benimle dün biri mecnûn-ı ser-gerdânı yâd itmiş

Beni terciîh idüb bir digeri vâfir inâd itmiş

Cihân-gîr oldı mürgân dil ü cân ebr-veş nâ-geh

Meger kim 'uqde hây-ı kâkülüñ cânân küşâd itmiş

Dil-i işkesteyi señg-i cefâ-yı deste almış yâr

Yine ol kâse-i şad-pâreyi zannım kenâd itmiş

Hele ol lebleri çün berg-i gonça nev-nihâl-i nâz

Seherde bülbül-i âşüfte hâl-i zârı bâd itmiş

Küçük şûya o serv-i bâg-ı 'işve eyleyüb dâ'vet

Dil-i maḥzûn u zâr Ḥâmidi gâyet ile şâd itmiş

Harfû'ş-şâd

(62)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Dil niçe olsun ğam-ı cânândan ħalâş

Zerre olmaz pençe-i ħûrşîd-i rahşândan ħalâş

15b Yûsuf- âsâ â'zim-i hâmân iken itdi suķûť

Eyle yârab göñlüm ol çâh-ı zenâhdândan ħalâş

Dâne-i ħâline itmezdim nigeħ meh-rûlarıñ

Murg-ı dil bir kere olsa dâm-ı hicrândan ħalâş

İtmege âyâ ki bir şâhib- şecâ'at yok mıdur

Ben zebûnı pençe-i âlâm-ı devrândan ħalâş

Eyledikde Ĥâmidâ bu hâkdândan irtiĥâl

Heb olursuñ ħayd-ı efkâr-ı dil u cândan ħalâş

Ĥarfü'z- zâğ

(63)

Fâ'i lâ tün/ fe ' i lâ tün / fe' i lâ tün / fâ' lün

Vaşldır 'arz-ı didâr eylemekden yâra ğaraž

Bir devâdurur bu rişden dil-i bîmâra ğaraž

İltifât eylemeden böyle begim â ğyâra

Sitem-i nâza degil dil-i ğam-ĥ'âra ğaraž

Kıl kaleminden nedir ey şûh müdevverler 'aceb
Zîrden nakşını her şahfa-i dîvâra ğaraž

Zerre-veş neydüğünü tıfl-ı dil itmez îdrâk
Böyle yüz virmeden ol gönça-dehen hûra ğaraž

Oldı çâr ebrû denilir saña heb nâ'il-i kâm
Eyledüñ Hâmid-i nâ-çâr □enâ-kâra ğaraž

Harfû't-tâ

(64)

Mef' û lü / fâ'i lâ tû/ me fâ'î lü / fâ'i lün

İtse 'aceb mi dilleri dil-rübâ zabt

Eyler niçe memâligi bir bâdişâ zabt

Mihre nigâh-ı 'ayb itmek olur o rinde kim

İtmiş bezimde bir kadeh-i gam-zedâ zabt

Sen eyledikce ğayrîlara âşinâ nigâh

Kendin niçe ider bu dil-i mübtelâ zabt

Sevdâ-yı râma düşmüş 'aceb dil ol âfeti

Bir pâdişâhı hic ide mi bir gedâ zabt

16a Ğavvâş-ı bahr-ı 'aşk olalı Hâmîd eyledim

Bir gevher-i yegâne-i â'lem-bahâ zabt

Harfû'z-żâ

(65)

Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lün

Seyr-i rûyıñdan gelür elbet dil-i nâlâna ħazz

Âteş-i süzândan eyler begim pervâne ħazz

Şâh-ı 'âdil-i zevk-yâb olmaz gedâya zulümden

'Âşıkâ cevr ü sitemden eylemez cânâne ħazz

İltifât it 'âşıkâ 'azm eyledikce kûyıña

Dil-nüvâz iden gelür zîrâ begim mihmâne ħazz

Sen de ey serv-i gül-sitân-ı bahâ meyl it aña

Ķâmetiñ seyr eyleyüb itmiş dil-i dîvâne ħazz

Señg-i gamla münkesir oldıkça ħalbim şîşesi

Hâmîdâ itmek revâ mı sâķî-i devrâna ħazz

Harfû'l- 'ayn

(66)

Mef'û lû/ me fâ'î lû/me fâ'î lû/ fe'û lûn

Dil düşse bakarken zeķan-ı yâra ne mâni'

Habs olsa ol âvâre birez ğâra ne mâni'

Hesti-i hûlûşâm nigh-i ħasrete mevķûf

Ĝamz eylesün 'âdâ beni dil-dâra ne mâni'

Kûyiñ reh-i şad-sârede olsa olur ğârim

'Âlemde begim 'âşık-ı dîdâr(a)⁶⁷ ne mâni'

Sen 'arz-ı cemâl eyleseñ ey mâh-ı muşavver

Naķş eylese taşvîriñi dîvâra ne mâni'

Kaşr-ı dil-i vîrâniñi ez-behr-i merâmmat

Şâyed yapalar var der-i mimâra ne mâni'

O ğonça-i neşķüfte-dehen geh geh açılsa

Hâmid gibi bir kâtim-i esrâra ne mâni'

⁶⁷ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Harfû'l- ğayn

16b

(67)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Dil niçe ey âteşîn- ruhsâr ider senden ferâ ğ

Eylemez pervâne şarf-i şem'-i rûşenden ferâ ğ

Nâ-ümîdi rasti-ķâmete bâdî olur

İdemez erbâb-ı ğâcet bûs-i dâmenden ferâ ğ

Sen rütbe itseñ âb-ı dânesiñde ihtimâm

Murĝ-ı cânıñ eyler âĝir lâne-i tenden ferâ ğ

Haĝĝ-keni ruhsâr olsam (ger)⁶⁸nola bu ğüsle

Bâĝbân itmez temîz-i ğa□b-i ğülşenden ferâ ğ

Eyleme bir laĝza Ħâmid terk-i taĝsîl-i kemâl

Mâhir olmaz (kim)⁶⁹ bed itdigi fenden ferâ ğ

Harfû'l- fâ

(68)

Fâ'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fâ'lün

⁶⁸ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.⁶⁹ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Pîş-i sulţânda durur çünki nedîmân şaf şaf

Diriz 'uşşâka ser-i kûyına cânân şaf şaf

Eşk-i hûnini kıyâş itme müjemde dizilür

Her ser-i rişte-i şad-dâne mercân şaf şaf

Vaşf-ı ebrû-yı kemân şekl-i siyehkâruñdur

Şaırhâ kîm yazılır şafha-i dîvân şaf şaf

'Azm ider kûyına 'uşşâk-ı şıfat-dânişlar

Çekilür hângâhına remme-i kurbân şaf şaf

Meyl ider hâliñe diller kafes-i zülfüñden

Dâne çîniye olur hâıır-ı mürgân şaf şaf

Zülf-i pürçînine rabı olsa 'aceb mi diller

Bend olur silsileye Hâmid esîrân şaf şaf

(69)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

'Aşkı ol şâh-ı hüsün itdi derûna ithâf

'Âkıbet girdi o genciniye ol cevher-i şâf

17a O elif-kâmet ebrûlarıyla râm olmaz

'Âşık-ı zâra ki 'arz itse daḥî şan'at-ı kâf

'Acabâ gerd-i cihân-gîr-i ğam-ı devrândan

Var mı bir ḥâtırı âzâde bir âyînesi şâf

Ḥaşre dek keyifle sâķî batırım mest ü ḥarâb

Bir içim bâde virürsen baña bâ-sâġar-ı nâf

Ḳameri siḥr ile ḥabs itmege beñzer ġara

Almak âġûşa seni bir gice der-zîr-i kâf

Ḥâmidâ giydirür âġyâra o şûḥ-ı ḥayyât

Nâ-küşâde yakası tâze ḳabâyı elṭâf

Ḥarfü'l- ḳâf

(70)

Mef'û lû/ fâ'i lâ tü/ me fâ'î lû/ fâ ' i lün

Bir dil ki zülf-i yârda añın mekânı yok

Beñzer o murġ-ı ṭâyire kim âşiyânı yok

Cânânesinden ayrılan 'uşşâķ-ı dil-figâr

Benzer o küştegâna ki rû ḥ-ı revânı yok

Bir zâlimiñ maḥabbetine düşdi şimdi dil
İnşâfı yok mürüvveti yok hic emânı yok

Meksûre señg-i ğamdır añın kâse-i dili
Şol 'âşıkıñ nâle vü âh u figânı yok

Sînem çü lâle-zâr iden dağhâ ile
Hâmid de dirmiş ol kaşı bâ-'aşk nişânı yok

(71)

Fâ'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fâ'lün

Rast-revlik bize güc geldi peşimân oldık
Bozduk evvel şavrını tâbi'-i devrân oldık

Dâr-ı fânîde neden fikr-i karar-ı rânım
Yek dü-rûz eyleyelim farz ki mihmân oldık

Müntic-i zill ü rezâlet imiş eyvâh eyvâh
Bunca dem bûse-zen-i gûşe-i dâmân oldık

17b O mehiñ tâze gül-i 'ârız-ı âliñ görelî
Başladık söylemege bülbül-i nâlân oldık

Bundan 'âlâ bize devlet mi olur ey Hâmid

Nâzım vak'a-i sulţân-ı şehîdân oldık

(72)

Fâ'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fâ'lün

Neyleyim hâtır-ı mecrûhum icün merhem yok

Fehm idüb nabzıma şerbet -dih olur âdem yok

Bülbülânıñ eñer-i eşk-i dem-âlûdından

Gonça-i reste çok amma femiñ-âsâ-fem yok

Gerçi çok kâkül-i müşgiñ-i perîşân vardur

Böyle sevdâları tahrîk ider perçem yok

Kime 'arz ideyim derd-i derûnum âyâ

Baňa hem- derd olur 'âlemde bir ehl-i gam yok

Dilde dâğım yok dîdede hûn-ı eşkim

Sâyesinde benim ol serv-i revâniñ nem yok

Seyf-i zer-ķabzâ-i ebrûsı ile ey Hâmid

Hâtırım olmiya mecrûh benim bir bürdem yok

(73)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

Hâne-i hâtır-ı vîrâna düşüb nâr-ı firâk

Oldı ser-tâ-be-ka-dem cismimiz âzâr-ı firâk

Gülşen-i vaşl-ı dil-ârâda gezerken nâgâh

Yatdı zîr ka-dem-i tıfl-ı dile hâl-i firâk

Ola lâyıķ mıdur ey nâ'im-i gül-bister-i nâz

Şubha dek dîdelerim her şeb-i bîdâr-ı firâk

Ruħı nâz itmede teşrîfe tabîb-i cânım

Dil ise oldı düşüb pister-i bîmâr-ı firâk

Seyl-i qahrîñ ile hedm eyle ilahî yârîñ

Mâni'-i 'azm oluyor kûyına divâr-ı firâk

18a Yine ey kaşları yâ hem-cû kemân kıldı dönüb

Kâmet-i Hâmid-i gam-h̃ârı (yetiş)⁷⁰ nâr-ı firâk

⁷⁰ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Harfû'l- kâf

(74)

Mef'û lü/ fâ'i lâ tü/ me fâ'î lü/ fâ ' i lün

Ey serv-i nâz mâ'il-i reftârîñum seniñ

Cândâde-i leţâfet-i güftârîñum seniñ

Geh nâle geh girye geh i zzhârı 'acz idüb

Bir belli başlı 'âşık-ı bî-'ârîñum seniñ

İster dök ister öldür ve ister hâlâş kıl

Çün çâk-ı harîde-i dînârîñum seniñ

Fikr-i ruñîñla eylerim âgâz nâleye

Bir bülbül-i nevâ-keş-i gülzârîñum seniñ

Biñ cânım olsa mağdemiñe eylerim niñâr

Yûsuf cemâlim öyle harîdârîñum seniñ

Hâmid didüm o âfet-i devrân dün görüb

Dil-dâde-i belâ-keş-i nâ-çârîñum seniñ

(75)

Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lün

Bûs-i destîñ intizârım begim bayrâma dek

Dil nice şabr eylesün bî-şabr iken aḥşâma dek

Mübtelâyım pendiñ ey vâ'iz baña kâr eylemez

Seyr-i bâğ u sâz u maḥbûba mey-i gül-fâma dek

Ben ṭarîḳ-i 'aşḳı bir pîre sû'âl itdim didi

Sâlikâne ḥâ'il olmaz kimse bâğ-ı kâma dek

Muḥterîḳ oldu vücûdum nâr-ı ğayretle raḳîb

Ol perîyi eylemiş da'vet idüb ḥammâma dek

Ol şeh-i ḥüsn ü bahâ itdi beni nefy-i ebed

Düşmen-i dünüñ söziyle kişver-i âlâma dek

Üstüme Ḥâmid hücûm itdikde kelb-âsâ raḳîb

18b Kefşimi elḳa idüb sūr'atle çıkdım bâma dek

(76)

Mef'û lü/ fâ'i lâ tû/ me fâ'î lü/ fâ ' i lün

'Uşşâk-ı zâra zülf-i dütâdan haber virün
 Mahsûd-ı müşg-i Çîn ü hıttadan haber virün

Çeşmim nizâr dîdelerim zâr-ten harâb
 Ol şâh-ı hüsne hâl-i gedâdan haber virün

Telhî-i zaħm deşne-i ebrû-yı yârdan
 Âgyâr bî-habermiş oradan haber virün

Ben cür'et-i niyâz ideyim nâzeninime
 Sizler kabûl hemân ricâdan haber virün

Âgyâr ile giderse çemen-zâra Hâmid
 Ol serv-i bâğ-ı hüsn-edâdan haber virün

(77)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

Bezme gelseñ ne dem ey nûr-ı başar ğamzeleriñ
 İbtidâ şoħbeti hancerden açar ğamzeleriñ

Bilmem ey ruħları reşk-i gül-i ter ğamzeleriñ
 Kanıma girme niyeti mi ider ğamzeleriñ

Dün çîmen –zârda 'uşşâk-ı dil efkârîña hic
 Kõmadı nazraya âhûlara yer gamzeleriñ

Kıyalı hâşılı rindân-ı hevâ-yı 'indinde
 Sâgar-ı mey gibi maqbûle geçer gamzeleriñ

Eger âgyârdan ayrılmaz ise dîdeleriñ
 Hâtır-ı 'âşika degdikce deger gamzeleriñ

Hâmidi nîm-nigâhıñla bekâm itdin çün
 Görmesün zerre-veş 'âlemde keder gamzeleriñ

(78)

Me fâ' i lün/ Fe'i lâ tün/ Me fâ' i lün/ Fe'i lün

Ne dem ki hâtır-ı nâ-ŝâde gelse bûs-ı lebiñ
 Humârını çekerim keyf-i bâde-i talebiñ

19a Nikât ü ma'ni-i ter olmayacak nazmıñda

Ne fâ'ide turalım Enverî imiş laqabiñ

Neşât-ı ehl-i dile mâni' olmayanlardur

Şafâ ile geçürenlere felekde rûz-ı şebiñ

Raķibe meyve-i vaşlıñ nola ba'id olsa

Nihâl-i tâzesisîñ şahn-ı gülşen-i edebiñ

Seniñ gibi güzel evlâdı perveriş kılmış

Ėaraz mı idi 'aceb Ėâmidâ *ya ümma ü ebiñ*

(79)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Âh kim tâtât-ı rübâ-yı 'âşıkândur gözleriñ

Ėayret efzâ-yı dil-i bî-çâre-gândur gözleriñ

Bî-güneh bir demde eyler şad dihi 'âşık helâk

Oı kadar kıattâl bî-raħm ü emândur gözleriñ

Ėavs-ı şun'-i Ėâzret-i Ėâkıdır egerçe kaşlarıñ

Lîk nişân-ı hezârân el-emândur gözleriñ

Ėarfetü'l-'ayn içre bîñ dil cezb ider her köşeye

Bul 'aceb fettân u sehĖâr-ı cihândur gözleriñ

Ey şeh-i mülk-i bahâ emr ile virsünler emân

Hâmidîñ aldı diliñ bunca zamândur gözleriñ

(80)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Begim sen bir gül-i bâğ-ı bahâ şâyân-ı pehpehsiñ

Degilsin lâyıķ-ı bezm-i gedâ şâyeste-i şehsiñ

İder 'uşşâķına hûbân-ı diger geh vefâ geh cevr

Niçün dil-heste-gâne bî-vefâsın böyle her gehsiñ

Görünmeziñ dili şeb mândegân-ı derd ü hicrân

Güzelsiñ âsumân-ârâ-yı hüsñ ü ânsiñ mehsiñ

Bu zîbâ 'ârız (u)⁷¹ bu kâkül-i zertâr ile câna

Felekde âfitâb-ı 'âlem-ârâya müşebbehsiñ

19b Budur bir naħl-ı nâziñ mâ'il-i reftârisiñ zannım

Ki zîrâ Hâmidâ her bâr her dem mâ'il-i rehsiñ

(81)

Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lâ tün / Fâ' i lün

⁷¹ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Sünbül-i hoş buy-ı bâğ-ı hüsn-i ândur perçemiñ

Râhat efzâ-yı dimâğ-ı 'âşıkândur perçemiñ

Olmasun mı murğ-ı dil çün (tâ)⁷² sipihre beyn-i rûz

Dâimâ zerrîn külâh icre nihândur perçemiñ

Sâyesi düşdigi hâkî 'anber-i sârâ ider

Öyle bir esrâr-ı hâllâğ-ı cihândur perçemiñ

Bûy-ı 'âlem-gîr-i cismi nermdür levni siyâh

Hâşılı müstağni-i vaşf-ı beyândur perçemiñ

Nâle vü feryâd ider diller dönende (çün)⁷³müdâm

Murğı çok bir telden örme âşiyândur perçemiñ

Her ne semte çekseñ ey meh Hâmid-i şeydâ gelür

Bend ü zincir-i dil ü dîvâne –gândur perçemiñ

Harf ü'l-Lâm

(82)

Mef ' ü lü / fâ ' i lâ tü / me fâ ' î lü / fâ ' i lün

Cânâ 'adûlarımla meded hem dem olma gel

⁷² Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁷³ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Kemler ile ülfet eyleme luḡ it kem olma gel

Señg-i girân-ı vaż'-ı bed-i nâ-pesend ile

Birât-ı şâf-ı dil-şiken âdem olma gel

Nâgâh bezm-i haşımızı rûşen it bu şeb

Ey mâh-pâre muntazam-ı peygâm olma gel

Mihr-i 'izâr-ı dilbere bülbül bakub müdâm

Ey çeşm-i müsta'id baña pür nem olma gel

Hâmid gibi bir âfet ile ülfet eyleyüb

Ey dil-esîr-i kâkül-i ham-der-ham olma gel

20a

(83)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Açıl ey gonça-fem meclisde nûş it sâgar-ı mül gül

Bu çîn-i çîn-i ebrûdan ne hâşıl dâimâ gül gül

Bu hâşşiyet sirişk-i dîde vü râh-ı dilindür heb

Virür bâğ-ı cemâli her faşılta tâze sünbül gül

Görünce düşmeniñ ser-pençe-i miñnetde puḡside

Mükâfât-ı cezâyı eylemezsiñ ger teemmül gül

Saňa kim dirse sünbül zülf-i müşginiñle hem bûdur
 O jâj-ğâ-yı istihzâ it ey jülîde-i gül⁷⁴

Bulandı ħûblar baş virir Ħâmid ğonçalar yek-ser
 Bi-hamdillah yetişdik geldi ya 'nî devr-i bülbül gül

(84)

Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün

Ser-â-ser dilleri efkâr-ı zülfiñle perîşân bil
 Netîce ħüsnüñe dünyâyı ey meh-pâre ħayrân bil

Begim ol 'ârızeyn-i sîne sûzân-ı 'âşıkânıñ
 Birini mâh-tâbân u birini mihr ü rahşân bil

Olur elbette bâ 'is ħandeg-i la ' line eşkim
 Küşâdî-i derûn-ı ğonçayı mevķûf-ı (ħârân)⁷⁵ bil

Tüvânda mûr ile yeksânsıñ nezd-i ilahîde
 Sen isterseñ serîr-i devlete kendiñ Süleymân bil

Olur dil kesret-i kûyıyla ğamdan Ħâmid ħâli

⁷⁴ Nüşada kafiye uymuyor.

⁷⁵ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Rehi taḥḥî ride çirkâbdan âb-ı firâvân bil

(85)

Mef ' û lü / me fâ' î lü / me fâ' î lü / fe' û lün

Ḳaldık şeb-i hicrânda çeküb bunca emek gel

Bir gün görelim bir daḥî ey mihr-i felek gel

'Uşşâkıñı pâ-mâl idecek mertebe sürme

Ey şâh- süvâr eşheb-i nâzı çekerek gel

Dil çifte-ḥor-ı eşheb-i ta'n olmağa râzı

Sen 'arşa-i ümmîd-i dil-i zârıma tek gel

20b Şûfî bu ta'aşşub saña bir fâ'ide virmez

Gel meclise bir dem sürelim gel eşek gel

Çağırma raḳîbi yanına ey berre-i nâz

Eyler saña ol gürg-i belâ ḥile vü dek gel

Ey seng-i dil it Hâmid-i müştâkıña şefkat

Hicriñ anı bî-tâkat ü tâb eyledi gel

Ḥarf ü'l-mîm

(86)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

Her dem endişeden çeşm-i siyehgâr olurum

Havfım oldur ki ol efkârla bîmâr olurum

Haṭṭ gelüb 'âkıbet ey meh seni tekzîb itdi

Gülşen-i hüsnde dirdiñ gül-i bî-ḥâr olurum

Merhem-i zaḥm-ı derûn eylerim âḥir seni ben

Bu cihân içre ne dem şâğ olurum var olurum

Her şeb tâbe-seḥer hicriñ bîñ kerre⁷⁶

H'âbdan âh-ı cihân-sûz ile bîdâr olurum

Eyleyüb berdine Ḥâmid nigeḥ-i peyder pey

Ol nihâl-i çimen-i hüsne niçün bâr olurum

(87)

Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün

'îzârîñ mihr-i enver mi meh-i tâbân mıdur bilmem

⁷⁶ Vezin bozukluğu tespit edilmiştir.

Lebiñ reşk-i dūr ü yâķût yâ mercân mıdur bilmem

Perîşân eyleyen efkâr-ı dūr-â-dūr ile göñlüm

Ėam-ı devrân mı fikr-i kâkül-i cânân mıdur bilmem

Hezârân şerha vü sevârih peydâ oldı sînemde

Nigâhiñ tir midür hançer-i bürrân mıdur bilmem

Ėarâr eyler pey-ender-pey gelür yıllarca bî-teklîf

Ėamiñ şâhip- sarây-ı dil midür mihmân mıdur bilmem

Gelüb bir dem görünmez her ne rütbe eylesem da'vet⁷⁷

(88)

Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün

21a Bahâr oldı çemen-zâra 'azîmet yok mu sulţânım

Bu demlerde bezm ile 'ayş u'işret yok mu sulţânım

Helâk oldım hicriñ ile inşâf it inşâf it

Derûniñda seniñ âsâr-ı şefkat yok mu sulţânım

⁷⁷ Beyitin ikinci dizesi katip tarafından unutulmuştur.

Bilür yok kadr-i mir'ât-ı cemâl(im)⁷⁸ hayf dirmişiñ

Bu 'âlem içre bir ehl-i başîret yok mu sulţânım

Olub hüsnüñe mağrûr iltifât itmezseñ 'uşşâka

Seniñ gibi cihânda hic bir âfet yok mu sulţânım

Ṭutar ṭıfl-ı dil(im)⁷⁹ giryân ü zârı Ḥâmid(â)⁸⁰ her rûz

Teb-i hicrân-ı cân-sûzâna nevbet yok mu sulţânım

(89)

Me fâ ' i lün / Fe ' i lâ tün / Me fâ ' i lün / Fâ ' lün

Saña gözüm gibi bir iki merdümân buldum

Nihâl-i kaddiñ icün ya'ni bâğbân buldum

Perî-veşim bir iki da'vet ile zâhir olub

Hemân ki meclisime geldi tâze cân buldum

Akardı kûyiña ekşim hayâl-i zülfi ile

Varub o kâraları bağr-ı bî-kerân buldum

⁷⁸ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁷⁹ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁸⁰ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Mezâr-ı Kaysı ziyâret idüb dimiş Leylâ
Maḥabbetiñle seniñ bunca nâm u nişân buldum

O şâh-nâza şabâ diñlesün (beri)⁸¹gelsün
Bir iki nağme-i pür sûz-ı işfahân buldum

O mâh-pâreye kerrâtla nigah itdim
Veli ne femden eñer var u miyan buldum

O mest-i nazımıñ inkâr olunmaz ey Hâmid
Maḥabbetiñde ‘aceb neş’e-i nihân buldum

(90)

Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lâ tün / Fâ'i lün

‘Aşq-ı cânsûz-ı dile bâdî nigâhımdur benim
Hânemi vîrân iden kendi siyâhımdur benim

21b Taht-gâh-ı şâh-ı ğam bir şehri kübrâdır benim
Eşğ âhim dîde çâhim mûgiyâhumdur benim

⁸¹ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Böyle serkeş bi-vefâ bî-raḥm âşık-küş iden
 Kânlı zâlim heb seni baḥt-ı siyâhımdur benim

Dâm-ı ümidim berây-ı âhuvân-ı işvedür
 Dest-i sevdâ-yı maḥabbet şaydgâhımdur benim

Çarḫı zeyn eyler kevâkib şanma Hâmid giceler
 Ber hevâ olmuş şerâr-ı âhımdur benim

(91)

Fa ' i la tün / Fa ' i la tün / Fa ' i lün

Öyle bir zülf-i mú ammersiñ begim
 'İtr ile gûyâ múaṭṭarsıñ begim

Bu kadd bu ruḫla bâğ-ı ḫüsnde
 Bir nihâl-i verd-i âḫmersiñ begim

Ḳalbiñi nâdîdedür çeşm-i felek
 Lîk gâyetle sitem -gersiñ begim

Dîde-i'uşşâḫ eyler ḫicre-nâk
 Burc-ı behcetde bir âḫtersiñ begim

Zîver-i engüşt-i rağbet ol yüri

Bir müntehi'-pâk cevhersîñ begim

Yüridikce sebz-i gûn câmeyle hemân

Mevce-i deryâ-yı âhçarsîñ begim

Farq-ı re's-i itibâr-ı Hâmide

Hâşılı efsersîñ efsersîñ begim

(92)

Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün

Ruñîñ yâd eyleyüb dil dem-be-dem giryân olur çeşmim

Budur havfım ki ey gül-çehre bir gün kân olur çeşmim

Ne hikmetdür ey perî ruhsâr seni gördikce dâîm

Hicâbından dön(üp)⁸² (bir)⁸³ pîlede pinhân olur çeşmim

22a Terâvet-yâbî-i rûy-ı ruñ-ı âliñ için ey mehrû

Mi□âl-i ebr nisân sâkib-i bârân olur çeşmim

Temâşâyâ seniñ ey nev- nihâl-i 'işve reftârîñ

⁸² Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁸³ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Nigâh-endâz şahn-ı Gülşen ü bostân olur çeşmim

Eger rûşen iderseñ külbe-i târîk âhẗânım

Kudûmuñçün hezârân dūr-i lâ l- efşân olur çeşmim

O şûh-ı kec-küleh Hâmid yanmadan gâ'ib oldukca

Mi□âl-i mûy ârâmsız gerdân olur çeşmim

(93)

Mef'û lü/ Fâ'i lâ tû / Me fâ' î lü/ Fâ' i lün

Teşmîm-i hâl gerdeniñ ey dilber isterüm

Tebhîr icün dimâg-ı dili'anber isterüm

Tahrîr ü kayda vaşf-ı âl-i dilberi

Evrâk-ı gülden olmalı defter isterüm

Virdim nihâl-i kâma dü- çeşmle bunca âb

Ammâ bedel o sûlara andan ber isterüm

Olsam gerek irâdemile mübtelâ-yı'aşq

Def-i birûdet-i dil içün ahker isterüm

Mes'ûlüme müsâ'ade Hâmîd iderse çarç

Bir şırma saçlı dilber-i simîn-ber isterüm

(94)

Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün/ Me fâ 'î lün

O mâhiñ fikr-i ruhsârıyla sînem dâğdâr itdüm

Zemîn-i pür-giyâhı terbiyetle lâlezâr itdüm

Görüb eşk-i firâvân geçerken reh- güzârından

Dimiş ol serv-i kâmet zevk-i seyr-i cûybâr itdüm

Façağ sen düşmediñ efkâr-ı zülf ü gerdene

O fikr-i mûri□i ben sevdâ-yı leyl-i nehâr itdüm

Bu şeb mihmân idi kaçır-ı derûnumda hayâl-i yâr

Kuşûrı var ise'avf it deyü çok 'itfâr itdüm

22b Belâgat sâhasında bîm-i lağzişden emîn oldum

Kümeyt-i hâmeniñ pâyini ol rûtbe kayar itdim

Direkletdürdi Hâmid seňg-i ğamla kâse-i ğalbim

O bî-raĥma şadâsız nice demler inkisâr itdim

(95)

Mef'û lü/ fâ'i lâ tü / me fâ' î lü/ fâ' i lün

Çokdan bu çarĥ-ı kec-revişin dil-figârıyım

Âzerde ĥâtır-ı ğam-ı leyl û nehârıyım

Çeşma'imâya çekse felek rûşen eylerüm

Râh-ı mahabbetüñ ben gerd u ğubârıyım

Beyhûde eylemem ħafes-i ğamdan nâleler

Bir ğonça-i ĥadîħa-yı ĥüsnüñ hezârıyım

Bir ğün olur yeşillenür'avn-i ĥüdâ ile

Rûy-ı zemîn-i kâm-ı diliñ eşk-bârıyım

Sînemde her seĥer açılır şad hezârâna dâĝ

Şâh-ı bahâr-ı derd-i ğamiñ lâlezârıyım

Çekdim ezelde sâgar-ı şahbâ-yı derd-i'aşk

Tâ rûz-ı haşr Hâmid âniñ neş'e dârıyım

(96)

Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lün

Dil-i gam'ârız-ı aliñ ile hûn oldu tamâm

Düşdi ser-pençe-i müjgâna zebûn oldu tamâm

Yâliñiz Kays degil çok kişi Leylâ diyerek

Sâlik-i semt-i beyâbân-ı cunûn oldu tamâm

Âh ıstabl-ı tevakkufda kalub pâ-beste

Esb-i kâm-ı dil-i biçâre hârûn oldu tamâm

Nazarım nâgeh bir âfet-i dellâka düşüb

Cân-ı dil-suhte-i âteş-i tün oldu tamâm

Çü pire gâh nihân gâh'ıyân itdi yüzün

23a Hâmidiñ mihr-i dili böyle füzûn oldu tamâm

(97)

Me fâ'i lün/ fe ' i lâ tün/ me fâ' i lün / fe'i lün

O ħasiyet-i mürvâr eşk-i revânımızda bizim

Zuhûr-ı nîvesi de bostânımız da bizim

Hedef- resân-ı merâm olmuyor ħadeng-i taleb

'Aceb nedir bu rehâvet kemânımız da bizim

O ħonça (nev- zede)⁸⁴ħulķı mıdur bu bî- rahmı

E□er mi yok yâħud âh û figânımız da bizim

'Aħâ-yı bûse-yi lebden bu ictinâb nedir

Mi□âl-i sükker erir mi dehânımız da bizim

İdince mani'-i *înnîz buħzele*le'amel

Bir oldı □âd u endûh yanımız da bizim

Atub ħadengimi der-pey-i pervâne (ruħ)⁸⁵ oldıķda

Hezâr tîr bulundu kemânımız da bizim

⁸⁴ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

⁸⁵ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

'Aceb mi raġbet itmeseler ehle ey Hâmid
 Kâdir – ŧinâs mı kaldı zamânımız da bizim

(98)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Maķarr-ı kesret-i efkâr zülf-i yârdur göñlüm
 Maķall yok ibre-yi ilkâya ŧan yanardur göñlüm

Tutiŧdı sînem içre çûbhâ-yı derd-i hicrânîñ
 Diriġ eţfâsı bir nâ- ķâbil âteŧ-i zârdur göñlüm

Olub pâlbeste-i zincîr giysû-yı siyehgârîñ
 Giceler ŧubha dek dîvâne- veŧ bîdâr (dur)⁸⁶ göñlüm

Gelüb bir kere nabzîñ yokla engüŧ-i nevâziŧle
 Ŧabîbim ħaretiñle ħaste vü bîmârdır göñlüm⁸⁷

(99)

Mef'û lü/ Fâ'i lâ tü / Me fâ' î lü/ Fâ' i lün

⁸⁶ Redif ve vezin gereġi metin tamiri yapılmıŧtır.

⁸⁷ Bu gazelin makta beyiti yoktur.

Pervâneyim çerâğ-ı şeb-i târa hasretim

Yânî ki mâh-ı'ârız-ı dildâra hasretim

23b Âgyâra luţf'âşık-ı zâra cefâ ider

Bir şûh-ı bî-vefâ sitemkâra hasretim

Ṭûfî-i tab-ı pâkim olursa nola hamûş

Güftâr-ı şeker-leb-i yâra hasretim

İtdim zemîn-i h'âhişe nahı ümîd-i garz

Maşûlin eller aldı vü ben bâra hasretim

Hâmid çimen bañâ niçe olmaz harâm kim

Bir serv-boylı nâzik reftâra hasretim

Harf ü'n-Nûn

(100)

Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lün

Şemîm-i zülfiñle dâim rûyiñ eylersiñ nihân

Bâdişâhım görmedi derdiñde bir gün'âşıkân

Ser- firâz-i kad-i dil-cûna eşkimken sebeb
 Bâg-ı kûyîndan beni dûr itdiñ ey serv-i revân

'Ârz kıl hañ-ı ruhîñ her hefte bir yere
 Hârdan tañlîs ider dâmân-ı verd-i bâgbân

Kışsa-i mecnûnı nazm itmezdi erbâb-ı sühân
 Ger zuhûrumdan haberdâr olsalardı bî- gümân

Dâvet-i gayra icâbet eyleyüb hemçûn perî
 Dide-i giryân-ı Hâmidden niçün oldıñ nihân

(101)

Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lün

Seyr iden ruhsârîñ ey tûñ-zebân âyîneden
 Zâr iden mihriñ tulu' ñ bî- gümân âyîneden

Ol perî âgyâra eylerken nigâh-ı âşinâ
 Dûrdan 'aks itdirüb gözünden nihân âyîneden

Kalb-i 'ârîfdür aş-ı âyîne-i 'ibret- nümâ

Görmesi zordur faķaķ ma' mûl olan âyîneden

24a Geh dehânuñu gösterüb gâhî miyân eylerler 'arz

Ketm-i esrâr itmez ehl-i ħüsn-i ân âyîneden

Var iken Ĥâmîd nigâh itmîm gül-i ruĥsâr-ı yâr

Ger görünse çeşmime bâĝ-ı cân âyîneden

(102)

Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lün

Ben pâyinde gice yatmışdım girye- künân

Ķatı boy çekdi o demden berü ol serv-i revân

Olma âzürde-i mekr-i rüfeķâ kim zirâ

Ba' i □ oldı şeref-i Yûsufa keyd-i ihvân

Bulmadın nâm-ı nişân serv-i ĥırâmanımdan

Gezmedik ne leb-i cû Ķaldı ne şaĥn-ı bostân

İtme da'vet o perî çehreyi girye ile göñül

Med' uzun bâ i □ o l u r m e k s n e z i r â b â r â n

Şîşede âteş-i sûzendeyi hafz itmedür
 Eylemek râz-ı gam-ı 'aşk-ı derûn içre nihân
 Ey peri dâ'im alub destine bir âyîne
 Kendiñi ruhsârıñı seyret güle olma nigerân
 Olur üftâde zemîne gidüb 'aklı servin
 Hâmid-i zâr seni görse efendim ne zamân

(103)

Me fâ' i lün/ Fe' i lâ tün/ Me fâ' i lün / Fâ'lün

Zebûn olub elem-i ebruvân-ı dilberden
 Dil-i nizâr yatur şimdi zaħm-ı hançerden
 Gülâb içinde gelür meşg-i hiddet-i nükhet⁸⁸
 Cihânı tutsa nola bûy-ı kâkülüñ derden
 Ölünce hizmet-i hâk-i deriñden ayrılmam
 Beni emân gözüm nûrı sürme ol derden

⁸⁸ Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.

Tavaṭṭun eylese bir dilde fikr-i müjgânîñ

Olur mı farkı anıñ hic ğılâf-ı neşterden

24b 'İzârı âzürde olan târ-ı giysû-yı zerdîñ

Gören kıyâs ider elbet keşîde-i zerden

Şemim-i hâl-i ruḥ-ı yâra Ḥâmidâ sa'y it

Gelür dimâğa za'îf olsa kuvvet 'anberden

(104)

Me fâ' i lün/ Fe' i lâ tün/ Me fâ' i lün / Fe' i lün

Bu rüzgâra dilâ âh û zâra geldim ben

Talâṭum-ı ğam-ı dehri şümâra geldim ben

Seniñ ayagına ey pîr-i mey-fürûş-ı emel

Piyâle şun baña def'-i ḥumâra geldim ben

Bu deşt-i vâsi-i 'aşḫ u vedâda bî-pervâ

Ġazâl-i nâzımı şayd u şikâra geldim ben

Bu çârsûda murâdımca bir mümeyyiz yok
 Mehekk-i şıdka vücûdum 'ayâra geldim ben

Miyân-ı lücce-i gamdan şinâ ile Hâmid
 Hezâr şükr ola haqqâ kenâra geldim ben

(105)

Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün

Ğubâr-ı maqdemın söyler dimez hic giysûvânından
 Şabâ itsün uşandıq biz muṭribiñ işfahânından

Haṭ-âverlik deminden şor o şûhuñ evveliñ bilmem
 Taşarruf ehlin istifsâr iderler heb zamânından

Beni dūr eylemek ol naḥl-ı nâzın seyr-i rûzundan
 Cüdâ itmek gibidir 'andelfb-i gülistânından

Temâşâ-yı cemâlin terk itdim giceler ol mâhın
 Halâş olmak içün çarḥ-ı zemînin imtinânından

O meh zülfün perişân kılmaya bâ'is nedir bildük
Göñül murğın uçurmakmış murâdı âşiyânından

Benim keyfietim yâr ile Hâmîd şimdi dillerde

25a Ziyâde söylenür Leylâ vü Mecnûn dâstânından

(106)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

Lebin öpdükde sirişk oldı revân gözlerden

Aldım o la'le hezârân-ı dür-i nâ-süfte ben

Emrini eyleme nâ-ehle sibâriş zîrâ

Alet-i kâviş-i câha bedel olmaz sözden

Nef-i zârdur getüren hâtır-ı mazlûma ne

Dostıñ kadrini bilmege sebebdür düşmen

Zîr-i fesden niçün o şûh çıkarmaz zülfün

'Âşık-ı mücrîmi ber-dâra gerekmez mi resen

Hâmîdâ şemm-i gül-i rûyına haţţ mâni' olub

Câme-i (şabr u dilimi)⁸⁹ çâk çâk itdi diken

(107)

Mef' û lü/ fâ' i lâ tü/me fâ'î lü/ fâ' i lün

Yek bûse âh̄z idüb dil o sâķ-ı sefîdden

Almış naşîbini hele nahı-ı ümmîdden

Yok rûza 'asîr-i firâķa taħammülüm

Ebrûlarıñ hilâliñi göster ba'idden

Dil-rîşim ol ķadar ki degül ķâbil-i beyân

Sulţân-ı Kerbelâya cefâ-yı Yezîdden

Olmaz güşâ-yı maţlab perde-i vesîlesiz

Fehm it bu remz-i dil-keşi ķıfl u kilîdden

Eş'âr-ı 'aşra nisbet ile nazmı Hâmidiñ

⁸⁹ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Hem-nâzdir o mertebe kim dür-ḥadîdden

(108)

Gazel-i nâ-tamâm

Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün

Temennâ-yı reha itmezdüm ol şûḥ-ı dil-ârâdan

Eger şahrâya mecnûn düşmeseydi 'aşk-ı leylâdan

Ġurûr eyler zamân-ı rif'atinde ehl-i çâh amma

Olur şâhib-i tevâzu' itdükce (ḳadd-i)⁹⁰bâlâdan

'Îlâcı derd-i hicrânîñ vişâl-i yâr imiş ancak

Dil-i bîmârıma şâfî cevâb aldım eṭibbâdan

Saña gencîne-i dâr ḥüsn ü ân dirlerse şâyândur

Femiñ bir ḥoḳḳadur kim pür derûnı dür-i yektâdan

(109)

Mef' û lü/ fâ' i lâ tü/me fâ'î lü/ fâ' i lün

⁹⁰ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Ḥayfâ ki mâ'il oldı yine bir civâna cân
 Şıgmaz femine ya'nî o zâr-ı nihâna nân

Ol mâhî 'âkibet bulur âh hevâ-yı reng
 Olmaz ba'id ḥaşılı bâdî vezâneden rân

25b⁹¹ Gönder ḥâyaliñi dil-i vîrân-güşteme

Ma'mûr olur kudûm ile ḳonsa ḥâna ḥân

Şad-pâre oldı reşk ile bulmuş deyu göñül
 Giysû-yı dil-rübâyâ taḳarrüble şâna şân

Üftâde-gân-ı 'aşkı gehi pâymâl için
 'Âdetdür esb-i nâzı göñül meh ruḥâna rân

İtmez nigh dü dîde-i yâḳût – rîzime
 Lâzım degil mi Ḥâmid o ebrû kemâna kân

(110)

Mef' û lü/ me' fâ î lü/ me fâ'î lü/ fe' û lün

⁹¹ 25b numaralı varağın der-kenârında “ vefâtından yedi muḳaddem inşâd eylemişdir.” mısrası kayıtlıdır.

Tahrîk ile müjgânîni dūr itmede çeşmiñ
 Kaşd itmege neşter bulur iseñ cigerimden

Hâk oldığı demde reh-i 'aşk içre vücûdum
 Ey bâd-ı muhâlif beni ayırma yerimden

Ey şûh giriftâr olalı zülfüñle göñlüm
 Farq eyleyemem şâmımı aşla seherimden

Bu mısra' ile fahr iderim kıddini görsem
 Bir serv yetişdi eñeri çeşm-i terimden

Terk ideli Hâmid beni ol şûh-ı sitemkâr
 Dünyâya nigâh eylemez oldum kederimden

Harf ü'l-Vâv

(111)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Hâr ile hem-bezm idi gülşende lîk ol verd-rû

Şadme-i bâd-ı hazân ile ne o kaldı ne bu

Âteş-i kahrîñla eyle kabrini hemcûn cahîm

Kimse (olmasun)⁹² resûl-ı Ekreme yâ rab 'adû

Dest-i cevriñle girîbân-ı tahammül çâk çâk

Oldı olmaz mı dahî ey şûh şâyân rûfû

26a Serv-i nâzım hâşılı bâğ-ı temennâda müdâm

Cüst-cû eyler seni eşk-i revânım sû-be-sû

Hâmidâ ol serv-ķâmet rehden itdikce güzâr

'Âşıkân bî-şabr olub dirler efendim hû hû

(112)

Mef'û lü/ me fâ'î lü / me fâ'î lü / fe'û lün

Kâkül mü 'izârıñdaki ey mâh nedür bu

Yâ sünbül-i jülîde midür âh nedür bu

Keyfiyyet-i tâl'i mi kuşûr-ı hükemâ mı

Dil- haste ider ğam beni her ğâh nedür bu

Her dem baña bir ğüne olma 'ârız-ı elem

⁹² Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Ey kâdir-i kayyûm olan Allah nedür bu

'Uşşâk-ı belâ-keşden olub nefret o 'irâz

Ağyâra begim muttaşıl ibâh nedür bu

Ey zâlim ü bî-rahm Yezîd itdigün ef'âl

Ferzendine zehrânuñ â gümrâh nedür bu

Hâmid gibi kim görse cemâliñ olur 'âşık

Ey şûh-ı cefâ-cûy-ı sitem-ğ'âh nedür bu

(113)

Me fâ' i lün/ Fe' i lâ tün/ Me fâ' i lün / Fâ' lün

Ḳadd-i nigâr degil naḡl-ı nârbendür bu

Fezâ-yı sîne degil bâğ-ı yâsemendür bu

Hezâr diller icinde kim oldı Yûsuf-veş

Göñül çekil ne baḡarsuñ çeh-i zeḡândur bu

Kirâz iden dilimi pûte-i cefâlarda

Bu bî-emân u bu zâlim bu bî-semendür bu

Felek menişlerüñ âhengiñ eyleyüb icrâ
Dil-i belâ-keş-i serkeşteden dönendür bu

26b Figânını çıkarın el-ğazer ki 'uşşâkıñ
Hüseynî perdesine Hâmidâ hasendür bu

Harf ü'l-Hâ

(114)

Mef' û lü/ fâ' i lâ tü/me fâ' lü/ fâ' i lün

İtse ne dem şudûr-ı pür-âteş-dehenden âh

Üftâdeñ eyler ey gül-i ter belki senden âh

Ağyâra va'deler virüb ey şûh vaşl için

Almak revâ mıdur niçe biñ kerre benden âh

Haḫḫ sâyesi değıl de nedir gerdenindeki

Mümkün midir bu zâhir ola yâsemenden âh

Ey Yûsuf-ı erike-i Mısr-bahâ vü nâz

Delv-i dili düşürdüm o çâh-ı zeķândan âh

Hağdır sebep siyâhî-i baht degil ruĥıñ

Gülden Őikâyet eylemem amma dikenden âh

Bâĝ-ı ümmîd-i Hâmide bir kerre gülmediñ

Âh ey gül-i nihâl-i edeb âh senden âh

(115)

Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lâ tün/ Fâ'i lün

Dostlar derd-i (dü)⁹³çeşm-i yâr elinden âh âh

'Âcizim her dem iki bîmâr elinden âh âh

Cûy-ı ekşim sû-be-sû eyler gezüb gülzârda

Bir bûy-ı Őimşâd-ı hoş refât elinden âh âh

Ben bu Şeb âlâm-ı zülfinden Őikâyet-nâmemiñ

Her ser-i Őađırında yazdım mâr elinden âh âh

⁹³ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Ben niçe hıtt-ı ruḥ-ı cânâneden (âh)⁹⁴ itmeyem

Gül için kılmaz mı bülbül hâr elinden âh âh

Hâmidüñ sa'yi niçe nerm itmez ol señgiñ-dili

27a Eyledi kûhkeniñ kühsâr elinden âh âh

(116)

Me fâ' i lün/ Fe' i lâ tün/ Me fâ' i lün/ Fe' i lün

Ruḥiñ küşâd idüb 'uşşâk-ı zârı söyletme

O gülde bûy-ı vefâ yok hezârı söyletme

Bir âhla bu nüh eflâki muḥterik eyler

Dil-i fütâde-i âteş-ni□ârı söyletme

Getürme hâtırına mâcerâ-yı ferhâdı

Derûnı yâralıdur kûh-sârîdür söyletme

Dil-nizâra sûâl itme zülf-i dilberden

O murğ-ı zâr-ı giriftâr-ı mârı söyletme

⁹⁴ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Vücûd-ı Hâmidi heb pâre pâre itmelidür

Şabâ açub ol iki gül-'izârı söyletme

(117)

Mef' û lü/ Fâ' i lâ tü/ Me fâ'î lü/ Fâ' i lün

İtdüm görünce 'arızını ol perînüñ âh

Aşdum kenâr-ı âyîne perde-i siyâh

Bir kerre eylesem o gülüñ rûyına nigâh

Bî-çâre dil ider o demde şad hezâr (âh)⁹⁵

'Uşşâka 'aceb midür kara sevdâya uğrasa

Çeşmiñ siyâh zülf siyâh ebruvân siyâh

Hem-bezm imiş raķîb ile o mâh dün gice

Sîne-küşâde sâgar-ı mey elde kec-külâh

(118)

Me fâ'i lün / Fe' i lâ tün /Me fâ'i lün / Fe' i lün

⁹⁵ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Hıta-ı 'izârı göründi hicâbı seyr eyle

Zevâle yüz tutuyor âfitâbı seyr eyle

Hezâr bâr-ı haşab-ı h'âr iken rakîb-i humâr

Yine o şûha varır irtikâbı seyr eyle

Didim icâzet-i bûs-ı dehân var mı bize

Dirig yok didi zâlim cevâbı seyr eyle

27b Dil-i üftâde leb-i yâri eylemiş takbîl

Harîk-i 'âde olan feth-i bâbı seyr eyle

Karâr-gâh-ı haş oldu 'izârı âhir-i kâr

İhâta eyledi mihri-i sehbâbı seyr eyle

Gelince 'âşığı tard itdi bâğ-ı kûyından

Rakîb-i tâğî-i nev- intisâbı seyr eyle

Bu nazm-ı pâkiñi tanzîr iderse ey Hâmîd

Kelâm-ı Nâşid-i hâz(ır)⁹⁶ cevâbı seyr eyle

⁹⁶ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

(119)

Fâ'i lâ tûn/ Me fâ'i lûn/ Fe'i lûn

Fikr-i müjgân-ı yâr var dilde

Tîr-veş bir güzâr var dilde

'Ârız-ı âteşini fikr eyle

Tûde-ber-tûde nâr var dilde

Eylemem şevke yoḡsa çün digerân⁹⁷

Bir degil ğam hezâr var dilde

Âb u tâbı tehî mi ol şûḡıñ

Maye âh u zâr var dilde

Rûzgâr ile maḡv ola şâdi

Şimdilik bir ğubâr var dilde

Hâmidâ cevri çün taḡammül-sûz⁹⁸

⁹⁷ Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.⁹⁸ Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.

'Azm-i terk-i diyâr var dilde

(120)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Beni ez-behr-i da'vet sübha-gerdân-ı keder itme

Perî- veş cismiñ ey gül çehre pinhân-ı nazâr itme

Dü çeşmân-ı kebûda kühl-i sitiğnâ-keş oldıkca

Gözüm nûrı bu giryâna bu nigâh-ı çeşm-ter itme

Güzâr-ı 'ömrümüñ fikr eyle ben mağmûm iken her gâh

Yüri var bir tarafından sen de ey sâ'at haber itme

28a Küşâ itdikce çavs-ı sa'ydına âmâc-ı maşûdu

İlahî nâvek-i âh-ı dilim nâkârger itme

Yeter düşavarî-i âlâm-ı 'aşkıñ Hâmid-i zâra

Kerem kıl ez-ser-i nev hayret-efzâ-yı şîveler itme

(121)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

İşitdirme gice feryâdıñı ol mâh-ı tâbâna
 Sükût it nâr-ı ğam yađdıķca cismiñ hemcû pervâne
 Saña ben zârı ğamz eyler imiş dâ'im rakı̄b âmmâ
 Kerem kıl ey ferişte-behçetim gel uyma şeytâne

Dili sen leyle-i firkatde meyl-i ħ'âb ider şanma
 Huşûş-ı 'aşķda mecnûna ğâlibdir o dîvâne

O rûtbe-ekşim oldı mürtekim derd-i firâķıñla
 Yanında ey dür-i melâĥat heft deryâ ne

Hülâğü-veş yaķar o şâh-ı ĥüsnüm dilleri Ĥâmid
 İder her laĥza taĥrîb-i memâlikĥâne şâhâne

(122)

Mef' û lü/ Fâ' i lâ tü/ Me fâ' lü/ Fâ' i lün

Hicr-i ruĥıñla zâr iderim tâ seĥer gice
 Mu'tâdidur hezârıñ ider nâleler gice

Her laḫza derd-i ru'yet-i rûyîñla râhda
 Hûrşîd olur nehârda sâ'ir kamer gice

Bir mâhı cüst u cû iderim kâdadur deyu
 Tâ şubḫ olunca meş'al-i âhla her gice

Ḳal itdi pûte-i ğam-ı 'aşḫ içre göñlümi
 Bir şırma saçlı cân yaḫıcı sîm-ber gice

'Ârz eyle çeşm-i Hâmide rûy-ı münevverüñ
 Ey muḫbir-i yegâne-i ḫayru'l-beşer gice

28b

(123)

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Olsa her beytim 'aceb mi rûy-ı cânân üstüne
 Ḥaşr ider güftârını bülbül gülistân üstüne

Ey perî âyîne-i ruḫsârîñ erbâb-ı nazâr
 Nola tercîḫ itseler hûrşîd-i raḫşân üstüne

Ḳaşlarıñ şandım görüb çeşmânı üzre ol mehiñ

Tîglerdür vaz' olunmuş vezne mîzân üstüne

Tîr-i müjgân ü kemân ebrûlarıñla dem-be-dem

Kaşd idersiñ murğ-ı perrân-ı dil ü cân üstüne

Bî -bedel bir şûhsuñ hûbân içinde hâşılı

Hüsn ü ân olmaz begim sende olan ân üstüne

Hâk ile yeksân olub Hâmid 'ayâr itmek için

Âçılıb siyyâh-veş gitmiş şafâhân üstüne

(124)

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

Gelüb güftâra meclisde leb-i cânân açıldukça

Temâşâya kapanmaz dîde-i giryân açıldukça

Ruñıñ yâd eyleyüb hûnâbe-i hasret döker çeşmim

Figâna başlayub bülbül gül-i reyhân açıldukça

Gel ey gül-penbe-i âlûde-i dühn-i mürüvvet-bâş

Fezâ-yı sînem üzre zaħm-ı hûn cün efşân açıldukça

O kân-ı behcet-i sîm-âb-çeşmiñ bezm-i vaşında

Olur lerzân vücûdum şöhet-i hicrân açulduqça

Ruħından sen de ref' it zülf-i şeb-reñgin seher ey mâh

Çekilüb perdesi âyîne-i devrân açulduqça

Metâ'-i vaşlın âhze cânla 'azm eylerim Hâmîd

Dem-i germiyet- bâzâr olub dükkân açulduqça

(125)

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Olma gâfil bâdî-i mihr ü muhabbetdür nigâh

Mûcib-i 'aşq ciger-sûz u hâretdür nigâh

29a Ma'rifet-i taqrîr ile nâ-ķâbil-i idrâkdur

Bâ' i □ taḥsîl-i gün-â-gün-i şan'atdur nigâh

Hûb-rûy u âb-ı cârî-i çemenzâra gehî

Dâfi'-i sevdâ-yı dil ḥüzn ü ķasâvetdür nigâh

Gerçi al al olur şerm ü ḥacâletden ruḥıñ

Lîk 'âşıkdan ma'şûka 'âdetdür nigâh

Niyk ü bed seyriyle Hâmîd dil olur şâd u hazîn

Hâşılı geh mûri□-i ğam geh meserretdür nigâh

(126)

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'i lâ tün

Dil o murğ-ı best-pâdır kâkül-i dildârda

Şâhdan âġâz ider feryâda sünbül zârda

Mâlik olsamdı saña ey Yûsuf-ı Mışır-bahâ

Baña olmazdı 'adîl endûzi-i dînârda

Yûsuf-ı Mışır-ı bahâsıñ sana nâ-zîbendedür

Gezmek ey cân-ı 'azîzim sûk ile bâzârda

Tîr-i ġamzeñ-veş bulunmaz bir ġadeng-i cân-sitân

Cüst ü cû olunsa yek ser leşker-i Tâtârda

Hâmîdâ âsândur bûs-ı leb-i cân bahş-ı yâr

Liyk-i düşvârî-i sır pinhâni-i esrârda

(127)

Me fâ'i lün / Fe' i lâ tün /Me fâ'i lün / Fâ' lün

Felek ne viridi baña bir kemân murâdımca

Ne urdum 'ömrüm içinde nişân murâdımca

Olurdu bu hâsed ile 'adûlarım sersam

Açılrsa gonca-i maşşûd-ı cân murâdımca

Perî-veşim kapudan nîm gösterir kendün

Dirîğ olmadı bir dem 'iyân murâdımca

Baña netîce bu meyḥâne-yi cihân icre

Piyâle şunmadı pîr-i muğân murâdımca

29b O şûḥ kâkülünü kıldı üstüvâr nûrdur

Yapıldı murğ-ı dile âşiyân murâdımca

Bir 'andelîb-i nevâsic-i sîne-sûzum lîk

Virilmedi baña bir gül-sitân murâdımca

(128)

Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün

Alur deste eñibbâ nabzını bîmâr gördükçe

Ele almaz dil-i bî-tâbım amma yâr gördükçe

Bağılma rûyına kesb-i terâvet eyler ol rûtbe

O gül-rû bezm-i meyde sâğar-ı ser-şâr gördükçe

Gelür la'l-i leb-i dildâr ol dem hâñır-ı zâra

Çıkub keş ü güzâra bâğda gülnâr gördükçe

Gözüm nûrı hemân hâb-ı girân-ı nâza meyl eyler

Bu ben dil-hastesin şeb-tâ-seher bîdâr gördükçe

Derûnuñ señg-i hâradan mı bilsem ey sedâd

Beni rahm eylemezsiñ künc-i gamda zâr gördükçe

'Aceb mi ihtirâs itsem zebân-ı zehr ü düşmenden

Kişi itmez mi isti'âze (hiçbir)⁹⁹ mâr gördükçe

(129)

Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün/ Me fâ' î lün

Olub meclis müheyyâ sâķî-i ârâm-ı cân gelse

Çekilse câmlar rûy-ı dil-i bîmâra ķân gelse

Rehâ-yâb-ı şudâ'-ı hâr hâr-ı intizâr olsun

Seher ol kâkül-i gülçinden bâd-ı vezân gelse

Göñül-i pûyendegi-i deşt-i h'âhişden hâlaş

Ṭutulsa dâm-ı ümmîde hümâyıl 'izz u şân gelse

Sirişk-i dîde-i Ya'ķûb-ı dil bir dem sükûn bulsa

Peyâm-ı şîḫhat alsam Yûsufumdan kârbân gelse

Ruḫiñ hûy-kerde görseñ hâb ü mülden ol mehiñ Ḥâmid

30a Kenâr-ı la'line emvâc-ı baḫr-i ḫüsn ü ân gelse

(130)

Me fâ' i lün/ Fe' i lâ tün/ Me fâ' i lün / Fâ ' lün

⁹⁹ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Tahayyülât-ı femi yâr-ı cân var bende

Açılmadık niçe râz-ı nihân var bende

Hemîşe menzil-i murgân-ı gam göñül dirler

Hârâb olmuş(a)¹⁰⁰ bir âşiyân var bende

Ümîd-i ye'isden âzâdeyim bihamdillah

Ne bîm-i zillet ü ne kayd-ı nişân var bende

Hüdâ dili karâ sevdâdan eylesün maḥfûz

Hayâl-i kâkül-i 'anber-feşân var bende

Pür itme penbe-i ğafletle gûş-ı idrâkı

Ki nâşenîde niçe dâstân var bende

Çi sevdâ vü gonca-i bâğ-ı cemâl gûş asmaz

Mi□'âl-i murğ-ı çemen biñ zebân var bende

Derûndan ğamı men'e (çü)¹⁰¹ sa'y ile Hâmîd

Bu şeb o âfet-i devr-i zamân var bende

¹⁰⁰ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

¹⁰¹ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

(131)

Mef'û lü/ Fâ'i lâ tü / Me fâ'î lü / Fâ'i lün

Sen ğayrılarla zevkde semt-i hişârda

Kalmak revâ mı ben a begim intizârda

Kaldı nigâh-ı ragbeti bi-çâre¹⁰² gönümün'Âlem- esîr kâkül-i pür şive-kârda¹⁰³

Giysûlarıyla gerden-i sîmini fikr ider

Âşüfte-ğâl iden beni leyl ü nehârda

Bülbül benimle kendüyü hem-nâle şanmasun

Ben her faşıl-da zârım o faşl-ı bahârda

Âh eyledim seher ğam-ı ğâliyle Hâmidâ

Yandı derûnı lâleleriñ lâle-zârda

Harf ü'l-Yâ

30b

(132)

¹⁰² Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.¹⁰³ Nüshada yazılan “ bir” kelimesi vezin icabı düşürülmüştür.

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Heman vird-i zebân it kâkül-i leylâ-yı şeb-güni
Murâdıñ da'vet ise bezm-i 'aşka rûh-ı mecnûnı

Yine derd-i firâkıñ-rütbe sîne çâk çâk itmez
Eger pür olsa içmem zehr ile bu tās dârûnı

O serv-i kâmetüñ takbîl-i pâyiñ-i reh-güzârında
Revân itdim dü-çeşm-i hasretimden eşk-i ceyhûnı

Ger istifâr eylerseñ diliñ bâdî cenûnundan
Benim sevdâ-yı zülfin ihtiyâr itdirdi hâmûnı

Beni terk eyledi ol mâh gayra meyl idüb Hâmid
'Aceb neyle tesellî eylesem bu kalb-i maḥzûnı

(133)

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün

Şanma zülf ü ḥaḥını 'ârızınıñ perde-keşi
Ebrdür işte bahâr üstü kapatmış güneşi

Meyve-dâr olmağcün naḥl-i riyâz-ı kâımım

Giryeler eyledim ol rütbe ki başdurdı reşi

Göremez mi□lini bir kimse ne cihân içre meger

Görülür var ise âyînede ol mâhın eşi

On iki yaşına girdikde idüb 'arz-ı vişâl

Baḥr-ı hicrâna düşer 'âşıka seyr it düşeşi

İhtirâk-ı ruḥıña bâ' i □ ken güşende

Seḥerî ḥâne-i dildârda gördüm güneşi

Buña tâb-âverî-i sînene mümkün Ḥâmid

Müjeler tîr-i belâ kavv-ı kazâ iki kaşı

(134)

Mef'û lü / me fâ'î lü/ me fâ'î lü/fe'û lün

Vaktim heves-i vaşl-ı dil-ârâ ile geçdi

'Ömrüm benim eyvâh ki ḥülyâ ile geçdi

31a Zinhâr gönül 'aşka heves eyleme zirâ

Her sâ'atı Kaysıñ gam-ı Leylâ ile geçdi

Ol tıfl-ı nev-âmûz-ı debistân-ı leţâfet

Ta'lîm-i cefâ-yı dile lâle ile geçdi

Zahm-ı müjeñi çekmege bâ' i □ □ ş i ñ o d u

Ol tîr-i dil u câna begim yâ ile geçdi

Çün mihr iderek 'âlemi rûşen yine Hâmid

Ol serv-i revân câme-i dîbâ ile geçdi

(135)

Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lün

Açılur ellere ol gönça- dehen yâr gibi¹⁰⁴

Rûkabâdan niçeler maħrem-i esrâr gibi

Yâra takrîrde lerzende-dehensiñ derdiñ

İy dil-i zâr saña lâhıķ olur 'âr gibi

Sende nûş eyler idim bâdî (ki)¹⁰⁵ sâğar sâğar

¹⁰⁴ Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.

¹⁰⁵ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Neşve-bağış olsa idi şöhet-i neyyâr gibi

Yârı nezzâre-i murâd üzre ne mümkündür raķîb

Hâ'il-i peş-i nigâh olmadı dîvâr gibi

Bildigim gerçe hezâra çıkar ey gonça-dehen

Gayr-i ma'lûm dehi bendeleriñ var gibi

Rûz-ı şeb fikr-i dırâz itmeden olmaz hâli

Dil-i Hâmîd begim ol kade hevâ-dâr gibi

(136)

Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lün

Ser-be-bâliñelem görmesün âgyâr beni

İtme ey rûh revân hicr ile bîmâr beni

Nûr-ı 'aynim ol iki çeşm-i kebûduñ gamıdur

Eyleyen tâ-be-seher her şeb bîdâr beni

Hasret-i kaddüñ ile bağda zâr itdikçe

Murğlar nûşa gelür zann idüb enhâr beni

31b Senden ey ğamzesi hûn-ḥâr cüdâ olmaz dil

Tiğ-i cevriñ ile istersen iki yâr beni

Hadden efzûn ise de cürmüm eger 'afv itsün

Seheri yâra niyâz eyle şabâ var beni

(137)

Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lün

Bir zamân endîşemiz 'arız-ı dildâr idi

Hâtırımız bülbül-i mâ'il-i gülzâr idi¹⁰⁶

Ke□ret-i tedbîr ile oldı şifâ-yâb ter (henüz)¹⁰⁷

Pister-i ğamda göñül hicr ile bîmâr idi

Zülfün o gonça-femin hufyeten itdikce şem

Arada bâd-ı şabâ maḥrem-i esrâr idi

Her ne zamân bezmde mest-i mey nâz olub

¹⁰⁶ Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.

¹⁰⁷ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Baňa nigâh eylese yüregim oynar idi

Hâşılı sevdâmızı her şeb tahrîk iden

Çeşm-i feten-cû ile zülf-i siyehgâr idi

Bir leb-i şirîne dil-vâlih ü hayrân olub

Neş'e-zen-i sîne-i vâsi'-i kühsâr idi

Hâmid-i âzâdenüñ var idi bir dilberi

Gâyetle şûh idi lîk sitemkâr idi

(138)

Me fâ' î lün/ Fe ' î lâ tün/ Me fâ' î lün/ Fe' û lün

O kâkülüñ gamı 'âlemde şâdımın mı kodı

O pençe-i müjeler kimselerde cân mı kodı

O serviñ arzû-yı bûs-ı hâk-pâyi ile

Şirişk-i dîdelerim gezmedik mekân mı kodı

İder varanlara bir vazî-i nâ-becâ elbet

Rakîbi kûyına bilmem ki dîde-bân mı kodı

Nedir bu sülhî-i rû bilsen ey perî ruhsâr

Rakîb-i sek seni germâbeye tenhâ mı kodı

32a Ruhiñda hâl-i mu'ammer mi yoḡsa meşşâta

'Arûs- kâm-ı dil-i Hâmide nişân mı kodı

(139)

Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lün

Bezmi kimdir men' iden teşrîfden cânım seni

Söyle kim döndürdi mâh-tâbânım bizden seni

Eylemekden fâriḡ oldum ka'be-i kûyiñ ṭavâf

Bî-ḡuzûr eyler deyu feryâd ü efgânım seni

İllet-i hicriñ devâsından peyâm aldım hele

Zîb-i âḡûş eylemekmiş derde dermân seni

'Andelib-i bâḡ-ı 'aşkıñ var iken lâyıḡ mıdur

Zîb-i destâr itmek 'âdâ verd-i ḡandânım seni

Olsa Hâmîd-veş nola mâ'il şemîm-i sünbüle

Hı̃âbda bir kez gören zülf-i perîşânım seni

(140)

Mef' û lü / Fâ' i lâ tün/ Mef' û lü / Fâ' i lâ tün

Seyr-i 'izârıñ ister dil-i gülsitân bilür mi

Müş tâk olan cemâle fikr-i cinân bilür mi

Bahı̃ itse dil gülünden âzürde olma şâhım

Dîvâne hic ketm-i râz-ı nihân bilür mi

İtdiklerün bu hâke ki bir bir su'âl itsem

Ol âfet-i yegâne devr-i zamân bilür mi

Meyl ideli kenâr-ı cûy-ı sirişk çeşme

Ol serv-i nâz (kim)¹⁰⁸ zevk-âb-ı revân bilür mi

Sulţân-ı faķra Hâmîd birdür bülend ü dil-pesti

Olsa serîri anıñ nüh âsumân bilür mi

¹⁰⁸ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

(141)

Mef' û lû/ fâ'i lâ tû/ me fâ' î lû/ fâ'i lûn

Fikr eylerim hemîşe ruḥ-ı âl âliñi

Gözden çıkarmam ey gül-ter hic ḥayâliñi

32b Şandum çekildi micmere-i sîme zer-kenâr

Atdıkda sîm-i gerdeniñe zerd- şâliñi

İtsün nigâh-ı ḥaḳ elem-i rüzgârdan

Perverde-i sirişkim olan nev – nihâliñi

Sen sürme-i sipihri-i bahâsîñ ki reşkiyle

Mihriñ derûnı yandı görünce cemâliñi

Ḳabri olurdu maden-i yâḳût ḥaşre dek

Dünyâda bûs iden leb-i reşk-i zelâliñi

Der-pîş-i dîde baña dü-ebruvân gerek

Ben neyleyim felek seniñ altun hilâliñi

Gördüm mi künc-i ğamda o her cây rahm idüb

Hâmid(â)¹⁰⁹ sû'âl itmedi bir kerre hâliñi

(142)

Mef' û lü/ fâ'i lâ tû/ me fâ' î lü/ fâ'i lün

Bâd-ı şabâ peyâmını hayfâ getürmedi

Hercâyilik idüb bize kaṭ'â getürmedi

Giysû-yı leyl-i reñginüñ endîşesiyle hiç

Ey mâh kimse ḳalmadı sevdâ getürmedi

Sâhil-nişîn-i ḫasretim amma bu âna dek

Dürr-ümîdi mevce-i deryâ getürmedi

Oî âfitâb-ı burc-ı bahâ bir nigâh idüb

Aldı götürdi amma göñlümü getürmedi

'Azm itdi gülistâna be-şad nâz eger-çi nâz

Dil ḫastesine bir gül-i ra'nâ getürmedi

¹⁰⁹ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

(143)

Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lâ tün/ Fâ' i lün

Cennet-i kûyîñdan iħrâc eyledin ben pür-gamı

Bî-güneh lâyıķ mı giryân eylemek bir âdemi

Ka'be dil mudrab-ı pây-ı ħayâliñdir seniñ

Ben dü-çeşmimden revân itsem 'aceb mi zezemi

33a Giceler ey bülbül-i (zâr)¹¹⁰ nâle feryâd idüb

Ĥâbdan yok yere bîdâr itme ol ğonca-femi

Vaşf-ı tîğ-i ebruvâniñ yazmadan maķtûl olub

Ĥâmemiñ sevdâyla dâ'im maĥlûķ aķar demi

Şanma Ĥâmid dâm-ı zülfinde nümâyân ħaller

Şayd-ı murğ-ı cân icün yer yer feşân itmiş yemi

(144)

Mef' û lü/ fâ'i lâ tû/ me fâ' î lü/ fâ'i lün

Evvel bize teveccüh iderdiñ melek gibi

¹¹⁰ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Döndüñ raķibe meyl idüb âhir felek gibi

Pistânlarıñ mekîde icün tıfl-ı dil müdâm

Mehd-i ğamiñda giryeler eyler bebek gibi

Sâhil-nişîn-i vaşlıñ olub ğayrılar beni

İtdik yem-âşnâ-yı muħabbet-i semek gibi

Olmaķ da ber hevâ gice bir şâh-ı ğüsn icün

Her bir şerâr-ı âhım âteş-i fişek gibi

Ol serv-ķadd eyledikce baña çeşminde meyl

Kerkec nigâhıñ aşlı ne sũfî eşek gibi

Bir kaşı yâ ğadeng-i ğam-ı cân-sitân ile

Ķıldı delik delik dil-i zârım elek gibi

'Azm eyledikce kũyına ol dil-nüvâzımıñ

Âvâz ider raķib peşîmden köpek gibi

Cellâd-ı ğamzeñ itdigi dem ķatl-i 'âşıkân

Ĝalâtân (olur)¹¹¹ niçe niçe serler kelek gibi

Diller zebûn-ı pençe-i 'aşkıñ olub (müdâm)¹¹²

Bir 'ankebûtuñ ağızına düşmüş sinek gibi

'Uşşâk-ı digerân ile Hâmîd var ol 'ıyâr

Sür señg-i kûyıña ruĥ-ı zerdiñ meĥek gibi

33b

(145)

Fâ' i lâ tün/ fe'i lâ tün/ fe'i lâ tün/ fâ'lün

Yine vaşf-ı leb-i yâra şua'râlar düşdi

Bülbülânıñ diline gonça-i âĥmer düşdi

İltifâtıñ görüb âġyâra dü-ebr-i siyeh

Gûyiyâ sîneme birden iki ĥançer düşdi

Beni endâĥte-i baĥr-i firâĥ eyleyeli

Dîdelerden hele görseñ ne güherler düşdi

Leşker-i ĥatı-ı siyehġârına maġlûb oldı

Eşheb-i nâzdan ol şûĥ-ı dil-âver düşdi

¹¹¹ Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

¹¹² Nüşa ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Hâmidâ maḳsem-i hicrinde bu gün cem' oldık

HıŒeme künc-i cefâ nâmina bir yer dŒdi

(146)

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'iln

Görmesem bir dem ben ol ruhsâr-ı âlı gl gibi

Nâle v feryâda âgâz eylerim bülbül gibi

Ter drb olsa nola her bâr bâ-ârâ-yı hüsn

Dîdeden çıkmaz hayâl-i kâkülünü sünbül gibi

Arz-yı pây mâli ile gm-ı ebrları¹¹³

Œeh-svârâ âmetim ham ıldı âhir yıl gibi

HâŒre dek bu mest ider insânı ol bir iki dem

NeŒ'e-i la'l-i lebi olsun mu sâkî ml gibi

Sâha-i sîmîn-i kâgıd bâña Hâmid teng gelür

Her ne dem srsem kmeyt-i hâmeyi dldl gibi

¹¹³ Vezinde bozukluk tespit edilmiŒtir.

(147)

Me fâ'i lün/ fe'i lâ tün/ me fâ'i lün/ fe'i lün

Kelâm-ı reftiyi añma bu dil-figâra dahî

Zamân var ey meh-i burc-ı bahâ nehâra dahî

Cihân figânıma t̂akat-neyâver olmuş iken

'Acebdür itmedi te'sîr kalb-i yâra dahî

Matar degildür ider girye hâlîme gerdûn

Çomaz döneklîgi elden o mâh-pâre dahî

34a Dimâğ-ı 'âlemiyân mest olurdu amma kim

Şabâ tokunmadı ol zülf-i müşg-bâra dahî

Gehi 'itâb u gehi nâz u gâhi hışm itdün

Begim ne kaldı cefâdan bu hâk-sâre dahî

Çamıñla girye vü âh olmadı müfid-i vişâl

Bu emr-i müşg ile âyâ ki var mı çâre dahî

Miyâne-gerd-i yem-i hicr-i yâr olub Hâmid

Temâyül itmedi keşti-i dil kenâre dahî

(148)

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fe'ûlün

Görsem ne zamân şâd olurum gayr ile yârı

Herkes koparır gonçaları olmasa hârı

Cûş-ı yem-i hicrânı birâz olsa da teskîn

Fülk-i dil-i meşhûn-ı elem bulsa kenârı

Âhû gibi şahrâlara düşmüş tek ü tenhâ

Şayd eylemenün çâresi var mı o şikârı

Benden o kadar itdiler ol gonçayı tebdîr

Eyyâm-ı zemistân şanurum faş-ı bahârı

Hâmid düşeli 'aşkıña ey gonça-dehânım

Bülbül gibi her lahza kılar nâle vü zârı

(149)

Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün

Temeldür çün binâ-yı neş'eye peymâne ey sâķî

Esâs-ı endâz-ı şevķ ol hâli vîrâne ey sâķî

Sürülsün bahç□-ı la'lim bezm-i meyde dâ'imâ derseñ

Hümâ-yı şahbâ yetişdür câm şun rindâne ey sâķî

Dirîğ itmek neden peymâne-i lebrîz-i şahbâyı

(Çü)¹¹⁴Resmdür kastî-i cürm meh-i tâbâna ey sâķî

34b Lebiñ fikriyle ben dil-hûndan kaç' itme ihsânıñ

Esîr itdin dili çün bir ğam-ı pinhâne ey sâķî

Olur icdikce şahbâ şu'le-i nâr-ı dilim ber ter

Müfid olmaz şuyıñ hiç sîne-i sûzâne ey sâķî

Hele sen Hâmid-i mağmûm u zâra câm şun durma

¹¹⁴ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Budur ancak devâ-yı ter ğam-ı devrâne ey sâķî

(150)

Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün

Fezâ-yı sîne fikr-i 'ârızîñla dâĝ daĝ oldu

O şahrâ şimdi güller virdi bir ma'mûr baĝ oldu

(Füsûrde)¹¹⁵ olmasun luţf eyle (câna)¹¹⁶ bâd-ı hicrânla

Göñül fânûs-ı 'aşķa çünki sulţânım çerâĝ oldu

Gül-i şad-berg-i kâmi bizlere düşvârdır teşmîm

Bu gülzârîñ hezâr-ı naĝme-senci şimdi zâĝ oldu

Nigâh-ı ħasret-i pey-der-peyi 'uşşâķa vâ ħayfâ

O sulţân-ı serîr-ârâyı beĥcetden yasaĝ oldu

Elin öpdürmege maĥalde nâz eylerken 'uşşâķa

¹¹⁵ Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.

¹¹⁶ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Gelüb haṭṭ Hâmidâ gördüñ mü muhtâc-ı ayağ oldı

(151)

Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lâ tün/ Fe' i lün

Çıķub 'arz itme seher ol (ruḥ-ı)¹¹⁷müstesnâyı

Yakma âteşlere gel mihr-i cihân-ârâyı

Keķret-i müşg ile çekdim ğam-ı ebrûlarını

Bir çeker varsa şalâdur o demürden yâyı

İdeli verd-i ruḥıñ gülşen-i ḥüsn icre zuhûr

Almadım destime teşmîme gül-i ra'nâyı

Dil-i miskîn olalı beste-i dâm-ı zülfüñ

Ah kim meşrebimiz oldı bezm-i sevdâyî

Elem-i manşıb-ı devletden olur âzâde

Zîver-i dûş kılan câme-i istiğnâyı

35a Dîdeden kıys revân eyler idi ḥûn-ı sirişk

¹¹⁷ Nüsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Tûtiyâ gibi çeküb hâk-i reh-i Leylâyı

Bezmede la'l-i leb-i yâre toqunmuş Hâmid

Görmesün gayrı gözüm câm-ı neşât-efzâyı

(152)

Müf'te i lün/ müf'te i lün/ fâ'i lün

Bûs-ı leb-i la'liñe kandur beni

Şol keremi it ki uçandur beni

Korqıdı gözüm cevri cefâdan emân

İtmege gayrı inandur beni

H'âb-ı girân gam u endûhdan

Giçe çal ey sâ'at uyandur beni

Cem' ola eṭrâfa pervânegân

Ol kadar 'aşkıñ ile yandur beni

Derdini şor Hâmididñ ey mâh-rû

Bir şeb-i tâ şubḥ boşandur beni

(153)

Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün/ Me fâ'îlün

Beni bülbül gibi giryân ider bir gönça leb şimdi

Pür oldu gûş-ı'âlem nâle vü zârımla heb şimdi

Mağdem-i cevriñe gerçe 'adû lar bâ ' i □ o m uş d ı

Bu hicre bilmem ey gül-çehre kimlerdir sebep şimdi

Gönül bir meh-cebîn-i mihr-i ruhsârıñ hevâsıyla

Gezer dîvâne-veş şahrâ-be-şahrâ rûz-ı şeb¹¹⁸ şimdi

Seniñ kârıñ degildir 'aşk meşgil-terdür ey zâhid

Taḥammülden urursañ gerçe kim meclisde keb şimdi

Dahî ḥaṭṭ almadı mâh-ı ruḥın çün hâle-i âgûşa

'Ayıbdır bûse ol âfetden ey Ḥâmid taleb şimdi

35b Temmed bi-'avnilahi'l-meliki'l-vehhâb¹¹⁸ Vezin icabı takdim tehir yapılmıştır.

(154)

Na't-ı şerîf-i laţîf der-ħakķ-ı resûl

Şallallahu ta'âla 'aleyhi ve selem

Fâ'i lâ tûn/ Fâ'i lâ tûn/ Fâ'i lâ tûn/ Fâ'i lûn

Ey gubâr-ı maķdemi kühl-i dü-çeşm-i ħaş u cân

Vey vücûd-ı eşrefi bâdî-i eflâk-i nizâm

İtmeseydi mihr-i ruĥsâr u meh-i cebhen tûlû'

Ĥalk olunmazdı semâvet ü zemîn u şubĥ u şâm

Eyleyüb taşdıķ peygamberligiñ dirler idi

'Azm-ı râh itdikce eşcârla aĥcâr-ı islâm

Ehl-i küfrüñ rişte-i tâķatlarıñ kaķ' eylediñ

Tiğ-i cevher –dâr-ı dîni idüb iĥrâc-ı niyâm

Bülbül-i gülşen-i dîni nola mest ise (eger)¹¹⁹

Cün ĥayıñdan âfrîde oldı verd-i sür-fâm

¹¹⁹ Nûsha ve vezin icabı metin tamiri yapılmıştır.

Hamî-i kizb itdikde mi'râcîñi küffâr-ı kureyş
 Cebrâ'il der-pîş-i çeşm 'arz itdi Kudüsi bit-tamâm

36a Sâk 'arşîñ şaḥfasında ismini rabbü'l-'alîm
 Eyledi nâm-ı laṭifiñle muḳârin irtikâm

Rûz-ı maḥşer mührüñ açdıķda şarâb-ı kevḳeriñ
 İtmeyen teşne-i dili Allah icün maḥrûm-ı câm

Ey ṭabîb-i ḥaste-gân-ı ehl-i dîn it der-cezâ
 Ḥâmid-i bîmârı dârû-yı şefâ'atle be-kâm

TAHMİS

Gazel-i Rûḥî Baḡdâdî taḥmîs-i Ḥâmid-i mîr
Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün

Halk-ı 'âlem aña heb 'âşık-ı şeydâ mı degül
 Nâz u reftârîñ ya reşk-âver-i tûbâ mı degül
 Lâyık-ı pûsiş-i kemḥâ ile dîbâ mı degül
 Yine şalınmaz o ḳad-i serv-i dil-ârâ mı degül
 Niçün açılmaz o leb-i ḡonçe zîbâ mı degül

Kadem-endâz olamam meclis-i süflîleriñ
 Baķmam pâdişehim rûyına senden digeriñ
 Ey iden ķadrini işkeste ruķıyla ķameriñ
 Nazarı 'âlem-i balâyadur ehl-i nazarıñ
 Nola baķsam ķadiñe 'âlem bâlâ mı degül

Hâķ-ķarîn eylesesün 'ârızına çeşm-i bedî
 Reñg ü bû ile güli koydı hecâletde haddî
 Görmemiş çeşm-i felek mi□lini aşlâ ebedî
 Hûblar şadra geçürse nola ol serv-ķaddi
 Gelüñ inşâf idelim cümleden â'lamı degül

Beni pür neş'e görüb her dem şeydâ bilmeñ
 İsmimi defter-i erbâb-ı hıradden silmen
 36b Seyr idüb vâdî-i tavr-ı harekâtım gülmen
 Zevķimi bezm-i firâķında ta'accüb ķılmañ
 İçdigim hûn-ı ciger bâde-i ķamrâ mı degül

Hâmid-âsâ vaţanun terk idüb ey serv-i hırâm
 'Aşķ ile oldı ańın hâli dil-i zârı tamâm
 Olmaķ âvâre revâ mıdur o hoş-şavt-ı kelâm

Gülşen-i kûyırnı Rûhî nola ger tutsa maķâm
 ˘ab'-ı gûyâsı mı yok bûlbûl-i Şeydâ mı degûl

MUĖAᖘᖘA'Âᖘ

(1)

Mef'û lû/ Me fâ' î lû/ Me fâ' î lû/ Fe'û lûn

Sâķî beni de dâhil-i bezm-i ˘arab eyle
 Tertîb-i Şefâ- bahş-ı ˘erâgân -ı Şeb eyle

Sîb-i zeķan u hâl dahî vaŐfını ey dil
 Gûş itmesûn â'dâ dehene alma hab eyle

(2)

Fe' i lâ tûn/ Fe' i lâ tûn/ Fe' i lâ tûn/ Fe' i lûn

Dem olur 'âŐıķ-ı âvâresine raķm eyler
 Gelûr inŐâfa bu bî-˘âresine raķm eyler
 Şol ķadar zaķm-gûŐâ oldu dile ğamzeleri
 Baķan elbetde anıñ yârasına raķm eyler

(3)

Me fâ ' î lün/ Me fâ ' î lün/ Me fâ ' î lün/ Me fâ ' î lün

38a Bu ben bî-çâreye lütf-ı inâyet eyle yârabbî

Rehâ-yâb-ı belâ vü derd ü miḥnet eyle yârabbî

'Ömürlerdir ki ben esb-i ğam-ı devrâna pâmâlim

Yed-i kudretle ref-i ḥâk-ı zillet eyle yârabbî

(4)

Me fâ'î lün/ Fe' i lâ tün/Me fâ' i lün/ Fe' i lün

Beni ilahi cehâletle şerm-sâr itme

Kitâbhâne-i 'irfân icinde ḥ'âr itme

Fürû- nihâde-i akrân idüb 'ilmde beni

O ğayretle derûnum m i □â-ı nâr itme

(5)

Mef' û lü/ Me fâ'î lü/ Me fâ'î lü / Fe'û lün

Dil eyleyerek kâkülüñ endîşe kıııldı

Sünbüllerüñ efzûn gelüb ol şîşe kırıldı

Hâmid o gül-i şâh-ı nihâl-i çemen-i hüsn

Bilmem ne sebep oldu bu dil-rîşe kırıldı

(6)

Fe'i lâ tûn/ Fe'i lâ tûn/ Fe'i lâ tûn/ Fe'i lün

Halkıñ idrâk iden 'aybını 'irfân ile

Setri der lâyıķ olanı dâmân eyle

Dil-i şeydâ gice her harfde bir âh çeküb

Kâre-i kâkülüñ evşâfıñı dîvâne eyle

(7)

Mef' û lü/ Me fâ'î lü/ Me fâ'î lü / Fe'û lün

38b¹²⁰ Ağyâra şeker hânde-i la'lini ki gördüm

¹²⁰ 38b numaralı varağın der-kenârında “Ve lehu, Kûbbe-i lâvicerd-i çarh içre/ Gördiñiz mi nedir bu şems-i kamer/ İki mir'âtıdır zen-i dehrîñ/ Birin aḥşâm aşar birin seḥer,

Ve lehu, Kîse-i lâciverd-i çarh içre/ Begendiñiz mi nedir bu şems-i kamer/ İki alt3unıdır zen-i dehrîñ/ Birini aḥşâm daķar birini seḥer

Ve lehu, tekye-i lâciverd-i çarh içre/ Bildiñiz mi nedir bu şems-i kamer/ İki dervîş-i suḥtedir / Bir(i) aḥşâm döner biri seḥer” mısraları kayıtlıdır.

Hurmâ gibi her 'azmim o ğayretle yarıldı

Ferhâd gibi itmediler arbede yoĥsa

Kühsâr-ı muĥabbetde ne taĝlar koparıldı

(8)

Me fâ'i lün/ Fe'i lâ tün/ Me fâ'i lün/ Fâ'lün

Ķıyâs itme ki mûyi 'izâr yârıdur

Bu berg-i gülde ĥaĥ-ı ĥazret-i Yesârîdür

Zemîn-i ma'rifete Şimdi sâye-güsret olan

Nihâl-i ĥâme-i mevzûn-u müşg-bârıdur

(9)

Fa ' i la tün / me fa ' i lün / fa ' lün

Taĥte-i lâciverd-i burc içre

Bildiniz mi nedir bu Şems-i ĥamer

Şan'-i dehrîñ iki sâ'atidür

Birini aĥŐâm ĥurar birini seĥer

(10)

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Şeh-i 'âlî-nazar 'Abdü'l-Ḥamîd-i memleket pirâ

Bu câden feth-i bâb eyledi çün himmet-i vâlâ

Delîl-i feth-i bâb-ı feyz-i rahmânîdür ancak bu

39a Küşâd oldukça çâk olsun ser-â-ser sîne-i âdâ

(11)

Mef' û lü/ Fâ'î lâ tün/ Me fâ'î lü/Fâ'î lün

Yârab bu küşte-i ğam-ı nevden hayât vir

Baḫr-ı siyâh-ı derd ü elemden necât vir

Mülk-i şefâ-yı ḥâtırı zabt eylesün varub

Dest-i niyâz-ı Ḥâmid-i zâra berât vir

(12)

Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lâ tün / Fâ ' i lün

Sûzişimden ol gül-i zîbâyı âgâh itmeñ¹²¹

Kim bu peygâm-ı çiger-sûz-ı elemle şolmasun

Tâbe-i hicrânda ben olayım tefrîde tek

Ol ala gözler sirişk ile dem-â-dem ŧolmasun

MÜFREDLER

(1)

Mef' û lü/ Fâ'i lâ tün/ Me fâ'î lü/ Fâ'i lün

Gül-berg-i rûy-ı âline itsem nigâh eger

Bâb-ı nezzâreyi o gözüm nûrı sürmeler

(2)

Me fâ ' i lün / fe ' i lâ tün / me fâ ' i lün / fe ' i lün

Cûnıd-ı meks-i ğamla vücûdum oldı nizâr

ŧabîb-i nâzımı âgâh idin âmân zinhâr

(3)

¹²¹ Vezin icabı "□olmasun" redifi düşürülmüştür.

Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün/ Me fâ'î lün

Kıyâş itdim ki toğdı perde-i şeb-çâk olub hûrşîd

Bu gün hattı-ı 'izâr-ı dilberi bir bir terâş itdi

(4)

Fâ'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fâ' lün

39b Ey mesîhâyı zuhûra getüren Meryemden

Eyle ihrâc-i dil çâh-ı 'amîk-ı gamdan

(5)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe' i lün

Bîm-nâk itmege 'uşşâk-ı sitem-h'ârı rakîb

Bağ-ı vaşla dikilir her gice tendiye gibi

(6)

Mef' û lü/ Fâ'i lâ tün/ Me fâ'î lü/ Fâ'i lün

Giysûlaruñ hayâli ile fikr-i gerdeniñ

Şâm u seher çıkar mı dil ü dîdeden seniñ

(7)

Mef' û lü/ Me fâ'î lü/ Me fâ'î lü / Fe'û lün

Peygâm-ı ruĥet k'ez-tü resed ber- dil-i çâkem

Şem'i şeved ü şu'le dihed ber-ser-i ĥâkem

(8)

Fe'i lâ tün/ Fe'i lâ tün/ Fe'i lün

Baňa râm olmadı bir kerre o mâh

Neyleyem neyleyem eyvâh eyvâh

Ketebehu el-faĥîrü'l el-ĥaĥîr es-seyyîd 'Abdü'llah Nûreddîn Aĥsarâyî Min
tealâmiyend ĥazret -i Yesârî an evlâdi şeyĥâmîd -i Velĥuddesallahu
sırrhu'l- âli Yesirullahe-şefaatehusene1193

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM MATERYAL VE METOD

4.1. MATERYALLER

Bu çalışmanın başlıca kaynağı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu T. Y. 9767 numarası ile kayıtlı bulunan Enderûnlu Mehmed Hâmid Dîvânî' nin el yazmasıdır.

Metnin transkripsiyonu yapılırken doğru okunabilmesi ve yazılabilmesi için Kamûs-ı Türkî¹²², Osmanlıca- Türkçe Lûgat¹²³'ten yararlanılmıştır. Transkripsiyon çalışması yapılırken İsmail Ünver¹²⁴'in makalesinden faydalanılmıştır.

4.2. DÎVÂNIN İNCELENMESİ VE TRANSKRİPSİYON METODU

Dîvân inceleme çalışmaları uygulamalı çalışmalardır. Bu çalışma XVIII. asır Dîvân şairlerinden Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg'in Dîvânî'nin Latin harflerine transkripsiyonu, şairi,n hayatı ve edebî şahsiyeti, dîvânın muhtevâ özellikleri üzerine yapılmıştır. Çalışma yapılırken, bu alandaki bilimsel eserlerde uygulanan sistemler örnek alınmıştır. Şairin edebî

¹²² Şemseddin Sami, Kamûs-ı Türkî. Çağrı Yayınları, İstanbul 2004

¹²³ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 19. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 2002

¹²⁴ İsmail Ünver. Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, *Türkoloji Dergisi*, c. XI

şahsiyeti tezkirelerden, şairin beyitlerinden yola çıkarak anlatılmış ve beyitlerden örnekler verilmiştir.

Dîvânın transkripsiyonu yapılırken, bütün beyitlerin vezinleri kontrol edilmiş. Metnin doğru transkrip edilmesine çalışılmıştır. Metin tamiri yapılan kelimeler() şeklinde gösterilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu asrın önemli şairleri arasında Nedîm, Şeyh Galib. Fıtnat Hanım, Sünbülzâde vehbî, Haşmet, Koca Ragıb Paşa, Râşid, İzzet Ali Paşa, Seyyid Vehbî, Enderûnlu Fâzıl vb. sayılabilir.¹²⁵

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg, yaşadığı devrin önemli şairleri arasına girememiş, ikinci sınıf bir şair olmasına rağmen güçlü bir kaleme sahiptir. Şiirlerinde klasik divan şiiri çizgisine sadık kalmış lirik bir şairdir.

¹²⁵ Ahmet Atilla Şentürk- Ahmet Kartal, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, dergah Yayınları, İstanbul 2007, s. 490, 491

SONUÇ

“Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg Dîvânı İnceleme- Metin” adlı çalışmamızda XVIII. asır şairlerinden Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg’in dîvânı değerlendirilmiş, şiirlerinin şekil özellikleri ele alınmış ve dîvân klasik şiir geleneği çerçevesinde incelenmiştir.

XVIII. asır Osmanlı Devleti açısından çözümlerin yaşandığı sıkıntılı bir dönem olmasına rağmen divan şiiri kendi içerisinde olgunlaşmasını sürdürmüştür. Bu dönem Klasik şiirin çok sayıda şair yetiştirtirdiği dönemlerden birisidir. Bu asırda birçok şâir yetişmiştir. Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg de bu şâirlerden birisi olup saraya yakın bir şâirdir. Tezkirelerde “kilâr-ı hassa” şairlerinden olduğu kayıtlıdır. Şâirin en önemli özelliklerinden birisi de musiki alanında üstat olmasıdır.

Enderunlu Mehmed Hamid Beg Dîvanı’da gazeller, kasideler, kıt ‘alar, müfredler ve bir tane de tahmis bulunmaktadır. Bu bakımdan divan müretteb bir divan değildir. Dîvânın tertibi klasik dîvân tertibine uymamaktadır. Kasideler sonda bulunmaktadır. Nüshanın istinsah edilme tarihinde şâirin hayatta bulunmaması ve sonradan yapılan eklemeler divan tertibindeki klasik düzeni bozmuştur. Müstensih hatalarından kaynaklı vezin bozuklukları dikkat

çekmektedir. Yine aynı sebepten gerekli yerlerde metin tamiri yapma mecburiyeti doğmuştur.

Hamid Beg, şiirlerinde aruz veznini kullanmıştır. Genellikle kafiye ve redifin birlikte kullanıldığı görülür. Ancak sadece kafiyenin kullanıldığı ve redife yer verilmediği şiirlere de rastlanmaktadır. Şâirin musikişinas olması, şiirlere ayrı bir ahenk katmıştır. Şâir bu ustalığını şiirlerine ustalıkla yansıtmıştır.

Şâir, dönemin etkisinde kalarak mahallileşme akımından etkilenmiştir. Çeşitli deyimlerden yararlanmış. Sevgilinin siyah gözleri, Hamid Beg'in şiirlerinde yer yer mavi ve ala göze dönüşmüştür. Şiirlerde Lale Devri'nin etkileri görülmektedir. Kullanılan vezin aruz veznidir.

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg'in şiirlerinin konusunu klasik dîvân şiiri konuları oluşturur. "Aşk,âşık, sevgili, rakib" ekseninde ilerleyen eski şiir konularının dışına pek çıkmamıştır. Sevgilinin cefaları, rakibin eziyetleri ve bütün bunlara rağmen âşığın sevgilinin yanından ayrılamaması, sevgili için her türlü belaya razı olması şiirlerdeki başlıca konulardır.

Enderûnlu Mehmed Hâmid Beg, dili güzel kullanan, zaman zaman orijinal sayılabilecek söyleyişlerde bulunan ve nihayetine Türkçe'ye hizmet etmiş, orta dereceli lirik bir şâirdir.

KAYNAKLAR

Akün, Ö. Faruk (1994). Divan Edebiyatı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 9, TDV, İstanbul, ss. 389- 430.

Büyük Türk Klasikleri. (2004), Ötüken- Söğüt Yayınları, c. 6 İstanbul, s. 194

Çiftçi, Yrd. Doç.Dr. Ömer. (1996) *Hâtimetü 'l- Eş 'âr*, s.97, <http://www.kulturturizm.gov.tr>

Devellioğlu, Ferit. (2002). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 19. Baskı. Aydın Kitabevi, Ankara, ss. 1- 1195.

Dilçin, Cem. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 1- 476

Horata, Osman. (2006). *Tarihi, Sosyo-Kültürel Bağlam, Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss. 437-444

Kılıcı, Mehmet. (2001) Yüksek Lisans Tezi, *Enderunlu Mehmet Akif (Mir'at-ı Şiir) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 111

Levend, A. Sırrı (1994) *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul ss.163-169

Macit, Muhsin. (1996). *Dîvân Şiirinde Aheng Unsurları*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 84.

Oğraş, Yrd. Doç. Dr. Rıza. (2001) *Esad Mehmed Efendi Bağçe-i Safâ-Endûz* s. 110 [http:// www.kulturturizm.gov.tr](http://www.kulturturizm.gov.tr)

Ortaylı, İlber.(1982) *Gösteri*, 17. Sayı, İstanbul, ss 73-74

Özgül, M. Kayahan (2006). *Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*. Hece Yayınları, Ankara, s. 169.

Pala, İskender.(2008) *Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, ss. 12- 29

Pala, İskender. (2009). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. 18.Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, ss.1-496.

Sami, Şemsettin. (2004). *Kamûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ss. 1-1574.

Tuman, Nail (2001) *Tuhfe-i Naili, Bizim Büro Yayınları*, İstanbul, s.737

Tökel, Dursun Ali (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 256.

Ünver, İsmail. Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, *Türkoloji Dergisi*, c. XI, ss. 51-89

Yılmaz, Mehmet. (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*. Enderun Kitabevi, İstanbul, ss. 15- 196.

Zülfe, Ömer (1998)*Nâşid (1749- 1791) Dîvân: İnceleme Tenkitli Metin*.

YüksekLisansTezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, s. 4

ÖZGEÇMİŞ

Şefika ARARAT, 1983 yılında Antakya'da doğdu. Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğinden 2005 yılında mezun oldu. 2008 yılında Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı.

VITAE

Şefika ARARAT was born in 1983 in Antakya. She graduated from the being a teacher of Turkish Language and Literature, Faculty of Education

Kazım Karabekir, Atatürk University, in 2005. In 2008, she started her Master of Arts in the Department of Turkish Language and Literature, Graduate School of Social Sciences, Gaziantep University.